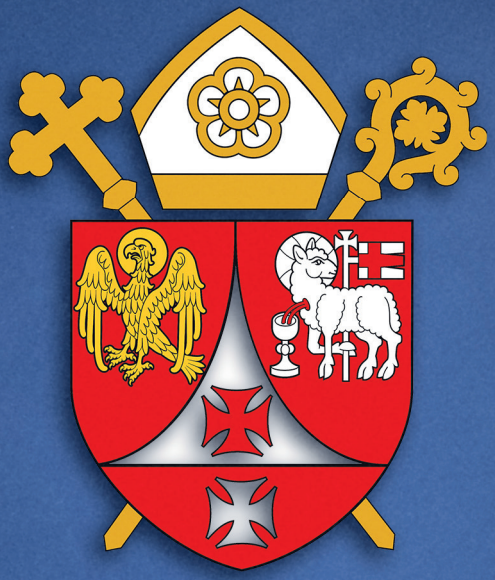
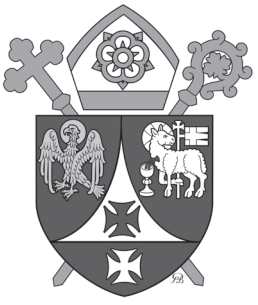

STATUTY I SYNODU DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

CZĘŚĆ I

STATUTY
I SYNODU DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

STATUTY I SYNODU DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

CZĘŚĆ I

ELBLĄG 2020

Wydano na polecenie Biskupa Elbląskiego

Wydawnictwo „Bernardinum" Sp. z o.o.
ul. Biskupa Dominika 11, 83-130 Pelplin
tel. 58 536 17 57, faks 58 536 17 26
bernardinum@bernardinum.com.pl
www.bernardinum.com.pl

ISBN 978-83-8127-601-6

Skład, druk i oprawa:
Drukarnia **Wydawnictwa „Bernardinum" Sp. z o.o.**, Pelplin

DEKRET BISKUPA ELBLĄSKIEGO O ZAMKNIĘCIU PIERWSZEGO SYNODU DIECEZJI ELBLĄSKIEJ I OGŁOSZENIU DOKUMENTÓW SYNODALNYCH

Dobiegły końca prace pierwszego synodu w dziejach diecezji elbląskiej, który rozpoczął się 17 września 2016 roku.

Kościół partykularny elbląski powstał na mocy decyzji papieża Jana Pawła II [bulla „Totus Tuus Poloniae Populus" 25 marca 1992]. Diecezja elbląska dziedziczy duchową tradycję diecezji: pomezańskiej, chełmińskiej, warmińskiej i gdańskiej. Dziedziczy również kościoły wybudowane i wyposażone przez luteran i mennonitów.

Synod podjął refleksję nad przeszłością diecezji elbląskiej, a ściśle rzecz ujmując, nad dziejami chrześcijaństwa w obrębie granic Kościoła elbląskiego.

Synod opisał też współczesną sytuację diecezji, a więc jej *status quo*, a przede wszystkim charakterystykę i konteksty życia religijnego.

Synod sformułował swoje postanowienia [statuty] w formie zaleceń i propozycji. Sugerują one potrzebę zmian i korekt w życiu parafii, wspólnot oraz instytucji kościelnych.

Do dokumentów pierwszego synodu diecezji elbląskiej należy też kolekcja prawa partykularnego, pierwsza od chwili utworzenia diecezji.

Zgodnie z wymaganiami,
które stawia kan. 466 Kodeksu Prawa Kanonicznego,
zamykam prace pierwszego synodu diecezji elbląskiej.

Równocześnie promulguję uchwały synodu, a więc: jego dokumenty i zawarte w nich zalecenia oraz zachęty [statuty synodalne], a także statuty instytucji, regulaminy, instrukcje, dekrety itp. Ogłaszam je jako obowiązujące w diecezji elbląskiej od 1 stycznia 2021 roku.

Synod dopomógł nam dostrzec wyraźniej odpowiedzialność za własne życie, za życie rodzinne, społeczne, kościelne, chrześcijańskie. Prace synodu dobiegają końca, ale nie są kresem naszych poszukiwań i starań, aby żyć według standardów Ewangelii. Są one inspiracją i początkiem do podjęcia nowych wyzwań oraz zadań.

Dzieło synodu oraz wspólnoty kościelne diecezji elbląskiej powierzam Jezusowi Chrystusowi, który jest Panem naszych dziejów i losów, a także wstawiennictwu Bogurodzicy Maryi oraz naszych świętych patronów: Wojciecha, Maksymiliana Kolbe i Doroty z Mątów.

+ Jacek Jezierski
Biskup Elbląski

Ks. Zdzisław Bieg
Kanclerz Kurii

Elbląg, dnia 24 października 2020 r.

DIECEZJA ELBLĄSKA WCZORAJ

DIECEZJA ELBLĄSKA WCZORAJ: PERSPEKTYWA HISTORYCZNA, FUNDAMENTY I DUCHOWE DZIEDZICTWO

I. Początki chrystianizacji Prus

Pradzieje terenu diecezji elbląskiej związane są z pogańskimi plemionami pruskimi, które zamieszkiwały południowo-wschodni brzeg Bałtyku, od dolnego biegu Wisły do ujścia Niemna, w głębi lądu sięgając rzeki Narwi. Pierwsza znana informacja o Prusach znajduje się w pochodzącej z X w. kronice arabskiego kupca i podróżnika Ibrahima ibn Jakuba, który stwierdził, że z Mieszkiem, księciem Polan „sąsiaduje na Wschodzie Rus, na północy Burus". Łacińskie nazwy tego terenu – Borussia i Prussia, były w powszechnym użyciu przez cały okres nowożytny, czyli do końca XVIII w.

Plemiona pruskie dzieliły się na wiele mniejszych grup etnicznych zamieszkujących własne terytoria nazwane od tych ludów: Warmią, Natangią, Barcją, Sambią, Nadrowią, Skalowią, Sasinią, Galindią i Sudawią. Część terenu diecezji elbląskiej należała niegdyś do plemion Pomezanów i Pogezanów, od których przyjęła swe historyczne nazwy. Żuławy Wielkie i Małe nie wchodziły wtedy w skład kraju Prusów, gdyż pozostawały w zasięgu władzy książąt pomorskich.

Pierwsza próba chrystianizacji plemion pruskich została podjęta u schyłku X w., niestety bez powodzenia, przez biskupa praskiego św. Wojciecha nazywanego w chrześcijańskiej Europie Adalbertem.

Święty Wojciech urodził się ok. 956 r. w czeskich Libicach, jako przedostatni z siedmiu synów księcia Sławnika. Z woli ojca został przeznaczony do stanu duchownego. Od 972 r. kształcił się w szkole katedralnej i na dworze metropolity magdeburskiego. Po dziesięciu latach, w 981 r., powrócił do Pragi, gdzie przyjął święcenia kapłańskie, a w następnym roku, po śmierci biskupa praskiego Dytmara, został jego następcą. Po pięciu latach rządów diecezją Wojciech zrzekł się urzędu biskupa Pragi, opuścił stolicę i udał się do Rzymu. W Wielką Sobotę 990 r. wraz z bratem przyrodnim, Radzimem, złożył profesję zakonną u benedyktynów w Wiecznym Mieście. W 992 r. arcybiskup Moguncji polecił mu objąć ponownie praską diecezję, ale i tym razem jego poczynania duszpasterskie nie spotkały się z uznaniem duchowieństwa i wiernych. Wkrótce powtórnie zrezygnował z biskupstwa i za zgodą cesarza i metropolity, jesienią 996 r., udał się do Polski, gdzie został życzliwie przyjęty przez księcia Bolesława

Chrobrego. Wojciech uzyskał zgodę księcia na zorganizowanie wyprawy misyjnej do pogańskich Prusów i wiosną 997 r. udał się Wisłą do Gdańska. W towarzystwie Radzima i subdiakona Benedykta Bogusza dotarł, przypuszczalnie łodzią, w pobliże pruskiego grodu Cholinum, który dziś lokalizowany jest w okolicach Świętego Gaju koło Dzierzgonia. Tam został zabity 23 kwietnia 997 r. Ciało męczennika zostało wykupione i przeniesione przez księcia Bolesława Chrobrego do Gniezna, a papież Sylwester II w 999 r. wpisał Wojciecha – Adalberta do katalogu świętych. Odtąd grób św. Wojciecha stał się fundamentem utworzonej w 1000 r. metropolii gnieźnieńskiej i kształtującej się wówczas polskiej państwowości. Niemal tysiąc lat po męczeńskiej śmierci św. Wojciech został ustanowiony głównym patronem nowo erygowanej w 1992 r. diecezji elbląskiej, obok patronów drugorzędnych: św. o. Maksymiliana Marii Kolbego, bł. ks. Władysława Demskiego i bł. Doroty z Mątów.

Do 1207 r. fiaskiem kończyły się próby chrystianizacji plemion pruskich. Porażkę w tym dziele poniósł św. Brunon z Kwerfurtu zabity przez pogan w 1009 r. prawdopodobnie w okolicach dzisiejszego Giżycka. Niepowodzeniem zakończyła się też misja benedyktynów płockich w latach 1138–1148 oraz wyprawa misyjna biskupa ołomunieckiego Henryka Zadzika w 1141 r.

Odrodzenie misji pruskiej nastąpiło w latach 1207–1208 z inicjatywy Gotfryda, opata cystersów w Łeknie, oraz towarzyszących mu mnichów Filipa – Bogumiła i Chrystiana. Teren ich działalności ograniczył się tylko do Pomezanii. Udało się im nawrócić pomezańskiego księcia o imieniu Phalec, a potem jego brata Sodrecha. Ślady tej wczesnej cysterskiej pracy misyjnej pozostały w Klasztorku koło Kwidzyna, a także we wsi Owczarki, którą niegdyś nazywano Klasztorną Górą.

W 1210 r., z woli Ojca Świętego, na czele misji pruskiej stanął cysters Chrystian, który został opatem klasztoru cysterskiego w Zantyrze (Sącierz), grodzie pomorskim leżącym na wschód od rozwidlenia Wisły i Nogatu, przypuszczalnie w okolicy dzisiejszej Białej Góry. Misja chrześcijańska cystersów z Zantyru koncentrowała się na linii miejscowości Postolin, Sztum, Malbork i Elbląg. W tym wczesnym okresie powstały najstarsze parafie diecezji elbląskiej: w Starym Targu, Postolinie i Żuławce Sztumskiej. Opat Chrystian dzięki znajomości języka pruskiego odnosił sukcesy w pracy ewangelizacyjnej. W 1216 r. zdołał nawrócić dwóch wodzów pruskich, Surwabuno z Lubawy i Warpoda z Lanzanii, z którymi udał się do Rzymu. Papież, usłyszawszy o postępie misji, ustanowił Chrystiana w 1215 r. biskupem całych Prus.

Około 1220 r. misja cysterska w Pomezanii wymagała już wsparcia z zewnątrz, dlatego sprowadzono na te tereny dwa nowe zakony: kalatrawensów z Tymawy i norbertanów z Żukowa. Prusowie, zaniepokojeni ekspansją chrześcijaństwa, rozpoczęli akcje zbrojne na ochrzczonych współbraci, ludność pomorską, a nawet podejmowali wypady na teren Mazowsza i Kujaw. Poinformowany o tych wydarzeniach papież

zwolnił mazowieckie i pomorskie rycerstwo oraz duchowieństwo z wyprawy krzyżowej do Jerozolimy i polecił udać się na trzy lata do Prus. Biskupowi Chrystianowi zaś w 1217 r. Honoriusz III udzielił prawa ogłaszania krucjat i wysyłania misjonarzy na ziemie pruskie. Wyprawy krzyżowe do Prus zostały zorganizowane w latach 1218 i 1221–1223.

II. Zakon krzyżacki w Prusach

Książę śląski Henryk Brodaty, w trakcie wyprawy krzyżowej do Prus w 1223 r., podsunął księciu Konradowi Mazowieckiemu myśl sprowadzenia zakonu krzyżackiego do ziemi chełmińskiej. W 1225 r. Krzyżacy zostali przez króla Węgier wypędzeni z ziemi Borsa za intrygi i próbę zrzucenia zależności lennej. Książęta mazowiecki i kujawski zwrócili się w tym samym czasie do wielkiego mistrza Zakonu Szpitala Najświętszej Maryi Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie Hermana von Salza z ofertą oddania Krzyżakom ziemi chełmińskiej w zamian za obronę granicy mazowieckiej i militarną ekspansję w Prusach. Za zgodą biskupa płockiego Guntera i księcia Konrada Mazowieckiego, w 1226 r. mieli przybyć do ziemi chełmińskiej pierwsi Krzyżacy, jednak przeciągające się rokowania zmobilizowały Konrada do osadzenia w ziemi dobrzyńskiej rycerskiego zakonu braci dobrzyńskich (Pruscy Rycerze Chrystusowi, zwani też Kawalerami Jezusa Chrystusa) zorganizowanego pomiędzy 1216 a 1228 r. przez biskupa pruskiego Chrystiana. Szybko jednak rola zakonu dobrzyńskiego została zmarginalizowana i do połowy XIII w. przestał on istnieć na ziemiach polskich.

Konrad Mazowiecki liczył, że zdobycze terytorialne w Prusach będą jego własnością. Wielki mistrz zakonu krzyżackiego rozumiał to jednak inaczej, a jego celem było stworzenie na tym terenie własnego państwa. W 1226 r. uzyskał od cesarza Fryderyka II „złotą bullę" (dokument antydatowano w 1235 r.), w której uznawano nadanie księcia Konrada i przekazywano Krzyżakom tereny podbite w przyszłości mieczem. Pierwsi Krzyżacy przybyli do Konrada Mazowieckiego w 1228 r., a dwa lata później naprzeciw dzisiejszego Torunia osiedlił się oddział krzyżacki pod wodzą mistrza krajowego Hermanna von Balka. Kancelaria zakonna natychmiast przystąpiła do sporządzania dokumentów utwierdzających obecność krzyżacką w ziemi chełmińskiej, a potem na wszystkich podbitych ziemiach w Prusach.

Krzyżacy rozpoczęli podbój Prus w 1233 r., podążając wzdłuż Wisły, Nogatu i Zalewu Wiślanego, w następnych zaś etapach napierając w głąb lądu. Na zdobytych terenach lokowali nowe miasta i wsie, głównie na prawie chełmińskim i lubeckim, osiedlając w nich ludność sprowadzoną z Rzeszy. Trzy pierwsze duże ośrodki miejskie: Toruń, Chełmno i Kwidzyn otrzymały prawa miejskie już w 1233 r., Elbląg w 1237 r., Królewiec w 1255 r., ale wiele miast i wsi lokowano jeszcze do połowy

XIV w., w miarę postępującej ekspansji militarnej Zakonu. Nowo powstające rady miejskie i lokalny patrycjat zdominowane zostały przez ludność przybyłą z Rzeszy, lecz w wielu miastach zamieszkiwali również Polacy i podbici Prusowie stanowiący jednak najniższą i najbardziej upośledzoną warstwę społeczną.

W 1242 r. wybuchło pierwsze powstanie pruskie, które objęło całą Pomezanię. Ludność pruska wyrażała w ten sposób swój sprzeciw wobec metod chrystanizacji i sposobu sprawowania władzy przez rycerzy zakonnych na zajętych przez nich terenach. Powstańcy zajmowali kolejne grody i wioski, posuwając się w kierunku ziemi chełmińskiej. Rychło przestała istnieć władza krzyżacka w Prusach, a w zakonnym władaniu pozostały tylko dwa grody: w Elblągu i Bałdze nad Zalewem Wiślanym.

Dzięki pośrednictwu papieskiego legata Jakuba z Liege, 7 lutego 1249 r. został zawarty w Dzierzgoniu traktat pokojowy pomiędzy ochrzczonymi Prusami z Pomezanii, Warmii i Natangii a zakonem krzyżackim. Ludność pruska, uznając władzę Zakonu, miała zachować osobistą wolność, ale pod warunkiem, iż nie odstąpi od chrześcijaństwa. Prusowie obiecali także odbudować 22 kościoły zburzone w czasie wojny na terenie Pomezanii, Warmii i Natangii. W traktacie pokojowym wymieniono 12 pomezańskich miejscowości, w których miały powstać nowe świątynie: „Pozoloue (inaczej Ruitz), Pastelina, Lingues, Lyopiez, Chamor Sancti Adalberti, Bobus, Geria, Prozile, Resia, Alt-Christbork, Raydez, Neu-Christbork". Traktat dzierzgoński w przyszłości zyskał duże znaczenie dla życia ustrojowego Prus.

III. Organizacja struktur kościelnych i lokacja miast

Papież Honoriusz III już 3 stycznia 1225 r. mianował biskupa Wilhelma z Modeny swoim legatem w Prusach i Inflantach. Postępy w podbojach ziem pruskich spowodowały, że kolejny papież, Innocenty IV, polecił Wilhelmowi z Modeny dokonać kościelnego podziału tego terenu. Dotychczasowy biskup całych Prus, Chrystian, miał wybrać jedną z planowanych stolic biskupich. Niestety w latach 1233–1238 Chrystian pozostawał w pruskiej niewoli, a po uwolnieniu, aż do śmierci w dniu 4 grudnia 1245 r., nie pogodził się z odebraniem mu biskupiej jurysdykcji nad całymi Prusami. Jeszcze za jego życia utworzono nowe struktury kościelne. Dnia 29 lipca 1243 r. erygowano jednocześnie cztery diecezje: chełmińską, pomezańską, warmińską i sambijską. Podział ten został zatwierdzony przez papieża 30 lipca 1243 r.

Podział diecezjalny dokonany przez Wilhelma z Modeny miał w znacznym stopniu charakter prowizoryczny, obejmował bowiem tereny pozostające jeszcze pod kontrolą Prusów. Bulla papieska bardzo ogólnie wytyczała między innymi granice diecezji pomezańskiej, które miały stanowić rzeki Wisła, Osa i Drwęca, jezioro Drużno oraz rzeki Wąska i Pasłęka. Szybko jednak biskupi pomezańscy rozciągnęli swoją władzę

także na Wielkie Żuławy. W wyniku dalszej kolonizacji terenu i traktatów podpisywanych z książętami pomorskimi oraz uzgodnień z biskupami kujawskimi, granice diecezji pomezańskiej jeszcze bardziej wysunęły się na wschód, docierając do rzeki Elbląg. Na przełomie XIV i XV w. do diecezji pomezańskiej włączona została także część Mierzei Wiślanej pozostająca wcześniej pod jurysdykcją diecezji włocławskiej. W średniowieczu biskupi pomezańscy i chełmińscy toczyli spory o wspólną granicę na rzekach Osa i Drwęca, o okolice Biskupca Pomorskiego, Kisielic, Iławy i Nowego Miasta Lubawskiego oraz o część ziemi sasińskiej obejmującej okolice później lokowanych miast: Ostródy, Olsztynka, Nidzicy, Dąbrówna i Działdowa.

Granica wschodnia diecezji pomezańskiej była wspólną granicą z diecezją warmińską, a na Mierzei Wiślanej z diecezją sambijską. Podział diecezjalny na tym terenie nie budził większych sporów i przebiegał na rzekach: Omulew, Pasłęka, Wąska i Elbląg oraz jeziorach: Maróz, Pluszne, Narie i Drużno.

W ramach ustalonej organizacji Kościoła w Prusach biskup chełmiński otrzymał 600 łanów ziemi i określone dziesięciny od wszystkich mieszkańców diecezji. Natomiast pozostali biskupi, jako podstawę swego utrzymania, dostali we władanie świeckie trzecią część swej diecezji przy jednoczesnym zachowaniu jurysdykcji kościelnej w całej diecezji. Resztę ziemi w tych diecezjach otrzymał zakon krzyżacki tytułem rekompensaty za ofiary poniesione podczas podboju pruskiego terytorium. Biskupi, a następnie kapituły diecezji sambijskiej, chełmińskiej i pomezańskiej, bardzo szybko zostały całkowicie zdominowane przez Krzyżaków i w efekcie nie rozwinęły władzy świeckiej.

Pomezańską Kapitułę Katedralną w Kwidzynie erygował 26 sierpnia 1284 r. drugi biskup pomezański Albert. Członkami kapituły pomezańskiej zostawali wyłącznie duchowni Krzyżaccy. Kanonicy otrzymali kwidzyński kościół parafialny, który w 1285 r. podniesiono do godności katedry. Po wytyczeniu granicy między częścią kapitulną a biskupią terenu diecezji pomezańskiej, co nastąpiło około 1300 r., kanonicy dysponowali 40 wioskami. Od XIV w. własnością kapituły pomezańskiej był także warowny zamek w Szymbarku. W Pomezańskiej Kapitule Katedralnej zasiadało kilku najwybitniejszych uczonych pruskich, wśród nich Jan z Kwidzyna, teolog, profesor uniwersytetu praskiego i spowiednik bł. Doroty z Mątów Wielkich oraz Jan Ryman, biskup pomezański i uznany prawnik. Na początku XVI w. większość kanoników pomezańskich uległa protestantyzacji, kilku uwięziono i dość szybko kapituła przestała istnieć. Została reaktywowana dopiero 16 października 1993 r. jako Kwidzyńska Kapituła Konkatedralna.

Obszar średniowiecznej diecezji pomezańskiej wynosił 8,4 tys. km^2. Na początku XV w. była ona podzielona na 15 archiprezbiteratów. Ich siedzibą były miasteczka i większe wioski parafialne: Dąbrówno, Nidzica, Ostróda, Miłomłyn, Morąg,

Olsztynek, Działdowo, Zalewo, Żuławki, Jasna, Postolin, Zwierzno, Trumiejki, Gnojewo i przypuszczalnie Dzierzgoń. W średniowiecznej diecezji pomezańskiej było 290 parafii, a uwzględniając wszystkie zidentyfikowane świątynie, istniały na tym terenie ogółem 383 obiekty sakralne.

Po 1310 r. założono w Pomezanii wiele nowych miast. Była to kontynuacja akcji kolonizacyjnej zapoczątkowanej w pierwszej połowie XIII w. Na obszarze komturstwa dzierzgońskiego lokowano Miłomłyn w 1335 r., w ziemi sasińskiej w 1326 r. Dąbrówno, Ostródę około 1330 r., Działdowo w 1344 r. i Olsztynek w 1359 r. Leżący już w Pogezanii Morąg założono około 1327 r. Do połowy XIV w. na obszarze biskupiej Pomezanii powstał Susz w 1315 r., Prabuty w 1330 r. i Kisielice w 1331 r. W 1381 r. założono Nidzicę. Powtórna lokacja Gardei nastąpiła w 1334 r. Łącznie do początków XV w. lokowano na omawianym terenie 57 nowych miast.

Pomezania odgrywała kluczową rolę w państwie krzyżackim. W 1309 r. przeniesiono z Wenecji do Malborka siedzibę wielkiego mistrza i dostojników krzyżackich. Malbork stał się odtąd stolicą państwa krzyżackiego w Prusach i szybko wyrósł do rangi głównego ośrodka administracyjno-politycznego, skarbowego i wojskowego. Ekonomicznie miasto zawsze pozostawało w cieniu Gdańska, Elbląga, Torunia i Królewca, jednak stołeczny charakter Malborka podnosił jego prestiż w całych Prusach. Jeszcze przed 1309 r. przeprowadzono rozbudowę zamku malborskiego, który stał się największą w tej części Europy rezydencją obronną i siedzibą władz zakonu. W latach 1309–1457 twierdza była siedzibą wielkich mistrzów oraz miejscem pobytu najważniejszych dostojników zakonnych. W murach zamkowych gościły wybitne osobistości i rycerstwo z całej Europy.

Malbork w średniowieczu pełnił także ważną rolę religijną. Na tamtejszym zamku szczególne znaczenie miał kościół Najświętszej Maryi Panny, który posiadał przywilej publicznego wystawiania relikwii, a w głębokiej niszy na zewnątrz murów świątynnych od 1340 r. eksponowano ośmiometrową statuę Matki Boskiej pokrytą szklaną mozaiką. Malborska Madonna z Dzieciątkiem była największą średniowieczną rzeźbą w Europie. Pielgrzymi przybywali tu na uroczyste procesje z relikwiami. Drugie sanktuarium maryjne w Malborku związane było z południową bramą w ciągu murów miejskich, nazywaną Bramą Przewozową. W bramie tej urządzono kaplicę nadbramną, w której czczono aż do XVII w. obraz Najświętszej Maryi Panny.

Należy odnotować, że w nieodległym Elblągu, największym mieście diecezji warmińskiej, istniało od 1400 r. sanktuarium eucharystyczne w miejscu spalonej kaplicy św. Jerzego. W zgliszczach odnaleziono ocalałą z pożogi hostię. Na pamiątkę tego wydarzenia wybudowano kościół Bożego Ciała. Utrzymanie i funkcjonowanie tej świątyni aż do początku XVI w. zapewniał rozwinięty ruch pielgrzymkowy. W Elblągu czczono także relikwie drzewa Krzyża Świętego przechowywane w kaplicy

zamku krzyżackiego, a po jego zburzeniu w 1454 r. w kościele parafialnym św. Mikołaja. Do tych tradycji nawiązuje erygowane w katedrze elbląskiej 25 marca 2000 r. sanktuarium Krzyża Świętego.

Drugim najważniejszym ośrodkiem kościelnym i administracyjnym w Pomezanii był Kwidzyn. Zbudowano tu w XIV w. katedrę diecezji pomezańskiej. Wprawdzie siedzibą biskupów pomezańskich od czasu wojny polsko-krzyżackiej w 1410 r. był zamek w Prabutach, jednak przy katedrze w Kwidzynie rezydowała kapituła pomezańska. Duchowni ci do początku XVI w. stanowili intelektualną elitę mającą wpływ na dzieje religijno-społeczne Kwidzyna i całej diecezji.

IV. Rekluza kwidzyńska bł. Dorota z Mątów

Kwidzyn ostatecznie ukształtował „perłę życia duchowego Prus" – rekluzę bł. Dorotę z Mątów Wielkich. Dorota Schwartze urodziła się 24 stycznia 1347 r. w Mątowach Wielkich. Jej ojciec Wilhelm pochodził z Holandii. Matka Agata wydała na świat dziewięcioro dzieci. W siedemnastym roku życia, 15 sierpnia 1363 r., Dorota została wydana za mąż za 20 lat starszego od niej Wojciecha, płatnerza z Gdańska, z którym zamieszkała w tymże mieście przy ul. Długiej.

Dorota urodziła również dziewięcioro dzieci. Niestety, poza córką Gertrudą, benedyktynką w Chełmnie, wszystkie dzieci zmarły podczas zarazy w latach 1373–1382. Po śmierci męża Dorota w 1392 r. przeniosła się do Kwidzyna, by tam, za radą dotychczasowego spowiednika Mikołaja z Pszczółek, znaleźć wybitnego teologa i kierownika duchowego w osobie Jana z Kwidzyna (1343–1417). Dnia 2 maja 1393 r. za zgodą kapituły pomezańskiej, jako rekluza – pustelnica została zamurowana w celi przykatedralnej w Kwidzynie. Tu osiągnęła szczyt rozwoju życia duchowego, którego zwieńczeniem stały się zaślubiny mistyczne w dniu 16 września 1393 r.

Dorota z Mątów Wielkich łączyła w sobie elementy niderlandzkiej *devotio moderna* oraz duchowości krzyżackiej i św. Brygidy Szwedzkiej. Jej kult w całych Prusach przerwała dopiero reformacja i zagarnięcie katedry kwidzyńskiej przez zwolenników Marcina Lutra.

Duchowość bł. Doroty z Mątów charakteryzuje chrystocentryzm. Głównym elementem jej doświadczeń duchowych była tęsknota za zjednoczeniem duszy z Bogiem. Budowanie więzi z Chrystusem, jedynym Oblubieńcem kwidzyńskiej mistyczki, opierało się według relacji Jana z Kwidzyna na kulcie Eucharystii, częstym przyjmowaniu komunii świętej, spowiedzi oraz modlitwie. Była to przede wszystkim modlitwa kontemplacyjna czerpiąca z treści biblijnych odnoszących się do kolejnych świąt roku liturgicznego. Jej spowiednik, kapłan krzyżacki Jan z Kwidzyna, opisał wizję, w której Chrystus powiedział do Doroty: „Nie męcz się

wiele biegając, a modląc się, nie musisz wiele mówić, lecz spoczywając w milczeniu zważaj na mój głos i odczuwaj zbawienny a słodki smak życia kontemplacyjnego!" (Jan z Kwidzyna, *Żywot Doroty z Mątów*, III, 4, a).

Dorota z Mątów zmarła 25 czerwca 1394 r. w katedrze kwidzyńskiej i w tej świątyni została pochowana. Po śmierci sława o jej przeżyciach mistycznych, jej niezwykłym obcowaniu z Chrystusem oraz cudach, które według wiernego ludu dokonywały się za jej pośrednictwem, szybko rozprzestrzeniała się, wykraczając daleko poza diecezję pomezańską i gromadząc wokół grobu mistyczki tłumy wiernych z różnych stron Prus i Europy. Dnia 9 września 1395 r. zwrócono się oficjalnie do papieża Bonifacego IX z prośbą o zatwierdzenie kultu Doroty.

Proces kanonizacyjny Doroty, w którym zeznania złożyło 257 świadków, otworzył 18 marca 1404 r. papież Bonifacy IX. Proces toczył się w Kwidzynie i trwał od czerwca 1404 r. do lutego 1406 r. Jednak po klęsce grunwaldzkiej oraz na skutek licznych trudności natury prawnej i organizacyjnej zatwierdzenie kultu publicznego Doroty z Mątów, czczonej jako „błogosławiona lub święta" Kościoła katolickiego, nastąpiło dekretem Kongregacji do spraw Świętych dopiero 9 stycznia 1976 r. Po erygowaniu 25 marca 1992 r. diecezji elbląskiej bł. Dorota z Mątów została jej drugorzędną patronką.

V. Pruskie zakony mendykanckie

W okresie średniowiecza zakon krzyżacki pozwalał osiedlać się na terenie swego państwa wyłącznie zakonom mendykanckim, czyli takim, które praktykowały ubóstwo i nie gromadziły własności ziemskiej. Krzyżacy zabezpieczali się w ten sposób przed ewentualną rywalizacją ekonomiczną ze strony innych wspólnot zakonnych. Potrzebowali ich jednak, bo – sami zajęci walką zbrojną z poganami – nie mieli możliwości, by objąć troską duszpasterską chrześcijańskich mieszkańców Prus. W porównaniu z innymi terenami, z powodu krzyżackiej dominacji, życie zakonne na terenie pruskich diecezji było słabo rozwinięte. Męskie klasztory założyli tu tylko dominikanie (Elbląg, Chełmno, Toruń, Nordembork), franciszkanie (Toruń, Braniewo, Barczewo, Welawa, Królewiec), augustianie eremici (Reszel, Patollen), antonici (Frombork) i obserwanci (Zalewo).

Wyjątkową rolę w strukturach państwa krzyżackiego i na pograniczu warmińsko-pomezańskim pełnił klasztor Dominikanów w Elblągu fundowany już w 1238 r. (według innych ustaleń w 1239 r.). Powstanie tego klasztoru zbiegło się niemal w czasie z lokowaniem miasta w 1237 r. Dominikanie elbląscy osiągnęli w mieście i w regionie szczególną pozycję nie tylko na polu duszpasterskim, ale także politycznym i społecznym. Niewątpliwie to ten konwent w pierwszej połowie XIII w.

odgrywał kluczową rolę w pracy duszpasterskiej wśród ludności pruskiej i polskiej. Był to stan przejściowy, ściśle związany z aktualną polityką krzyżacką. Według tradycji, w elbląskim klasztorze przebywał św. Jacek Odrowąż, a jego relikwie, przekazane w 1974 r. przez kardynała Karola Wojtyłę, przechowywane są współcześnie w katedrze św. Mikołaja w Elblągu.

VI. Inkorporacja Prus Królewskich do Królestwa Polskiego

Przełomowym wydarzeniem w dziejach Prus w średniowieczu była bitwa pod Grunwaldem w 1410 r. Na polu bitewnym poległ trzon krzyżackiego rycerstwa, co przesądziło, że Zakon nie był już w stanie w przyszłości odbudować swej siły militarnej. Klęska grunwaldzka miała jednak jeszcze większe znaczenie psychologiczne, które wyzwoliło szybkie przemiany społeczno-polityczne w całej pruskiej krainie. Przede wszystkim upadł mit o niezwyciężonej sile krzyżackiego oręża. Uświadomiono sobie, że w tej części Europy nie ma już pogan, a rycerze zakonni – powołani do ich nawracania – od dawna toczą walkę z chrześcijańskim królem. Jeszcze ważniejsza była jednak zmiana dotychczasowych frontów walk, bowiem do 1410 r. wszystkie konflikty polsko-krzyżackie rozgrywały się na ziemiach polskich, a po przegranej na polach grunwaldzkich działania militarne przeniosły się na teren Prus. Miejscowa ludność odtąd osobiście doświadczała dramatów i skutków spowodowanych walkami polsko-krzyżackimi. Wyzwalało to narastający gniew społeczny w pruskim społeczeństwie, które zaczęło traktować zakon krzyżacki jak przyczynę wszelkich kłopotów, czynnik hamujący rozwój gospodarczy i ograniczający swobody obywatelskie. Mieszczaństwo pruskie, świetnie zorganizowane i bardzo wzbogacone w Związku Hanzeatyckim, na początku XIV w. widziało drogę do społecznej i ekonomicznej emancypacji w przyłączeniu Prus do Królestwa Polskiego. Za takim rozwiązaniem przemawiało bliskie sąsiedztwo, wspólna granica i zbieżne interesy gospodarcze.

Dnia 21 lutego 1440 r. zawiązano w Elblągu Związek Pruski. W krótkim czasie przystąpiły do niego prawie wszystkie pruskie miasta i część szlachty. Działalność Związku Pruskiego spotkała się ze zdecydowanym sprzeciwem papieża i cesarza, ale zyskała poparcie króla polskiego, który podnosił roszczenia Polski do zagrabionego przez Krzyżaków w 1308 r. Pomorza Gdańskiego. W styczniu 1454 r. delegacja Związku Pruskiego przybyła do króla Kazimierza Jagiellończyka w Sandomierzu, aby zaoferować przyłączenie Prus do państwa polskiego. Odtąd kolejne wydarzenia działy się w błyskawicznym tempie. Dnia 4 lutego 1454 r. Związek Pruski wysłał do Malborka poselstwo z wypowiedzeniem posłuszeństwa wielkiemu mistrzowi. W ciągu kilku dni mieszczanie zajęli i zburzyli zamki krzyżackie w Toruniu, Gdańsku i Elblągu, by nigdy już nie wróciły do tych miast załogi zakonne. Jan Bażyński,

kasztelan elbląski, 21 lutego tego roku, prosił króla w imieniu Związku Pruskiego, by przyłączył Prusy do Polski. Akt inkorporacyjny został wydany 6 marca 1454 r. w Krakowie. Oznaczał on początek trzynastoletniej wojny Polski z zakonem krzyżackim zakończonej podpisaniem drugiego pokoju toruńskiego 19 października 1466 r. Traktat ten inkorporował do Polski Prusy Królewskie obejmujące Pomorze Gdańskie, ziemię chełmińską, rejony Malborka i Elbląga oraz Warmię, która – choć zaliczała się do Prus Królewskich – tworzyła jednak odrębne władztwo terytorialne podlegające miejscowym biskupom. Prusy Królewskie podzielono na trzy województwa: pomorskie, chełmińskie i malborskie oraz Księstwo Warmińskie. Resztki państwa krzyżackiego, nazywane Prusami Zakonnymi, obejmowały Sambię, Mazury, Pogórze (Oberland) i część Powiśla ze stolicą diecezji pomezańskiej w Kwidzynie. Odtąd wielcy mistrzowie zakonu krzyżackiego w Prusach rezydowali w Królewcu.

Tym, co odróżniało Prusy Królewskie od ziem koronnych, był udział i rola samorządu stanowego w zarządzie terytorialnym. Dokument inkorporacyjny Prus z 1454 r. gwarantował nadawanie urzędów na tym terenie tylko indygenom, czyli osobom urodzonym i zamieszkałym w Prusach. Stany pruskie uzyskały także gwarancję, że będą miały współudział w decydowaniu o ważnych dla prowincji sprawach. W ten sposób ukształtował się organ stanowego samorządu terytorialnego, czyli zjazd stanów, który wyrósł z wcześniejszych zjazdów Związku Pruskiego. W 1526 r. przekształcono go w sejmik generalny Prus Królewskich, a w 1569 r. w sejmik prowincjonalny. Główną rolę odgrywała w nim Rada Pruska, którą tworzyli: biskupi warmiński i chełmiński, trzech pruskich wojewodów, trzech kasztelanów (chełmiński, elbląski i pomorski), trzech podkomorzych (chełmiński, malborski i pomorski) oraz po dwóch przedstawicieli trzech wielkich miast pruskich. Rada Pruska, uznająca siebie za reprezentanta ogółu stanów pruskich, odbywała swoje zjazdy zazwyczaj w Elblągu, Malborku i Grudziądzu. Tak ukształtowany pruski sejmik prowincjonalny przetrwał do 1772 r.

VII. Sekularyzacja zakonu krzyżackiego

Kapituła pomezańska 20 maja 1501 r. wybrała nowego biskupa, Hioba Dobenecka. To on zaproponował, aby nowym wielkim mistrzem krzyżackim został Albrecht, syn margrabiego Fryderyka Brandenburskiego Ansbacha i siostrzeniec króla polskiego Zygmunta I. Wyboru dokonano 14 lutego 1511 r. Albrecht odmówił jednak złożenia hołdu lennego królowi polskiemu. Była to bezpośrednia przyczyna wybuchu ostatniej wojny między zakonem krzyżackim a Polską toczącej się w latach 1519–1521.

Przejawy sekularyzacji pojawiły się wśród Krzyżaków już na przełomie XV i XVI w. Objawiały się laicyzacją życia, rozluźnieniem dyscypliny zakonnej i nadużyciami obyczajowymi. Zakon rycerski, wyrosły w mentalności i realiach średniowiecznych, w epoce

odrodzenia stracił sens swego istnienia tym bardziej, że nie było już zadań, do których został powołany. W tym samym czasie docierała z Rzeszy do Prus, za pośrednictwem studiującej młodzieży, przemieszczającego się wojska i predykantów, nauka Marcina Lutra. Już w marcu 1523 r. Luter skierował do ówczesnych Krzyżaków list, w którym nawoływał, by „porzucili fałszywą czystość zakonną i praktykowali prawdziwą czystość małżeńską". Z przekazów źródłowych wiadomo, że wielki mistrz krzyżacki Albrecht Hohenzollern spotkał się osobiście z Marcinem Lutrem dwukrotnie, jesienią 1523 r. i w maju 1524 r. Luter opisał przebieg jednego z tych spotkań: „Gdy pierwszy raz rozmawiałem z margrabią Albrechtem i pytał mnie on o regułę krzyżacką i radę w tej sprawie, podpowiadałem, by odrzucił tę zbędną regułę i wziął sobie kobietę, a następnie by w Prusach zaprowadził świeckie rządy w postaci księstwa. To samo radził Albrechtowi także Filip (Melanchton). Albrecht uśmiechał się tylko, lecz nic nie odpowiedział. Zauważyłem jednak, że propozycja spodobała się jemu".

Jeszcze przed formalną sekularyzacją zakonu krzyżackiego rozpoczęła się protestantyzacja diecezji pomezańskiej. Wielki mistrz Albrecht powołał na nowego biskupa pomezańskiego Erharda von Queiss, doktora obojga praw z Miśni. Kapituła pomezańska przeprowadziła jego wybór na stolicę biskupią 10 września 1523 r., ale jest wątpliwe, by kanonicy byli wówczas świadomi, że Queiss wyznaje naukę Lutra. Erhard von Queiss nigdy nie uzyskał papieskiego zatwierdzenia ani nie przyjął sakry biskupiej.

Dnia 8 kwietnia 1525 r. zawarto w Krakowie traktat pokojowy między wielkim mistrzem krzyżackim Albrechtem i królem polskim Zygmuntem Starym. Sekularyzowano państwo krzyżackie i przekształcono je w świeckie księstwo będące lennem Królestwa Polskiego. Książę Albrecht, bo taki odtąd przysługiwał mu tytuł, wprowadził na podległym sobie terytorium luteranizm. Dnia 28 maja 1525 r. odbył się w Królewcu jego ingres. Biskup sambijski Jerzy von Polentz i Erhard von Queiss, uznawany za biskupa pomezańskiego, złożyli Albrechtowi przysięgę wierności i wsparli go w protestantyzacji księstwa. Co więcej, biskup sambijski Polentz zrzekł się władzy świeckiej w części biskupiej swej diecezji i przeszedł do stanu świeckiego. Jako pierwszy biskup na świecie przyjął protestantyzm.

Erhard von Queiss 1 stycznia 1525 r. wydał dekret wprowadzający protestantyzm w diecezji pomezańskiej. Queiss zrzekł się władzy świeckiej w diecezji, za co otrzymał od księcia Albrechta zamek w Szymbarku koło Iławy wraz z terytorium oraz dożywotnio Kwidzyn i roczną pensję. Miał jednak zadbać o utrzymanie kanoników pomezańskich. Kilku z nich ostro, jednak bezskutecznie, występowało przeciw protestantyzacji diecezji.

Z czterech historycznych diecezji przy Kościele katolickim pozostały tylko te tereny, które leżały poza lennem pruskim w granicach Prus Królewskich, tzn. diecezja cheł-

mińska, biskupstwo warmińskie i pięć dekanatów dawnej diecezji pomezańskiej na terenie województwa malborskiego. Dwa pomezańskie dekanaty w województwie chełmińskim leżące na prawym brzegu Osy i Drwęcy, dekanat łasiński i nowomiejski jeszcze w XVI w. zostały włączone do diecezji chełmińskiej. Diecezja sambijska w całości uległa protestantyzacji. Podobny los spotkał diecezję pomezańską, chociaż jej część na Wielkich i Małych Żuławach oraz okolice Sztumu i Dzierzgonia pozostały przy katolicyzmie.

Książę Albrecht Hohenzollern ogłosił 6 lipca 1525 r. mandat reformacyjny, w którym nakazywał księżom głosić „czyste" Słowo Boże, co oznaczało głoszenie Ewangelii według nauki Lutra. Zobowiązywał wiernych w księstwie, aby nadal łożyli na utrzymanie duchownych, odtąd już luterańskich. Oznaczało to utrzymanie dziesięciny z czasów katolickich. Książę ostrzegał, iż w księstwie nie będą tolerowani „pokątni kaznodzieje" głoszący Ewangelię niezgodnie ze Słowem Bożym, czyli według doktryny katolickiej.

Albrecht przystąpił też do organizowania na nowych zasadach Kościoła luterańskiego w księstwie. Zmiany przewidywały wpływ zborów na wybór duchownych, ograniczenie ich dochodów, zmniejszenie ilości nabożeństw oraz przekierowanie dochodów z fundacji religijnych na cele charytatywne. Zachowano w księstwie urząd biskupi, co było zresztą cechą specyficzną reformacji w Prusach Książęcych.

Działalność Kościoła luterańskiego w księstwie regulowała tzw. *Agenda*, czyli *„Artykuły o ceremoniach"*. Ukazała się ona drukiem w marcu 1526 r. Zarządzono w niej używanie w czasie nabożeństw języka narodowego w miejsce języka łacińskiego. Pozostawiono jednak pieśni i psalmy łacińskie, aby podtrzymać zainteresowanie młodzieży nauką łaciny. Dla ludności polskiej, pruskiej i litewskiej przewidywano pomoc tłumaczy, gdyby brakowało duchownych ze znajomością tych języków.

Książę Albrecht zajmował początkowo postawę tolerancyjną wobec różnych grup wyznaniowych szukających w księstwie schronienia przed represjami. Byli to między innymi szwenkfeldianie, bracia czescy i mennonici. Albrecht nie tolerował w swoim księstwie jedynie kultu katolickiego oraz Żydów. Niezadowolenie i ostry sprzeciw ortodoksyjnych teologów luterańskich w księstwie spowodowało przybycie w 1549 r. reformatora Andrzeja Osiandra. Nie zgadzał się on z nauką Lutra o usprawiedliwieniu oraz o naturze Boskiej. Książę jednak znalazł się całkowicie pod jego wpływem. Niezadowolenie luteran pogłębiło się również z powodu nieobsadzenia biskupstwa sambijskiego i pomezańskiego. Dopiero w 1566 r., na skutek interwencji komisarzy króla polskiego, przywrócono pierwotny charakter Kościoła luterańskiego w księstwie oraz na powrót obsadzono urzędy biskupie. Przetrwały one jednak tylko do 1587 r., kiedy to margrabia Jerzy Fryderyk powrócił do instytucji zwierzchniej Kościoła luterańskiego, tj. konsystorza. Wprowadzenie reformacji w Prusach Książęcych spowodowało podział religijny wśród polskiej ludności zamieszkującej ziemie

pruskie – Mazurzy byli odtąd luteranami, a Warmiacy pozostali katolikami. Podział ten przetrwał aż do XX w.

Nauka Marcina Lutra przenikała na początku XVI w. także do parafii diecezji warmińskiej. Albrecht Hohenzollern w 1528 r. pozbawił biskupa warmińskiego władzy duchownej nad znaczną częścią jego diecezji w Prusach Książęcych. Utracono dokładnie 100 katolickich kościołów parafialnych, które zostały odtąd włączone do luterańskiej diecezji sambijskiej lub pomezańskiej. W pewnym uproszczeniu granica biskupstwa warmińskiego stała się granicą pomiędzy katolikami i protestantami. Najwięcej zwolenników luteranizmu było w Braniewie, gdzie doszło nawet do rozruchów wywołanych głównie czynnikami społecznymi. Kapituła katedralna we Fromborku wspierała biskupa w jego walce z protestantyzmem.

VIII. Ekspansja protestancka w Prusach Królewskich

W Prusach Królewskich luteranizm znalazł najwięcej zwolenników wśród bogatego mieszczaństwa dużych miast. Pierwsze wystąpienia luterańskich predykantów miały miejsce pomiędzy 1521 a 1524 r. w Toruniu, Elblągu i Gdańsku, a za przykładem tych największych ośrodków podążyły inne miasta w regionie. Luterańska reformacja osiągnęła punkt kulminacyjny w trzech wielkich miastach pruskich wraz z udzielonymi przez króla Zygmunta Augusta przywilejami religijnymi. Gdańsk i Toruń zapewniły sobie takie przywileje w 1557 r., zaś Elbląg w 1558 r. Luteranie w Gdańsku zagarnęli sześć kościołów parafialnych, a w rękach katolickich wiernych pozostały w mieście tylko świątynie klasztorne karmelitów, dominikanów i brygidek. Na Pomorzu Gdańskim w drugiej połowie XVI w. w rękach katolickich pozostało 60% wszystkich świątyń parafialnych, przy czym na południu ten odsetek był zdecydowanie wyższy niż na północy. Jednak wiele parafii katolickich w Prusach Królewskich było w ogóle nieobsadzonych. Wątpliwa też była katolicka ortodoksja oraz poziom duchowy i intelektualny katolickich księży. Upadek dosięgnął jednak najbardziej ówczesne zakony. Wcześnie upadły klasztory franciszkańskie. Do 1560 r. zamknięto kolejne domy zakonne, między innymi pięć klasztorów franciszkańskich dawnej kustodii pruskiej i klasztor Franciszkanów Obserwantów w Lubawie. Klasztor i kościół Dominikanów w Elblągu przejęła Rada Miasta w 1542 r. Utrzymały się natomiast, obok trzech wymienionych klasztorów gdańskich, klasztory cysterskie w Oliwie i Pelplinie oraz kartuzów w Kartuzach.

Najbardziej zluteranizowanym miastem w Prusach Królewskich i w całej Rzeczypospolitej był Elbląg. W latach 1526–1548 protestantyzm w tym mieście rozwijał się bardzo prężnie, choć niejawnie. Pomimo królewskich gróźb, luteranie przejmowali kolejne świątynie. Ostatecznie w posiadaniu katolickiej mniejszości pozostał tylko staromiejski kościół św. Mikołaja. Mnożyły się akty nietolerancji religijnej skierowanej przeciwko miejscowemu duchowieństwu katolickiemu i laikatowi. W latach

1548–1558 protestantyzm ostatecznie ugruntował się w Elblągu. Do tego największego miasta na terenie diecezji warmińskiej często przybywał biskup Stanisław Hozjusz próbujący prośbą i groźbą skłonić Radę Miasta i patrycjat do powrotu do katolicyzmu. Wszystko na nic. Rada przez wiele lat unikała jednoznacznych deklaracji religijnych i stosowała grę pozorów. Oficjalnie nie zrywano z katolicyzmem, ale nieoficjalnie na wszelkie sposoby wspierano w mieście luteranizm, szczególnie po objęciu rządów w Rzeczypospolitej przez chwiejnego religijnie króla Zygmunta Augusta. To on, jak już wspomniano, w 1558 r. udzielił elbląskim luteranom przywileju religijnego, potem jeszcze wielokrotnie odnawianego przez kolejnych polskich władców w roku 1567, 1576, 1588, 1636, 1649, 1669, 1676, 1698 i 1765. Katolicy w mieście byli prześladowani przez luterańską większość, co król w liście do Rady Miasta 24 września 1567 r. z bólem odnotował, że „w jego państwie większą swobodą cieszą się Rusini, Ormianie, Żydzi, a nawet Tatarzy, aniżeli katolicy w Elblągu. Nawet w Turcji katolicy mają większe swobody".

Sytuacja elbląskich katolików stała się wręcz dramatyczna po opuszczeniu Polski na zawsze przez kardynała Stanisława Hozjusza w 1569 r. W styczniu 1573 r. Rada Miasta zabrała jedyną katolicką świątynię w mieście. Odtąd przez 44 lata katolicy w Elblągu nie mieli własnego kościoła. W latach 1573–1617 trwał ostry spór o zwrot katolikom elbląskim świątyni staromiejskiej. Kolejni proboszczowie, biskupi warmińscy Marcin Kromer i Szymon Rudnicki oraz królowie Stefan Batory i Zygmunt III Waza stoczyli prawniczy bój o ten kościół. Dopiero nałożona na miasto przez króla kara banicji, uderzająca w ekonomiczne podstawy portowego ośrodka miejskiego, zmusiła Radę Miasta do ustępstw. Dnia 14 kwietnia 1616 r. została podpisana w Lidzbarku Warmińskim *ugoda Rudnickiego* (*transakcja Rudnickiego*), która w najważniejszym punkcie gwarantowała elbląskim katolikom wyłączność posiadania parafialnej świątyni staromiejskiej. Nie zmieniło to jednak faktu, że aż do końca XVIII w. katolicy w Elblągu byli zaledwie tolerowanymi i nielubianymi dysydentami.

IX. Oficjalat pomezański

Po sekularyzacji diecezji pomezańskiej w 1525 r. dekanaty: malborski, nowostawski, dzierzgoński, sztumski i żuławski pozostały w Prusach Królewskich. Była to jednak przynależność o charakterze politycznym i administracyjnym. Powstał problem przynależności religijnej tego terenu, ponieważ macierzysta diecezja przestała istnieć. Początkowo skłaniano się do koncepcji odtworzenia diecezji pomezańskiej w nowych granicach. Jednak król Zygmunt I w lecie 1526 r. zdecydował, że administratorem tego terenu będzie biskup chełmiński, ale nie brakowało zwolenników przekazania katolickich resztek diecezji pomezańskiej pod opiekę biskupów warmińskich. Świadectwem posiadanej w Pomezanii władzy kościelnej była oficjalna

tytulatura biskupów chełmińskich, którzy do końca XVIII w. tytułowali się „episcopus Culmensis et administrator Pomesaniensis".

W powszechnym przekonaniu, niemal do końca XVI w. uważano, że poreformacyjne uregulowania kościelnej administracji na Żuławach Wielkich i Małych oraz Powiślu są prowizoryczne i nie mają oficjalnej akceptacji papieskiej. Z tego powodu sprawą tą zajął się synod prowincjonalny w Piotrkowie. Biskupi polscy 19 maja 1577 r. uchwalili petycję do króla w sprawie dwóch dawnych pruskich biskupstw: sambijskiego i pomezańskiego. Biskupi sugerowali królowi reerygowanie diecezji pomezańskiej, a gdyby to nie było możliwe, prosili o włączenie pięciu żuławskich i powiślańskich dekanatów do diecezji chełmińskiej[1]. Ostateczne rozstrzygnięcie zapadło pomiędzy 1582 a 1601 r. Papież Klemens VIII w breve z 16 kwietnia 1601 r., kierowanym do biskupa chełmińskiego Wawrzyńca Gembickiego, powtórzył, że przysługuje mu pełna jurysdykcja zarówno na terenie diecezji chełmińskiej, jak i pozostających w Prusach Królewskich pięciu dekanatów dawnej diecezji pomezańskiej. Dokument określał biskupa Gembickiego „episcopus Culmensis et Pomesaniensis", choć odniesienie w tytulaturze i oficjalnych dokumentach do diecezji pomezańskiej miało charakter honorowy. Trzeba podkreślić, że od początku XVII w. jurysdykcji biskupów chełmińskich podlegali również katolicy, zamieszkujący sprotestantyzowane tereny dawnej diecezji pomezańskiej, które po 1525 r. znalazły się w Prusach Książęcych. W tym samym czasie katolików na terenach dawnej diecezji sambijskiej oddano pod opiekę biskupów warmińskich.

Z pięciu dekanatów dawnej diecezji pomezańskiej przyłączonych do diecezji chełmińskiej utworzono oficjalat pomezański, który miał na tle całej diecezji swój specyficzny koloryt etniczny i społeczno-religijny. Zarządzali nim w imieniu biskupa oficjałowie, duchowni wyróżniający się wiedzą i powszechnym uznaniem, wyposażeni w szerokie kompetencje prawne. Oficjalat pomezański przetrwał do 1821 r.

X. Mozaika konfesyjna w Prusach Królewskich

W drugiej połowie XVI w. przybyły do Prus Królewskich dwa nowe wyznania religijne: mennonici i kalwini. Mennonityzm powstał w połowie XVI w. w Niderlandach. Ponieważ dopuszczał do chrztu tylko osoby dorosłe (anabaptyzm), spotkał się ze zgodnym odrzuceniem przez tamtejsze środowiska katolickie i luterańskie. Mennonici znaleźli jednak życzliwe przyjęcie w tolerancyjnej Rzeczypospolitej, szczególnie

[1] Według ks. prof. Jana Wiśniewskiego diecezja pomezańska nie zanikła całkowicie w wyniku reformacji, ponieważ pozostała po niej enklawa katolicka. Ks. prof. Wiśniewski twierdzi, że formalne zniesienie diecezji dokonało się na podstawie bulli *De salute animarum* z 1821 r., w której nie wspomina się już o diecezji pomezańskiej [przypis sekretariatu synodu].

w Prusach Królewskich. W latach 1566–1617 pojawili się w ośmiu wsiach w okolicach Nowego Dworu Gdańskiego i Niedźwiedzicy, ale z czasem zajmowali inne tereny Małych i Wielkich Żuław oraz Powiśla. Według akt katastralnych, w 1772 r. mennonici na Małych Żuławach posiadali około 27% ogółu użytków rolnych. W tym samym czasie na Wielkich Żuławach uprawiali ponad 21% ogółu areału. Według spisu mieszkańców oficjalatu pomezańskiego z 1766 r., teren ten zamieszkiwało ponad 5600 mennonitów, co stanowiło 12% wszystkich mieszkańców oficjalatu. Po przejściu Żuław pod pruskie panowanie w 1772 r. wielu anabaptystów opuściło te tereny i, korzystając z zaproszenia rosyjskiej carycy, osiedliło się nad Wołgą.

Mniejszą liczebnie grupę religijną w Prusach Królewskich stanowili zwolennicy nauki Jana Kalwina, nazywani ewangelikami reformowanymi (kalwini). Kalwinizm od wyznania luterańskiego różniła głównie nauka o predestynacji i Eucharystii. Wielkie miasta Prus Królewskich stanowiły bastiony luteranizmu, jednak i tu na przełomie lat 50. i 60. XVI w. osiedlili się pierwsi zwolennicy nauki Kalwina. Kościół ewangelicko-reformowany przyciągał głównie elity społeczne, ekonomiczne i intelektualne. Oparciem dla kalwinizmu w XVI–XVIII w. były dwory, uczelnie, magistraty miejskie, patrycjat, loże masońskie, kasyna oficerskie, środowiska handlowe i finansowe. Ta ekskluzywność społeczna nieuchronnie alienowała kalwinów, ale pomagała też przez dwa stulecia konsolidować własne szeregi i przetrwać zagrożenia. U schyłku XVIII w. ujawnił się wyraźny i głęboki kryzys pruskiego kalwinizmu. Kościół luterański wchłaniał stopniowo ewangelików wyznania reformowanego. Król pruski Fryderyk Wilhelm III, który w 1817 r. próbował połączyć i zunifikować wyznanie kalwińskie i luterańskie, doprowadził do powstania Kościoła unijnego i jeszcze większego rozdrobnienia wśród ewangelików.

XI. Wojny szwedzkie

Przez ziemie Prus Królewskich przetoczyły się w XVII w. dwie niszczycielskie wojny szwedzkie. Pierwsza wojna w latach 1626–1635, określana w historiografii „wojną o ujście Wisły", chociaż miała ograniczony zasięg terytorialny, właśnie z tego powodu, że toczona była na niewielkim terytorium, obróciła w ruinę ziemie żuławskie i powiślańskie. Okupacyjne wojsko szwedzkie, ale i polskie wojsko hetmana Stanisława Koniecpolskiego paliły wioski, grabiły miasta i krzywdziły ludność cywilną. Duchowni katoliccy, obawiając się o swoje życie, rozpierzchli się w różne strony, a opustoszałe świątynie katolickie plądrowano, grabiono i niszczono. Wiele miejscowości przestało istnieć. Wprawdzie po podpisaniu rozejmu w Sztumskiej Wsi 12 września 1635 r. ustały działania militarne, ale odbudowa gospodarcza i demograficzna tych terenów trwała aż do rozpoczęcia drugiej wojny szwedzkiej toczonej w latach 1655–1660 i określanej jako „potop szwedzki". Scenariusz zniszczeń i krzywd powtórzył się, chociaż dotknął już całą Rzeczpospolitą, aż po Małopolskę.

Wojnę zakończył traktat pokojowy podpisany w klasztorze oliwskim 3 maja 1660 r. Jednym z trwałych skutków tej wojny była silna polaryzacja konfesyjna polskiego społeczeństwa, również w Prusach Królewskich, mająca wyraz w stereotypie „Polak – katolik, Niemiec – protestant". Stereotyp ten przetrwał aż do początku XX w., kiedy nabrał nowego znaczenia i aktualizacji pod zaborczą niewolą.

XII. Zakony w nowożytnej Pomezanii

W okresie nowożytnym życie zakonne w Prusach Królewskich, porównując je z terenami koronnymi i litewskimi, było słabo rozwinięte. Na całym tym terenie istniało ogółem 36 klasztorów męskich i kilkanaście żeńskich, głównie benedyktynek i katarzynek. Ten ostatni zakon, oficjalnie nazwany Zgromadzeniem Sióstr św. Katarzyny Dziewicy i Męczennicy, założyła w 1602 r. w Braniewie bł. Regina Protmann. Było to pierwsze w Kościele katolickim żeńskie zgromadzenie kontemplacyjno-czynne. Zaledwie dwa męskie domy zakonne erygowano na terenie oficjalatu pomezańskiego.

W 1618 r. przybyli do Malborka jezuici. Wspierali początkowo duszpasterstwo parafialne przy kościele św. Jana i zajmowali się sanktuarium maryjnym przy kaplicy nadbramnej w Bramie Przewozowej. Po długich staraniach w 1666 r. otrzymali za zgodą królewską kościół Najświętszej Maryi Panny na zamku wysokim i znajdującą się pod nim kaplicę św. Anny, dawną kryptę grzebalną krzyżackich wielkich mistrzów. Zakonnicy zamieszkali odtąd w rezydencji urządzonej w zamku. Działalność duszpasterska malborskich jezuitów, obok tradycyjnej posługi prowadzonej we własnej świątyni i w przekazanym im kościele w Kościeleczkach, miała często charakter misji ukierunkowanych na nawracanie protestantów. Pole misyjnego oddziaływania placówki jezuickiej w Malborku dosięgało nawet luterańskiego Elbląga. W latach 1618–1780 w malborskiej rezydencji jezuitów przebywało 158 ustalonych zakonników. Mieli oni istotny wpływ na religijne oblicze miasta i okolicy. Placówka została zlikwidowana w 1780 r., a ostatni zakonnik opuścił miasto w 1784 r.

Drugi pomezański męski klasztor został erygowany w 1685 r. w Dzierzgoniu. Osadzono w nim franciszkanów reformatów prowincji wielkopolskiej. Zakonnicy, obok pracy duszpasterskiej we własnej świątyni, mieli też pomagać proboszczowi dzierzgońskiemu w kościele św. Katarzyny oraz opiekować się duszpastersko nielicznymi katolikami zamieszkującymi południowo-zachodnią część Prus Książęcych. Zakonnicy dzierzgońscy utrzymywali aż do kasaty bliskie relacje z polską szlachtą w okolicach Sztumu i Dzierzgonia. Król Fryderyk Wilhelm III rozporządzeniem gabinetowym z 31 lipca 1832 r. zadecydował o likwidacji klasztoru franciszkańskiego w Dzierzgoniu. Ostatni reformata opuścił miasto w 1834 r.

Nie powiodły się próby utworzenia klasztoru jezuitów w Elblągu. Już w 1573 r. zostali trwale usunięci przez radę miasta. Luterańskie mieszczaństwo w tym mieście nie

pozwoliło też na erygowanie w XVII w. domu zakonnego sióstr katarzynek. Sporą siłę oddziaływania miał jednak klasztor Franciszkanów Bernardynów w pobliskich Kadynach. Istniało tam, aż do kasaty klasztoru w 1826 r., sanktuarium św. Antoniego Padewskiego, do którego przybywali pielgrzymi z całej Warmii i z okolic Elbląga.

XIII. Pod panowaniem królów pruskich

Prusy Królewskie, bez Gdańska i Torunia, zostały w 1772 r. zaanektowane przez państwo pruskie. Po ponad trzystu latach przerwano łączność tej prowincji z państwem polskim. Pruscy urzędnicy nakazali przedstawicielom pruskiego społeczeństwa przybycie 12 września 1772 r. na zamek malborski i złożenie hołdu królowi Fryderykowi II. Dla Kościoła katolickiego na tym terenie nowe rządy oznaczały nieustanną ingerencję władz we wszystkie sfery jego działalności. Duchowieństwo diecezjalne poddano permanentnemu nadzorowi policyjnemu i urzędniczemu oraz odebrano znaczną część dochodów finansowych. Najboleśniejsze restrykcje dotknęły jednak zakony katolickie. Państwo pruskie prowadziło aż do połowy XIX wieku konsekwentną politykę kasaty domów zakonnych. Zakaz przyjmowania kandydatów do zakonów spowodował stopniowe wymieranie konwentów, następnie zamykanie ich, a finalnie przejmowanie dóbr zakonnych przez urzędników państwowych. Taki los spotkał nie tylko wymienione już pomezańskie domy zakonne w Malborku i Dzierzgoniu, ale niemal wszystkie placówki na terenie Prus Wschodnich i Zachodnich.

Władze pruskie w porozumieniu ze Stolicą Apostolską doprowadziły do wydania przez papieża 16 lipca 1821 r. bulli *De salute animarum* ustalającej nowe granice kościelne w Prusach. Granice diecezji warmińskiej zostały na północy tak wytyczone, że objęły prawie cały teren historycznego biskupstwa sambijskiego. Diecezji chełmińskiej przypadł natomiast obszar byłej diecezji pomezańskiej usytuowany na terenie dawnych Prus Książęcych oraz Pomorze Gdańskie, natomiast Wielkie i Małe Żuławy oraz Powiśle włączono do diecezji warmińskiej. Biskup warmiński Józef Hohenzollern odwoływał się od decyzji papieskiej i wnosił zastrzeżenia do przyłączenia terenów powiślańskich i żuławskich do jego diecezji. Jego zdaniem, różna struktura narodowościowa terenów warmińskich i pomezańskich mogła być w przyszłości powodem problemów politycznych i etnicznych. Prośba i argumenty biskupa Hohenzollerna nie spotkały się jednak z uznaniem Stolicy Apostolskiej.

Przeprowadzony w 1821 r. podział diecezjalny przetrwał do początku XX w. Na mocy traktatu wersalskiego, 28 czerwca 1919 r. utworzono Wolne Miasto Gdańsk. Pod względem kościelnym to niewielkie terytorium należało do dwóch diecezji: chełmińskiej i warmińskiej. Dnia 24 kwietnia 1922 r. papież Pius XI utworzył na terytorium Wolnego Miasta Gdańska administraturę apostolską, a biskupa Edwarda O'Rourke mianował administratorem apostolskim. Dnia 30 grudnia 1925 r. Stolica Apostolska erygowała diecezję gdańską obejmującą obszar Wolnego Miasta Gdań-

ska. W jej granicach znalazły się Żuławy Wielkie. Odtąd na rzece Nogat przebiegała granica polityczna oraz kościelna rozdzielająca diecezję gdańską i warmińską. Ustalony wówczas przebieg granic kościelnych przetrwał do 1992 r.

XIV. Odrodzenie życia zakonnego

Od drugiej połowy XIX w. w parafiach żuławskich i powiślańskich erygowano nowe domy zakonne, przede wszystkim żeńskie. Państwo pruskie, a potem niemieckie chętnie udzielało zgody na tworzenie placówek służby zdrowia i edukacyjnych prowadzonych przez katolickie siostry. Pierwsze przybyły do Malborka w 1866 r. siostry miłosierdzia św. Wincentego à Paulo (szarytki) i podjęły pracę w nowo zbudowanym szpitalu i szkole dla katolickich dziewcząt. W 1922 r. odwołano szarytki ze szpitala mariackiego w Malborku, a na ich miejsce przybyły z Braniewa siostry katarzynki. Pozostały w tym mieście do ewakuacji w styczniu 1945 r. Katarzynki miały do końca II wojny światowej na Powiślu jeszcze kilka innych domów. Od 1904 r. prowadziły sierociniec w Sztumie, a stacje Caritas w Starym Targu od 1923 r., w Benowie od 1925 r. i w Ryjewie od 1928 r. Natomiast pierwsze przedszkole na terenie diecezji warmińskiej zgromadzenie to uruchomiło w październiku 1889 r. w Elblągu w dzielnicy Pangritz-Kolonie (obecnie osiedle Zawada).

Kilka domów zakonnych uruchomiło Zgromadzenie Sióstr św. Elżbiety. W 1907 r. erygowano klasztor Sióstr Elżbietanek w Kwidzynie i urządzono w nim stację Caritas. Kolejne takie stacje uruchomiły siostry w Mikołajkach Pomorskich w 1925 r., Dzierzgoniu w 1927 r., Straszewie w 1928 r., Suszu oraz Zwierznie w 1929 r. Elżbietanki podjęły też pracę w czterech przedszkolach: w Postolinie w 1927 r., Mikołajkach Pomorskich, Ryjewie i Straszewie w 1929 r. W 1929 r. siostry podjęły pracę w Powiatowym Domu Starców w Dzierzgoniu utworzonym w dawnym klasztorze Reformatów. W latach 1922–1996 istniała także placówka elżbietańska w Nowym Stawie na Żuławach Wielkich.

Krótko przed wybuchem II wojny światowej, 1 stycznia 1937 r. sprowadzono do miejscowości Piekło nad Wisłą siostry ze Zgromadzenia Sióstr św. Dominika prowincji krakowskiej. Placówkę sióstr dominikanek i tamtejszą polską szkołę hitlerowcy zlikwidowali już 1 września 1939 r.

Jedyny klasztor męski, istniejący w Pomezanii przed wybuchem II wojny światowej, utworzył w Malborku Zakon Braci Mniejszych prowincji śląskiej. Zgodę na nową fundację wydał biskup warmiński Maksymilian Kaller. Zezwolenie kongregacji ds. zakonów na erygowanie klasztoru franciszkańskiego w Malborku zostało udzielone 24 listopada 1934 r. Zakonnicy opuścili miasto przed zbliżającym się frontem wojennym w 1945 r. Nie powiodła się próba reaktywowania tej placówki franciszkańskiej w 1955 r.

XV. Dramat II wojny światowej

II wojna światowa przyniosła ogrom zniszczeń i cierpienia ludności cywilnej. Represje hitlerowskie dotknęły już w pierwszych dniach wojny głównie Polaków mieszkających w Prusach Wschodnich i Zachodnich. Masowej eksterminacji cywilów na Pomorzu Gdańskim miał służyć obóz koncentracyjny w Stutthofie oraz miejsca kaźni w Lesie Szpęgawskim i Lesie Piaśnickim nazwanym „Golgotą Pomorza". Szczególnie okrutny los spotkał polskich działaczy narodowych na Powiślu, w tym działaczy plebiscytowych z 1920 r., których gestapo tropiło z pomocą lokalnych członków niemieckiej partii narodowosocjalistycznej. Do rangi symbolu urosła postać Stanisława Sierakowskiego, właściciela pałacu w Waplewie, pierwszego prezesa Związku Polaków w Niemczech i posła do Sejmu Pruskiego. Dnia 20 października 1939 r. aresztowano go i więziono w Rypinie, gdzie po kilku dniach tortur został zamordowany wraz z najbliższą rodziną.

Kościół katolicki uznawany był przez hitleryzm za wroga ideologicznego, dlatego represje wymierzono w duchowieństwo i wiernych świeckich. Podczas II wojny światowej diecezja warmińska, gdańska i chełmińska wydała wielu męczenników za wiarę, tych już beatyfikowanych, oczekujących jeszcze na beatyfikację i bezimiennych. Swoich męczenników ma także ziemia żuławska i powiślańska.

W gronie 108 męczenników II wojny światowej beatyfikowano 13 czerwca 1999 r., pochodzącego ze Straszewa na Powiślu, ks. Władysława Demskiego. Był jednym z działaczy plebiscytowych w 1920 r. W latach 1919–1923 był wikariuszem w Starym Targu. Został zamordowany 28 maja 1940 r. w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen. Jest patronem kapłanów diecezji elbląskiej.

Toczą się procesy beatyfikacyjne kilku innych męczenników.

Życie i śmierć ks. Bruno Weichsela, administratora w Zalewie w latach 1944–1945, dla wielu współczesnych jest wzorem pasterskiej miłości i świętości. W latach 1932–1936 był wikariuszem parafii św. Jana w Malborku. Na przełomie 1935 r. i 1936 r. za treść głoszonych kazań, pracę z młodzieżą oraz opiekę duszpasterską nad ludnością polską przebywał we wrocławskim więzieniu. Kolejny raz w czasie wojny władze hitlerowskie osadziły go na prawie trzy lata w więzieniu w Sztumie. Po uwolnieniu został skierowany do pracy duszpasterskiej w Zalewie. W styczniu 1945 r. oferowano mu ewakuację przed nadciągającym frontem, lecz odmówił, aby pozostać z niedołężnymi i chorymi parafianami. W chwili wtargnięcia wojsk radzieckich do Zalewa ks. Weichsel przebywał w kaplicy. Jeden z żołnierzy roztrzaskał mu głowę kolbą karabinu.

Z rąk sowiekich żołnierzy 28 stycznia 1945 r. zginął także werbista o. Gottfried Fuchs. Został on skierowany w 1943 r. do pomocy duszpasterskiej w Sztumie. Zginął w sztumskiej plebanii, gdy stanął w obronie kobiet napastowanych przez pijanych radzieckich żołnierzy.

Piękny przykład troski duszpasterskiej, posuniętej aż do ofiary z własnego życia, dał ks. Ernest Karbaum, od 1931 r. proboszcz w Niedźwiedzicy. W 1940 r. zorganizował dla polskich robotników przymusowych na Żuławach Mszę św., a zamiast homilii powiedział do nich: *„Nie bądźcie smutni, bo będzie jeszcze inaczej"*. To ostatnie stwierdzenie hitlerowcy uznali za zdradę państwa i natychmiast przetransportowali go do pobliskiego obozu koncentracyjnego w Stutthofie, gdzie wkrótce został zamordowany.

Podobną, jak ks. Władysław Demski, męczeńską drogę, wiodącą przez obóz w Stutthofie i zakończoną śmiercią 13 maja 1940 r. w Sachsenhausen, przeszedł ks. Bronisław Sochaczewski. Jako kapłan pracował w Sztumie, Postolinie, Kwidzynie i Krasnej Łące. Mimo gróźb, nauczał na Powiślu religii w języku polskim. Był działaczem Związku Polaków w Niemczech i aktywnie działał w okresie plebiscytu. W czasie kampanii wrześniowej był kapelanem Wojska Polskiego. Gestapo aresztowało go w Gdyni w październiku 1939 r.

Wśród męczenników Powiśla jest także kobieta, siostra Teodora Witkowska ze Zgromadzenia Sióstr św. Elżbiety. Przez trzynaście lat była pielęgniarką w Postolinie, potem krótko w Mikołajkach Pomorskich, a w lipcu 1944 r. została przełożoną domu zakonnego w Dzierzgoniu. Zastrzelił ją radziecki żołnierz, gdy stanęła w obronie młodej współsiostry.

XVI. Trudne lata powojenne

Zakończenie II wojny światowej całkowicie zmieniło etniczne oblicze tzw. Ziem Odzyskanych. „Transfer ludności", jak określił jeden z powojennych autorów exodus mieszkańców tych ziem, oznaczał dla dziesiątek tysięcy ludzi ucieczkę lub deportację. Wielu nie przeżyło ewakuacji przed frontem wojennym. Ratując życie własne i rodziny, decydowano się na pozostawienie materialnego dorobku życia. Planowe wysiedlenia ludności autochtonicznej rozpoczęły jeszcze wojska radzieckie w 1945 r., a do lat 50. XX w. kontynuowała je polska władza komunistyczna. W „transfer ludności" wpisywało się również nowe osadnictwo na terenach poniemieckich. Nowo utworzone województwa: gdańskie i olsztyńskie zasiedliła ludność polska przesiedlona z przedwojennych Kresów Wschodnich, przede wszystkim z Wileńszczyzny i Wołynia oraz wielu przybyszów z Mazowsza i Lubelszczyzny. W 1947 r. dołączyła do nich greckokatolicka ludność ukraińska przymusowo wysiedlona z rodzinnych stron na Lubelszczyźnie i w Karpatach w ramach Akcji „Wisła". W ten sposób od Mazur po zachodnie Pomorze na długie lata ukształtowało się społeczeństwo wyalienowane ze swych tradycji, historii i tożsamości, trudno integrujące się w nowych środowiskach i mające poczucie wyrządzonej krzywdy. Kościół katolicki spełnił w okresie powojennym na tych terenach kluczową rolę patriotyczną, więziotwórczą i kulturotwórczą oraz – naturalnie – duszpasterską.

Duchowni katoliccy wywodzący się z dawnych Kresów Rzeczypospolitej, w nowej rzeczywistości eklezjalnej i ustrojowej północnej Polski, pielęgnowali tradycje duchowe wyniesione z rodzinnych stron. Księża Wołyniacy, wśród nich: ks. Aleksander Iwanicki, ks. Feliks Sawicki, ks. Wacław Hipsz, szerzyli wśród wiernych świeckich kult św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Duchowni wywodzący się z terenów dawnej archidiecezji wileńskiej: ks. Gedymin Pilecki i ks. Mieczysław Wojciuk, promowali nabożeństwo do Matki Boskiej Nieustającej Pomocy. Wierni zaś obrządku grecko-katolickiego wiele zawdzięczają własnym duszpasterzom: ks. Bazylemu Hrynykowi, ks. Eustachemu Charchalisowi, ks. Eugeniuszowi Usckiemu, ks. Janowi Jareminowi, ks. Mikołajowi Zającowi i ks. mitratowi Mikołajowi Ripeckiemu, którzy pomogli im zachować i pielęgnować własną kulturową i religijną tożsamość.

W latach 1945–1989 władza komunistyczna w Polsce prowadziła, z różną intensywnością i rozmaitymi metodami, walkę z Kościołem katolickim. Aparat bezpieczeństwa państwowego koncentrował się przede wszystkim na kontroli aktywnego społecznie duchowieństwa katolickiego. Również na terenach diecezji warmińskiej i gdańskiej wysiedlano niewygodnych duchownych, wtrącano do więzień, zabraniano im nauczania, inwigilowano i szantażowano oraz nękano karami finansowymi i postępowaniami administracyjnymi. Wobec rosnących potrzeb duszpasterskich i rozwoju demograficznego społeczeństwa, szczególnie dotkliwy był brak nowych świątyń. Aż do początku lat 80. XX wieku władze komunistyczne w Polsce nie wydawały pozwoleń na budowę nowych kościołów. Istotna zmiana nastąpiła dopiero po strajkach sierpniowych w Gdańsku i utworzeniu Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Solidarność w 1980 r.

Olbrzymim wsparciem dla przemian w Polsce był zapoczątkowany w 1978 r. pontyfikat papieża Jana Pawła II. Kilka jego pielgrzymek do ojczyzny ukształtowało religijnie polskie społeczeństwo, budziło poczucie wolności i patriotyzmu oraz powodowało stopniową erozję systemu komunistycznego w kraju. Duże znaczenie dla przemian religijno-społecznych w północnej Polsce miała szczególnie papieska wizyta w Gdańsku w 1987 r.

Naturalnym, choć może niezamierzonym działaniem, przygotowującym powstanie diecezji elbląskiej, było utworzenie przez bp. warmińskiego Edmunda Piszcza Wikariatu Biskupiego w Elblągu (31 grudnia 1986). Obejmował on północno-zachodnią część diecezji warmińskiej, która terytorialnie leżała w ówczesnym województwie elbląskim. W granicach wikariatu znalazły się 102 parafie w 11 dekanatach (Braniewo, Dzierzgoń, Elbląg I, Elbląg II, Kwidzyn, Malbork, Orneta, Pasłęk, Pieniężno, Susz, Sztum). Ks. dr Mieczysław Józefczyk, jako wikariusz biskupi w Elblągu, otrzymał uprawnienia do sprawowania sakramentu bierzmowania, udzielania określonych dyspens oraz wizytowania parafii na podległym sobie terenie.

XVII. Pierwsze ćwierćwiecze diecezji elbląskiej

Pierwsze po zakończeniu II wojny światowej częściowo demokratyczne wybory w czerwcu 1989 r. spowodowały w Polsce nieodwracalne zmiany ustrojowe i demokratyzację życia społeczno-politycznego. Wyłoniono reprezentatywne organy państwa i zasiadających w nich z wolnego wyboru narodu reprezentantów. W odrodzonej III Rzeczypospolitej przystąpiono do porządkowania i normalizacji sytuacji prawnej i administracyjnej Kościoła katolickiego. Kluczowym wydarzeniem było ogłoszenie 25 marca 1992 r. bulli papieża Jana Pawła II *„Totus Tuus Poloniae populus"*, która reformowała podział diecezjalny w Polsce oraz podpisanie 28 lipca 1993 r. konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzecząpospolitą Polską.

Bulla *„Totus Tuus Poloniae populus"* z 25 marca 1992 r. powołała do istnienia diecezję elbląską. Odwołuje się ona do historycznych tradycji średniowiecznej diecezji pomezańskiej, co dziś ma do pewnego stopnia odzwierciedlenie w jej sieci parafialnej. Diecezja elbląska w 4/5 składa się z terytorium dawnej diecezji warmińskiej i w 1/5 z terenu dawnej diecezji gdańskiej. W jej granicach znalazły się rolnicze tereny Żuław Wielkich i Powiśla, zorientowane na turystykę Pojezierze Iławskie i Wybrzeże Bałtyku wraz z Mierzeją Wiślaną oraz Wysoczyzna Elbląska (Pogórze), teren o mieszanej, rolniczo-turystycznej strukturze. Obszar diecezji elbląskiej wynosi 9.495 km^2 i jest zamieszkały przez około 450 tys. mieszkańców.

Bulla papieska ustanawiała w 1992 r. w diecezji elbląskiej 15 dekanatów (11 dekanatów warmińskich i 4 dekanaty gdańskie), w których były 134 parafie terytorialne, w tym 120 parafii prowadzonych przez kapłanów diecezjalnych i 14 parafii zarządzanych przez kapłanów zakonnych. W jubileuszowym 2018 r. diecezja liczyła 157 parafii, w tym 138 parafii prowadzonych przez kapłanów diecezjalnych i 19 parafii kierowanych przez kapłanów zakonnych.

W ciągu ćwierćwiecza funkcjonowania diecezji elbląskiej kierowało nią dwóch biskupów diecezjalnych: bp Andrzej Śliwiński w latach 1992–2003 i bp Jan Styrna w latach 2003–2014. Pierwszy biskup elbląski zmarł 9 września 2009 r. i spoczął w krypcie katedry elbląskiej. Od 10 maja 2014 r. biskupem elbląskim jest bp Jacek Jezierski. Jedynym biskupem pomocniczym tej diecezji był w latach 1992–2015 bp Józef Wysocki.

Uznając wyjątkową rolę Elbląga w dziejach regionu, papież Jan Paweł II w dniu 25 marca 1992 r. ustanowił staromiejski kościół św. Mikołaja katedrą diecezji elbląskiej. Jest to jedna z najważniejszych historycznie i architektonicznie świątyń w północnej Polsce będąca przez wieki bastionem katolicyzmu w luterańskim mieście. W 1945 r., spalona i zniszczona, została podźwignięta z ruiny i współcześnie stanowi ozdobę miasta i diecezji. Św. Mikołaj, patron elbląskiej katedry, w 2016 r. został także ogłoszony patronem miasta Elbląga.

Historycznym wydarzeniem w diecezji elbląskiej była wizyta Ojca Świętego Jana Pawła II w dniu 6 czerwca 1999 r. w Elblągu. Liczbę wiernych przybyłych na tę uroczystość oszacowano na około 250 tys. osób. Nabożeństwo czerwcowe poprowadził prymas Polski kardynał Józef Glemp, który – po odśpiewaniu litanii do Najświętszego Serca Pana Jezusa – odczytał akt poświęcenia ludzkości Sercu Jezusa. Jan Paweł II w homilii odniósł się do kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz wspomniał o świętych i błogosławionych tej ziemi – o św. Wojciechu, bł. Dorocie z Mątów Wielkich, bł. Reginie Protmann i bł. ks. Władysławie Demskim.

Po wizycie Jana Pawła II w Elblągu pozostało wiele pamiątek. Papież został honorowym obywatelem tego miasta. Diecezjanie ufundowali pomniki Jana Pawła II przy elbląskiej katedrze, w sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej w Elblągu – Stagniewie, Morągu, Pasłęku, Krzyżanowie i Zielonce Pasłęckiej. Tron papieski został przeniesiony do katedry św. Mikołaja i służy biskupom elbląskim.

Świadectwem długiej historii, burzliwych dziejów i związków z chrześcijaństwem terenów diecezji elbląskiej są istniejące do dziś zabytkowe świątynie parafialne i filialne. Zachowały się w diecezji 2 kościoły z XIII w., aż 57 z XIV w., 1 z XV w., 4 z XVII w., 30 z XVIII w. i 40 świątyń z XIX w. Bardzo wysoki odsetek świątyń gotyckich w diecezji elbląskiej, podobnie zresztą jak w kilku innych diecezjach w Polsce północnej, wynika z faktu, że w okresie wojen szwedzkich w XVII w. kościoły w Prusach Królewskich były przekazywane protestantom, ci zaś dbali o nie jak o swoje własne. Potem powracały w katolickie posiadanie. Na innych terenach polskich kościoły katolickie były przez luterańskie szwedzkie wojsko niszczone i trzeba było z czasem budować nowe kościoły stawiane już zazwyczaj w bardzo rozpowszechnionym stylu barokowym. Sakralny gotyk w diecezji elbląskiej jest ozdobą krajobrazu i miejscowości, ale stanowi też olbrzymie wyzwanie konserwatorskie i inwestycyjne, z którym muszą mierzyć się duchowni i laikat.

Do wieczności odeszło wielu katolików świeckich, którzy przyczynili się do duchowego i społeczno-religijnego rozwoju parafii diecezji elbląskiej. Lokalne wspólnoty dużo im zawdzięczają i noszą w żywej pamięci. Szczególną sławą cieszy się lekarz medycyny Aleksandra Gabrysiak z Elbląga, katechetka Irena Wlazły z Morąga, organista pasłęcki Marian Romanowski, apostoł modlitwy różańcowej Anatol Kaszczuk z Szymonowa, propagator kultu Miłosierdzia Bożego generał Bolesław Nieczuja-Ostrowski z Elbląga, lekarz Jadwiga Obidzińska-Król z Malborka, działaczka katolicka lekarz Helena Sobieska-Clar z Elbląga, pedagog Kazimierz Masalski z Malborka, Jan Korytkowski – kowal i artysta ze Zwierzna. Ich przykład fascynuje i pociąga do naśladowania kolejne pokolenia diecezjan.

DIECEZJA ELBLĄSKA DZIŚ

DIECEZJA ELBLĄSKA DZIŚ: OPIS ŻYCIA I SYTUACJI KOŚCIOŁA ELBLĄSKIEGO, ZNAKI CZASU

1. Konieczność opisu i zrozumienia naszej sytuacji

Potrzebny jest opis rzeczywistości, w której żyjemy. Opis naszej sytuacji i jej uwarunkowań. Chodzi przede wszystkim o sytuację religijną, duchową, ale także społeczną i kulturalną parafii, wspólnot, ruchów oraz stowarzyszeń w Kościele elbląskim. Potrzebny jest taki szkic w punkcie wyjścia. Rodzaj charakterystyki i diagnozy. Równocześnie potrzebujemy także nowej refleksji nad depozytem wiary i tradycji, aby uchwycić nasze chrześcijańskie zadania w Kościele i w świecie w obecnej chwili. Chodzi tu o tzw. znaki czasu.

Dla rozeznania znaków czasu nie wystarczą badania statystyczne, socjologiczne, prasoznawcze, politologiczne, kulturoznawcze, czy też z zakresu psychologii społecznej. Są one bardzo ważne i mogą być pożyteczne. Mamy bowiem rozpoznać zamysł Boży wobec nas, wobec naszych wspólnot i Kościoła diecezjalnego.

Promotorem rozpoznawania znaków czasu stał się papież Jan XXIII (zm. 1963) i teolodzy jak np. dominikanin Marie-Dominique Chenu (zm. 1990). Podstawą dla wszystkich rozważań na ten temat są słowa Chrystusa skierowane do uczniów: *Wygląd nieba umiecie rozpoznawać, a znaków czasu nie potraficie?* (Mt 16,3).

• Kontekst historyczny i społeczny

Diecezja elbląska została utworzona w 1992 roku. Od tego wydarzenia, w ciągu ćwierćwiecza, w świecie nastąpiło wiele przemian. Podobnie zmieniła się też Polska. Żyjemy dzisiaj w zupełnie innym kraju aniżeli ten z roku: 1966 [milenium chrztu Polski], 1970 [wydarzenia grudniowe na Wybrzeżu oraz w Elblągu], 1980–1981 [fenomen „Solidarności"], 1982–1985 [stan wojenny], 1989 [transformacja ustrojowa], 1992 [powstanie diecezji elbląskiej], 2004 [wejście do UE], 2005 [śmierć Jana Pawła II].

Po przełomie politycznym w 1989 r. Kościół w Polsce znalazł się w nowej sytuacji. Wiąże się to np. z powrotem religii do szkół [1990], a także z podpisaniem konkordatu pomiędzy Stolicą Apostolską a państwem polskim i trudnym procesem jego ratyfikacji [1993–1998]. Na samookreślenie się Kościoła w nowej rzeczywistości

miały wpływ: zmiany ustrojowe, kształtowanie się struktur suwerennego państwa, odzyskiwanie autonomii przez związki zawodowe, kształtowanie się partii politycznych, tworzenie samorządu terytorialnego. Na życie i funkcjonowanie Kościoła w Polsce wpłynęły niewątpliwie: odzyskanie podmiotowości przez społeczeństwo, przywrócenie wolności słowa, rozwój ideologii liberalizmu oraz dziki neokapitalizm.

W połowie lat 80. XX w. ujawnił się w Polsce poważny kryzys demograficzny wynikający m.in. z kryzysu małżeństwa i rodziny [rozwody, rezygnacja z zawierania małżeństw sakramentalnych, a także cywilnych]. Przyrost naturalny, dla porównania, wynosił w roku 1980 – 9,6 procent, 1989 – 4,8, 1990 – 4,1, 1996 – 1,2, 2010–2015 – ujemny lub zerowy. W 2018 r. w Elblągu przyrost naturalny na 1000 ludności wynosił minus 3,4 (-3,4).

Po 2005 r. wystąpił spadek powołań męskich i żeńskich do służby w Kościele. W ciągu ostatnich lat dotyka nas także kryzys antropologiczny. Objawia się on poprzez rewolucję kulturową, której źródłem jest błędna ideologia gender. Wcześniej pojawił się projekt wygaszenia państw narodowych i promocja społeczeństwa wielokulturowego [multikulti]. Zakwestionowano tradycyjne rozumienie małżeństwa jako związku kobiety i mężczyzny, proponując związki partnerskie oraz związki homoseksualne. W przypadku ostatnich z wymienionych chodzi także o uzyskanie praw do adopcji dzieci. Narasta też mentalność konsumpcyjna społeczeństwa oraz postępują procesy sekularyzacyjne.

W 1991 r. rozpoczęła się likwidacja Państwowych Gospodarstw Rolnych, które wówczas zatrudniały blisko 400 tys. osób. W wyniku tego procesu większość pracowników stała się bezrobotnymi, bez realnej możliwości podjęcia pracy w innych obszarach gospodarki. Zjawisko to dotknęło w dużej mierze diecezję elbląską, zwłaszcza jej część związaną z województwem warmińsko-mazurskim. Przez przynajmniej kilkanaście lat bezrobocie sięgało tutaj ponad 30%.

Konsekwencją likwidacji Państwowych Gospodarstw Rolnych oraz bezrobocia w różnych obszarach gospodarki w Polsce stała się na przełomie XX i XXI w. masowa emigracja zarobkowa. W latach 1991–1999 wyemigrowało z kraju do Niemiec, USA, Kanady ponad 200 tys. osób. Natomiast po wejściu Polski do Unii Europejskiej [2004] na emigrację zarobkową wyjechało ponad 2 mln Polaków, głównie w wieku do 30 lat [przede wszystkim Wielka Brytania, Irlandia]. Według danych kurii za rok 2018, z diecezji elbląskiej na emigracji zarobkowej przebywało 46 tys. osób.

Poważnym problemem dla Europy są dziś uchodźcy i migranci napływający do niej w sposób niekontrolowany z krajów azjatyckich i afrykańskich. Główna fala miała miejsce w roku 2015. Polska otworzyła swoje granice dla emigrantów zarobkowych z Ukrainy, z których oficjalnie w naszym kraju w 2019 r. pracowało ponad 600 tys.

Według danych szacunkowych, pracujących nielegalnie w Polsce Ukraińców mogło być w tym okresie ponad 1 mln.

Żyjemy w cywilizacji obrazu i mediów masowych. Środki masowego przekazu, a zwłaszcza Internet, stanowią najpoważniejsze źródło szybkiej informacji i komunikacji społecznej. Dają też dostęp do dzieł kultury masowej. Tzw. pokolenie Internetu jest uzależnione od „sieci" i ucieka od rzeczywistości w świat wirtualny. Mówi się dziś także o pokoleniu smartfona, czyli ludziach, którzy już od dziecka mieli kontakt z tym multimedialnym urządzeniem łączącym w sobie jednocześnie funkcje przenośnego telefonu i komputera. Istnieje niebezpieczeństwo manipulacji społeczeństwem ze strony mediów masowych (tzw. inżynieria społeczna). Dotyczy ono kwestii zaangażowania politycznego, reklamy oraz propozycji stylów życia.

• Lustracja duchownych

Po roku 1989, tj. po odzyskaniu przez państwo polskie pełnej suwerenności, stał się stopniowo możliwy dostęp do akt służby bezpieczeństwa, wydziałów i urzędu ds. wyznań oraz, przynajmniej częściowo, kontrwywiadu wojskowego, partii i innych. Zainteresowanie tymi dokumentami ze strony historyków, polityków i dziennikarzy doprowadziło do procesu tzw. lustracji. Najpierw wyrywkowej [dzikiej], a później unormowanej ustawą sejmową z 2007 roku. Lustracja dotknęła także osoby duchowne. Badacze dokumentów szukali materiałów świadczących o współpracy z wrogimi Kościołowi organami socjalistycznego państwa polskiego. Ustawa sejmowa nie zobowiązywała do przeprowadzenia lustracji w Kościele. Jednak pod naciskiem mediów Kościół rzymskokatolicki sam, na własny użytek, przeprowadził, przy pomocy Instytutu Pamięci Narodowej, kwerendę. Biskupów lustrowała komisja Konferencji Episkopatu Polski. Jej wyniki podano do wiadomości Stolicy Apostolskiej. Księży lustrowały diecezjalne komisje historyczne. Wyniki podano do wiadomości biskupom. Niezależnie od wewnątrzkościelnej lustracji, duchownych lustrowali historycy i dziennikarze. Docieranie do historycznej prawdy uruchomiło również atmosferę podejrzeń i nieufności. Prawda o zdradzie Kościoła i słabości ludzkiej, o różnych formach i różnym stopniu współpracy z wrogami Kościoła miała oczyścić Kościół. Prewencyjnie zaczęto sprawdzać, czy współpracownikami służb komunistycznego państwa nie byli obecni kandydaci do urzędu biskupiego.

Badania historyczne dotyczące walki systemu komunistycznego z duchowieństwem [aby je uzależnić i podporządkować sobie] przyniosą jeszcze nowe i pełniejsze ustalenia.

• **Pedofilia w Kościele**

Od początku XXI w. zaczęto ujawniać przypadki pedofilii w Kościele. Sprawa ta dotyczyła najpierw Kościoła w USA, później w Irlandii, następnie też w Niemczech, Polsce i innych krajach. Papieże: Jan Paweł II, Benedykt XVI oraz Franciszek, potępili to wielkie przestępstwo duchownych [*delicta graviora*] wobec małoletnich. Równocześnie Stolica Apostolska zaczęła budować system rozpoznawania przestępstw, ustalania sankcji karnych i zasad prewencji wobec pedofilii.

Konferencja Episkopatu Polski włączyła się również w to zadanie, tworząc pełny system reagowania wobec zgłaszanych przypadków nadużyć seksualnych [2009, 2014, 2017, 2019]. Przypadki pedofilii duchownych uderzyły w wizerunek Kościoła w Polsce, a także w autorytet duchowieństwa jako grupy społecznej. W związku z tym spadła drastycznie liczba powołań do kapłaństwa. Duża część młodzieży przyjęła postawę dystansu i sceptycyzmu wobec swoich duszpasterzy. Instytucje kościelne weszły na drogę oczyszczania własnych szeregów.

Pedofilia jest złem, poważnym przestępstwem, a równocześnie grzechem. Krzywda wyrządzona małoletnim powoduje ból i cierpienie. Jest głęboką oraz długo gojącą się raną.

• **Pandemia wirusa Sars-CoV–2 [2019-nCoV]**

W związku z epidemią choroby COVID–19 w całej Europie zamknięto kościoły albo ograniczono bardzo liczbę uczestników nabożeństw. Niemożliwe stało się korzystanie z sakramentów świętych. Zatrzymało się życie gospodarcze, komunikacja, wymiana handlowa. Zamknięto kina, teatry, dyskoteki, galerie handlowe, przedszkola, szkoły i uczelnie wyższe. Katecheza mogła odbywać się tylko w sposób zdalny przez Internet. Odwołano imprezy sportowe. Czynne pozostały jedynie sklepy z żywnością oraz apteki.

W okresie pandemii zwielokrotniły się w Polsce transmisje medialne nabożeństw prowadzone w telewizji, radio, a przede wszystkim w Internecie [Msze św., rekolekcje].

Pierwsze zakażenie wirusem odnotowano w Polsce 4 marca 2020 roku. Początkowo [od 15 marca] liczbę uczestników nabożeństw w świątyni ograniczono do 50 osób. Później tylko do 5. W takich warunkach obchodzono Wielki Tydzień i Wielkanoc [12 kwietnia 2020]. Po Świętach Wielkanocnych złagodzono reżim sanitarny. W liturgii mogła brać udział 1 osoba na 15 m^2 [później 1 os./10 m^2] przestrzeni obiektu sakralnego. Niemożność uczestniczenia w Eucharystii i sakramentach [spowiedź wielkanocna] spowodowało u wielu osób ból i tęsknotę.

Z motywów sanitarnych zaczęto propagować przyjmowanie komunii św. na rękę jako równoprawne z komunią św. udzielaną do ust. Zaplanowane na wiosnę 2020 r. bierzmowania i uroczystości I Komunii Świętej przełożono na czas późniejszy. Tak samo postąpili narzeczeni, odkładając uroczystości ślubne ze względu na zakaz organizowania wesel. Podobnie stało się z uroczystościami chrzcielnymi. Pogrzeby odprawiano w zasadzie bez wprowadzania ciała zmarłego do kościoła parafialnego. Limitowano też liczbę uczestników pogrzebu na cmentarzach.

Po Wielkanocy 2020 r. w Polsce wprowadzono obowiązek noszenia maseczek w przestrzeni publicznej, także podczas liturgii. Z dniem 30 maja 2020 r. zniesiono obostrzenia dotyczące liczby wiernych podczas Mszy w kościołach. Uroczystość Bożego Ciała 2020 r. odbyła się w diecezji bez dużych tradycyjnych procesji, aby uniknąć okazji do zarażenia się wirusem.

Dane Ministerstwa Zdrowia dla Polski [liczone od dn. 4 marca 2020]:

12 877 zakażonych [z dn. 30 kwietnia 2020]
3 236 wyleczonych
644 zmarłych

tzn. że zakażonych na tę chwilę było ok. 9000

23 786 zakażonych [z dn. 31 maja 2020]
11 271 wyleczonych

1 064 zmarłych
34 393 zakażonych [z dn. 30 czerwca 2020]

21 791 wyleczonych
1 463 zmarłych

45 031 zakażonych [z dn. 30 lipca 2020]
33 643 wyleczonych
1 709 zmarłych

67 372 zakażonych [z dn. 31 sierpnia 2020]
46 638 wyleczonych
2 039 zmarłych

województwo warmińsko-mazurskie [z dn. 18 lipca 2020]
282 zakażonych
231 wyleczonych
1 osoba zmarła

województwo pomorskie [z dn. 18 lipca 2020]
741 zakażonych
619 wyleczonych
39 zmarłych

2. Podstawowe informacje dotyczące diecezji

Diecezja elbląska jest jedną z 2936 diecezji Kościoła katolickiego. Jako Kościół partykularny (lokalny) jest częścią Kościoła uniwersalnego (powszechnego). Pierwotnie termin „diecezja" był nazwą jednostki administracji terytorialnej w cesarstwie rzymskim. Po edykcie mediolańskim Kościół dostosował się do istniejącego podziału administracyjnego i przejął obowiązujące nazewnictwo.

Diecezja, w rozumienia prawa Kościoła, to terytorium, na którym mieszkają wyznawcy Jezusa Chrystusa: świeccy, konsekrowani i duchowni, związani prawnie z urzędem i osobą biskupa. Mówiąc o diecezji, używano także określenia „biskupstwo", np. biskupstwo elbląskie.

Dnia 25 marca 1992 r. papież Jan Paweł II bullą „Totus Tuus Poloniae populus" wprowadził nowy podział administracyjny Kościoła katolickiego w Polsce. Na mocy tej decyzji powstała diecezja elbląska. Pierwszym biskupem diecezjalnym został bp dr Andrzej Śliwiński. Diecezja jest jedną z 44 diecezji Kościoła katolickiego w Polsce (w tym znajdują się dwie eparchie Kościoła bizantyjsko-ukraińskiego oraz ordynariat polowy). Diecezja elbląska tworzy wraz z archidiecezją warmińską i diecezją ełcką metropolię warmińską.

Obszar diecezji wynosi 9 495 km^2. Zamieszkuje ją ok. 448 000 mieszkańców. Liczba katolików wynosi ok. 436 000. Zamieszkują oni kilkanaście miast, miasteczek, a także miejscowości wiejskie i osady. Miasta diecezji to: Elbląg, Kwidzyn, Iława, Malbork, Morąg, Sztum, Pasłęk, Prabuty, Susz, Dzierzgoń, Miłomłyn, Zalewo, Nowy Dwór Gdański, Nowy Staw, Krynica Morska, Tolkmicko, Młynary i Kisielice. Prawa miejskie utracił po II wojnie światowej Biskupiec. Regiony geograficzne w diecezji to: Mierzeja Wiślana, Wysoczyzna Elbląska, Powiśle, Żuławy, Pojezierze Iławskie.

W diecezji istnieje 158 parafii oraz 21 dekanatów.

Głównym patronem Kościoła elbląskiego jest św. Wojciech (+997). Prawdopodobne miejsce jego męczeńskiej śmierci znajduje się w Świętym Gaju pomiędzy Dzierzgoniem a Pasłękiem. Patronowie drugorzędni to: św. Maksymilian Maria Kolbe (+1941) oraz pochodząca z terenu diecezji bł. Dorota z Mątów Wielkich – rekluza (+1394). Patronem księży diecezji jest bł. Władysław Demski – prezbiter i męczennik (+1940).

Głównym kościołem diecezji jest katedra św. Mikołaja w Elblągu. Istnieją też dwie współkatedry: św. Jana Ewangelisty w Kwidzynie i św. Wojciecha w Prabutach. Obie te świątynie są świadkami historii diecezji pomezańskiej, z której wyrosła diecezja elbląska.

W diecezji funkcjonują wszystkie niezbędne struktury administracji kościelnej: urząd biskupi, czyli kuria, sąd kościelny, archiwum diecezjalne, muzeum diecezji, seminarium duchowne, Caritas diecezjalna.

W diecezji działają: szkoły katolickie, stowarzyszenia, ruchy, wspólnoty oraz grupy modlitewne.

3. Papież Jan Paweł II w Elblągu

Ważnym wydarzeniem w historii diecezji była wizyta papieża Jana Pawła II w Elblągu (6 czerwca 1999). W modlitewnym spotkaniu uczestniczyło prawie 250 tys. osób. Młody, tworzący się Kościół został zauważony w Polsce i zyskał nowy impuls do działania. 19 maja 1999 r. Rada Miejska w Elblągu przyznała papieżowi honorowe obywatelstwo.

Trwałymi pamiątkami obecności Jana Pawła II w Elblągu są: jego pomnik przy katedrze św. Mikołaja, krzyż ustawiony na wzgórzu w parku Traugutta w Elblągu, krzyż z ołtarza papieskiego na gmachu seminarium w Elblągu, a także ołtarz kamienny i ambonka znajdujące się w kościele pw. św. Wojciecha w Kwidzynie.

Żywym pomnikiem Jana Pawła II w diecezji elbląskiej są młodzi stypendyści fundacji Dzieło Nowego Tysiąclecia. Od 2001 r. ze stypendiów skorzystało 125 osób.

Inne formy upamiętnienia Jana Pawła II to np. szkoły noszące Jego imię: III Liceum Ogólnokształcące w Elblągu, Zespół Szkół Katolickich w Malborku, Szkoła Podstawowa w Wikielcu k. Iławy. Jan Paweł II jest też patronem Szpitala Miejskiego w Elblągu. W 2018 r. powstała na obrzeżach Iławy droga krzyżowa w plenerze (Papieska Kalwaria Pojezierza Iławskiego) dla upamiętniania pobytu Karola Wojtyły nad Jeziorakiem.

Naukową formą nawiązania do osoby i myśli Jana Pawła II są organizowane od 2005 r. międzyuczelnianie konferencje pt. „Inspiracje Jana Pawła II dla współczesności". Współorganizatorami konferencji są: Wyższe Seminarium Duchowne w Elblągu, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa oraz Elbląska Uczelnia Humanistyczno-Ekonomiczna, a wcześniej także Szkoła Wyższa im. B. Jańskiego – Wydział Zamiejscowy w Elblągu.

4. Katolicy wschodni

W wielu miejscowościach diecezji, obok rzymskich katolików, mieszkają katolicy wschodni, narodowości lub pochodzenia ukraińskiego. Ich parafie funkcjonują w: Dzierzgoniu, Elblągu, Godkowie, Iławie, Morągu, Pasłęku, Żelichowie. Parafie te przynależą do archidiecezji przemysko-warszawskiej Kościoła greckokatolickiego.

CHRZEŚCIJANIE ŚWIECCY

5. Wierni świeccy

Na opisanie najliczniejszego stanu w Kościele używamy kilku określeń: wierni świeccy, katolicy świeccy, laikat. Chodzi o osoby ochrzczone, należące do Kościoła katolickiego, tworzące wspólnoty małżeńskie i rodzinne, o dzieci i młodzież, a także o osoby żyjące samotnie (niezamężni, wdowy, wdowcy). Świeccy należą do Kościoła dzięki przyjętemu sakramentowi chrztu i trwaniu z Kościołem we wspólnocie wiary.

Obok świeckich zaangażowanych w życie religijne i związanych ze wspólnotą kościelną, istnieją chrześcijanie obojętni (indyferentni). Zarzucili oni praktyki religijne i udział w kulcie chrześcijańskim. Dopóki jednak formalnym aktem nie wystąpili z Kościoła, należy traktować ich jako członków wspólnoty kościelnej.

Podstawowym powołaniem wiernych świeckich jest życie małżeńskie i rodzinne oraz praca zawodowa, a także działalność społeczna, kulturalna i polityczna służąca bliźnim i humanizacji świata. Chrześcijanie świeccy uświęcają się i przybliżają do Chrystusa poprzez codzienną pracę podejmowaną na rzecz własnej rodziny i dla dobra rodziny ludzkiej.

Według danych Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego SAC za rok 2017 w diecezji elbląskiej 28,4% wiernych uczęszcza co niedzielę do kościoła, a 13,2% przystępuje do komunii świętej. Średnia polska za 2017 rok wynosi odpowiednio: uczestnicy Mszy niedzielnej (*dominicantes*) – 38,3%, przystępujący do komunii św. (*communicantes*) – 17%[1].

---

[1] Dane CBOS dla Polski: wierzący i głęboko wierzący 96% (2005 r.) oraz 91% (styczeń 2020), raczej niewierzący i zdecydowanie niewierzący 4% (2007) oraz 8% (styczeń 2020), praktykujący 57% (2005) oraz 47% (styczeń 2020), praktykujący nieregularnie 38% oraz niepraktykujący 15% (styczeń 2020). Zob. A. Stopka, *Ręka na religijnym pulsie*, „Przewodnik Katolicki" nr 25, 21 czerwca 2020, s. 15–17.

Na terenie diecezji elbląskiej w 2017 roku pobłogosławiono 1 752 sakramentalne związki małżeńskie. Przed sądem diecezjalnym w Elblągu toczyły się w tym czasie 54 sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa. Według danych Urzędu Statystycznego w Olsztynie np. w 2018 r. w Elblągu zawarto 573 małżeństwa; w tym samym czasie udzielono 236 rozwodów.

6. Diecezjanie – skąd są?

Po II wojnie światowej nastąpiła na terenach dawnych Prus Wschodnich wielka wymiana ludności. Ziemie te musieli opuścić dotychczasowi mieszkańcy pochodzenia niemieckiego, którzy nazywali ten proces „ucieczką" albo „wypędzeniem". Na ich miejsce przybyli Polacy w znacznej części przesiedleni z dawnych Kresów Wschodnich Rzeczpospolitej. Była to tzw. repatriacja, chociaż określenie to jest nieprawdziwe, bowiem np. mieszkańcy Wileńszczyzny, Wołynia, Polesia i Ukrainy musieli opuścić swoją ojcowiznę i udać się w zupełnie obce im strony, które od pierwszego rozbioru Polski nie miały żadnego związku z Rzeczpospolitą. Wymiana ludności dokonała się na mocy układu największych państw alianckich. Obok przesiedlonych z Kresów pojawili się na terenie dawnych Prus Wschodnich także przybysze z Mazowsza, Lubelszczyzny czy Pomorza.

W diecezji elbląskiej żyją jeszcze ostatni sybiracy oraz ich rodziny w młodszych pokoleniach. Chodzi o osoby, które w czasie II wojny światowej zostały z Kresów Wschodnich wywiezione na Syberię. Sybiracy dają świadectwo o życiu „na nieludzkiej ziemi" oraz w łagrach (por. Józef Czapski).

Po II wojnie światowej na Powiślu, między Malborkiem a Kwidzynem (teren dawnego powiatu sztumskiego), część miejscowej ludności (tzw. autochtoni) nie wyjechała do Niemiec. Byli to głównie rolnicy związani z własną ziemią, a także z miejscowymi parafiami katolickimi. Część z nich posiadała świadomość narodową polską, a część świadomość niemiecką. Podobnie jak na Warmii, na Powiślu przetrwała enklawa katolicka. Zwolennicy reformacji nie zdominowali na tych terenach katolików. Wybitnymi przedstawicielami środowiska kościelnego na Powiślu byli m.in.: ks. dr Feliks Schreiber (+1889) oraz bł. ks. Władysław Demski (+1940).

Na terenie diecezji elbląskiej występują różne obrzędowości i zwyczaje. Rozpoznajemy tu wpływ tradycji wołyńskiej, wileńskiej oraz Powiśla. Ludność przybyła z Wileńszczyzny przywiozła ze sobą kult wobec Matki Miłosierdzia czczonej w Ostrej Bramie oraz Jej wizerunki. Do Elbląga trafił również z Wilna obraz Jezusa Miłosiernego „Jezu, ufam Tobie" przywieziony tu przez ks. Mieczysława Wojciuka. Przybysze z Wołynia pielęgnowali nabożeństwo ku czci św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Jej kult był żywy przed II wojną światową w diecezji łuckiej, z której przybyli. Wołyniacy,

którzy osiedlili się w Zielonce Pasłęckiej, weszli w posiadanie obrazu Chrystusa Miłosiernego z Tarnorudy na Podolu. Jest on ozdobiony napisem: „Lud się do Ciebie w potrzebie ucieka. Jezu, od Ciebie miłosierdzia czeka. Roku 1773". Z inicjatywy Prabuckiego Stowarzyszenia Kresowiaków 15 sierpnia 2019 r. poświęcona została w kościele św. Andrzeja w Prabutach kopia zaginionych wizerunków Matki Bożej z Ołyki i Kazimierki na Wołyniu. W wielu miejscach i środowiskach przywiązanie do duchowej tradycji i spuścizny ojców nie zanikło i odradza się z nową siłą nawet po kilkudziesięciu latach.

MAŁŻEŃSTWO I RODZINA

7. Przygotowanie do sakramentu małżeństwa

Na przygotowanie do zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego potrzebne są przynajmniej trzy miesiące. Chodzi tu o przygotowanie katechetyczne, z zakresu poradnictwa rodzinnego, a także o załatwienie formalności prawnych (również w Urzędzie Stanu Cywilnego). Wcześniej jeszcze (nawet rok wcześniej) należy zarezerwować termin ślubu w wybranym kościele.

Przygotowanie do małżeństwa dopuszcza różne formy. Należy pamiętać, że nie może ono zniechęcać młodych do tego sakramentu, a przeciwnie, powinno być im przyjazne i w miarę możliwości atrakcyjne (por. Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris latetitia* nr 207). W zasadzie przygotowanie to powinno odbywać się w parafiach. Wychodząc naprzeciw sytuacji narzeczonych związanych z czasem i rytmem ich pracy, a także ze względu na ich pobyt na emigracji, w kilku ośrodkach diecezji są organizowane dodatkowo kursy przedmałżeńskie. Odbywają się one cyklicznie w kościele Bożego Ciała w Elblągu, kościele Misjonarzy Oblatów w Iławie oraz u księży pallotynów w Kisielicach.

8. Poradnie rodzinne

Caritas diecezji elbląskiej	Elbląg, ul. Zamkowa 17
kościół Bożego Ciała	Elbląg, ul. Robotnicza 29
parafia Trójcy Świętej	Elbląg, ul. Kielecka 16
parafia Matki Bożej Królowej Polski	Elbląg, ul. Robotnicza 69
parafia MB Nieustającej Pomocy	Malbork, ul. Słowackiego 76
parafia św. Józefa	Morąg, ul. Herdera 1
parafia Przemienienia Pańskiego	Iława, ul. Kościelna 1

9. Kursy przedmałżeńskie

Większe parafie organizują cyklicznie kursy przedmałżeńskie dla narzeczonych.

Sztum	św. Anny
Kwidzyn	św. Jana Ewangelisty Miłosierdzia Bożego Trójcy Świętej
Malbork	św. Urszuli Ledóchowskiej
Iława	Przemienienia Pańskiego
Tolkmicko	św. Jakuba Apostoła
Elbląg	kościół Bożego Ciała św. Mikołaja Matki Bożej Królowej Polski św. Wojciecha Świętej Rodziny św. Jerzego bł. Franciszki Siedliskiej bł. Doroty z Mątów
Morąg	św. Józefa
Susz	św. Antoniego z Padwy
Dzierzgoń	Trójcy Przenajświętszej
Lichnowy	św. Urszuli

10. Spotkania małżeńskie

Stowarzyszenie „Spotkania małżeńskie" istnieje w diecezji elbląskiej od 2012 roku. Liderami krajowymi są Irena i Jerzy Grzybowscy oraz o. Mirosław Pilśniak – dominikanin. Łącznie w diecezjalnym ośrodku elbląskim posługuje 6 par małżeńskich i 7 księży. Stowarzyszenie prowadzi rekolekcje dla małżeństw w formie weekendowej w Krynicy Morskiej. Prowadzi także przygotowanie narzeczonych do sakramentu małżeństwa jako tzw. „Wieczory dla Zakochanych" (Malbork, Kwidzyn) lub „Rekolekcje dla Narzeczonych" (weekendy w Krynicy Morskiej).

11. Marsz dla życia i rodziny

W ostatnich latach wiosną organizowane są marsze promujące wartość życia ludzkiego od poczęcia aż do naturalnej śmierci, a także małżeństwa i rodziny jako podstawowej wspólnoty w życiu społeczeństwa i Kościoła. Marsze takie były organizowane w Elblągu np. w 2017 r. pod hasłem „Czas na rodzinę". Natomiast w Iławie od 2015 r. (w 2019 r. marsz odbył się po raz piąty).

12. Forum Rodziny

Od 2009 r., w czerwcu, parafia św. Brata Alberta w Elblągu organizuje „Forum Rodziny". W 2020 roku odbyła się XII edycja dzieła. Pomysłodawcą projektu jest śp. ks. Mieczysław Tylutki (+2018).

13. Okno życia

W Elblągu istnieje od 27 marca 2015 r. okno życia. Usytuowane jest ono przy klasztorze Sióstr Klarysek od Wieczystej Adoracji [ul. Bema 12], które sprawują nad tym miejscem opiekę.

14. Dzieło duchowej adopcji

Podobnie jak w innych diecezjach, także w diecezji elbląskiej istnieje dzieło duchowej adopcji. Polega ono na zadeklarowaniu codziennej modlitwy w intencji dziecka poczętego zagrożonego aborcją oraz jego rodziców. Modlitwa trwa przez dziewięć miesięcy. Deklaracje duchowej adopcji są składane najczęściej podczas nabożeństw w dniu 25 marca (Zwiastowanie Pańskie) oraz 28 grudnia (Święto Świętych Młodzianków), a także 11 sierpnia (zakończenie Elbląskiej Pielgrzymki Pieszej na Jasną Górę).

15. Rekolekcje dla żyjących w związku niesakramentalnym

Co najmniej od 2011 r. są organizowane w Elblągu spotkania rekolekcyjne dla osób żyjących w związku niesakramentalnym. Odbywają się w kościele Bożego Ciała. Prowadzi je głównie diecezjalny duszpasterz rodzin.

16. Ośrodek dla matek z małymi dziećmi

Ośrodek wsparcia i interwencji kryzysowej to dom dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży, który działa w Elblągu (ul. Nowodworska 49). Ośrodek prowadzi diecezja elbląska, a opiekują się nim siostry nazaretanki.

17. Poradnie dla osób po utracie bliskich

W Elblągu działa poradnia dla rodziców, którzy utracili dziecko. Poradnię prowadzi Caritas diecezjalna (Elbląg, ul. Wiejska 5). Natomiast przy parafii Wszystkich Świętych w Elblągu (ul. Agrykola 7) funkcjonuje grupa wsparcia otwarta na zmagających się z utratą osoby bliskiej i przeżywających żałobę.

NAUCZANIE I WYCHOWANIE

18. Katecheci – nauczyciele religii

We wrześniu 1990 r. nauczanie religii powróciło do szkół publicznych w Polsce. W związku z powyższym nastąpił rozwój kształcenia teologicznego świeckich, głównie jako przyszłych nauczycieli religii. W diecezji elbląskiej powstało Pomezańskie Kolegium Teologiczne (PKT), a później Pomezański Instytut Teologiczny (PIT) w Kwidzynie i Elblągu, których organizatorem i dyrektorem był ks. prof. Jan Wiśniewski. Uczelnie te były związane z wydziałem teologicznym Akademii Teologii Katolickiej (ATK), a później z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW) w Warszawie.

Pracę katechetyczną w szkołach diecezji elbląskiej podjęli także studenci oraz absolwenci Warmińskiego Instytutu Teologicznego w Olsztynie (WIT), tj. Studium Teologii dla Świeckich w Olsztynie (Instytutu Kultury Chrześcijańskiej), Warmińskiego Studium Katechetycznego w Gietrzwałdzie (WSK) oraz Kolegiów Teologicznych w Olsztynie i Gietrzwałdzie. W roku szkolnym 1992/93 religii w szkołach uczyło: 31 katechetów z WIT Olsztyn, 15 katechetów z WSK + Kolegium Teologiczne Gietrzwałd, 11 katechetów z Kolegium Teologicznego Olsztyn. Absolwenci studiów teologicznych w Olsztynie i Gietrzwałdzie do 1999 r. zdobywali stopień zawodowy magistra teologii dzięki umowie pomiędzy WIT a Wydziałem Teologii PAT w Krakowie.

Nauczyciele religii – absolwenci PKT oraz PIT, a także ATK, UKSW i UWM:

PKT Kwidzyn	lata 1993–1996	Absolwenci	55
PKT Kwidzyn – Elbląg	lata 1994–1997	Absolwenci	24 + 29
PKT Kwidzyn – Elbląg	lata 1995–1998	Absolwenci	24
PKT przy ATK	lata 1996–1999	Absolwenci	19
ATK współpraca z PKT	rok 1998	Magisteria	38
ATK/UKSW współpraca z PIT	lata 1994–1999	Magisteria	26
ATK/UKSW współpraca z PIT	lata 1995–2000	Magisteria	19
ATK/UKSW współpraca z PIT	lata 1997–2000	Licencjat zawodowy	11
UWM współpraca z PIT	lata 1996–2001	Magisteria	15
UWM współpraca z PIT	w 2002 r.	Magisteria	10
UWM współpraca z PIT	w 2003 r.	Magisteria	15
UWM współpraca z PIT	w 2004 r.	Magisteria	12

Obecnie lekcje religii odbywają się w przedszkolach i szkołach w wymiarze dwóch godzin tygodniowo w poszczególnych oddziałach i klasach. Nauczycielem religii może być osoba, która posiada wyższe wykształcenie teologiczne oraz przygotowanie pedagogiczne, a także misję kanoniczną udzieloną przez biskupa.

Katecheci diecezji elbląskiej – wrzesień 2018

katecheci razem	386
świeccy	259
księża	116
siostry zakonne	11

Katecheci diecezji elbląskiej – wrzesień 2019

katecheci razem	386
świeccy	258
księża	118
siostry zakonne	10

Katecheci diecezji elbląskiej – czerwiec 2020

katecheci razem	381
świeccy	256
księża	116
siostry zakonne	9

Nauczyciele religii są najbliższymi i najważniejszymi współpracownikami biskupa i proboszcza w wypełnieniu funkcji nauczania prawd wiary i zasad życia chrześcijańskiego.

W ostatnim czasie dokonuje się proces przechodzenia wielu katechetów na emeryturę. Występuje też mniejsze zainteresowanie studiami teologicznymi. Dlatego w nadchodzących latach mogą wystąpić poważne trudności z obsadą etatów katechetycznych.

19. Przedszkola i szkoły katolickie

W latach 1992–2004 działała w Elblągu Katolicka Szkoła Podstawowa św. Mikołaja. Organem prowadzącym placówkę była diecezja elbląska. Od 2004 r. ojcowie pijarzy prowadzą w Elblągu szkołę podstawową (a do 2019 r. także gimnazjum). Obecnie w ramach zespołu szkół im. św. Mikołaja istnieje także liceum ogólnokształcące.

Stowarzyszenie Przyjaciół Szkół Katolickich z siedzibą w Częstochowie prowadzi w diecezji elbląskiej szkołę podstawową w Bielicy k. Pasłęka oraz szkołę podstawową i gimnazjum (do 2019 r.) w Elblągu.

Stowarzyszenie Rodzin Katolickich w Kwidzynie prowadzi szkołę podstawową (a do 2019 r. także gimnazjum). Prowadziło też świetlice socjoterapeutyczne, a także katolicki ośrodek adopcyjno-opiekuńczy.

Parafia Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Malborku prowadzi zespół szkół im. św. Jana Pawła II, w skład którego wchodzą: przedszkole, szkoła podstawowa, gimnazjum (do 2019 r.) i liceum.

Stowarzyszenie Centrum Ochotników Cierpienia diecezji elbląskiej prowadzi przedszkole „Dorotka" w Elblągu, a Stowarzyszenie Rodziców Dzieci Przedszkola Katolickiego w Elblągu prowadzi przedszkole im. bł. Franciszki Siedliskiej.

20. Katecheza parafialna

W niektórych parafiach prowadzona jest systematyczna katecheza dla dorosłych, np. w parafii Kamieniec (dekanat Susz). Spotkania ewangelizacyjne dla osób dorosłych prowadził również w ostatnich latach bp Józef Wysocki, m.in. w Jazowej, Lubieszewie, Nebrowie Wielkim, Nowym Stawie.

21. Konkursy wiedzy religijnej

Uczennice i uczniowie szkół publicznych znajdujących się w granicach diecezji elbląskiej uczestniczą w konkursach i olimpiadach wiedzy religijnej. Osiągają laury nie tylko na szczeblu diecezjalnym, ale również na poziomie ogólnopolskim.

Diecezjalny konkurs organizuje co roku Wydział Nauki Katolickiej kurii przy współpracy z Ośrodkiem Doskonalenia Nauczycieli w Elblągu. W 2019 r. odbyła się XXIII edycja konkursu, której tematem była osoba i życie kard. Stefana Wyszyńskiego.

Od 2001 r. Wydział Nauki Katolickiej organizuje na szczeblu diecezjalnym, a w 2004 r. także na szczeblu ogólnopolskim, Olimpiadę Teologii Katolickiej (wcześniej: Olimpiada Wiedzy Religijnej). Dwukrotnym finalistą OTK był Łukasz Wiśniewski (Pasłęk), a zwyciężczynią XIV edycji Marta Krasowska (Elbląg).

Ogólnopolski Konkurs Wiedzy Biblijnej organizuje w diecezji elbląskiej Katolickie Stowarzyszenie Civitas Christiana. Po raz pierwszy przeprowadzono go w 1998 r. w Iławie. W 2003 r. Kamil Tomasik – uczeń Zespołu Szkół im. Bohaterów Września 1939 w Iławie – za udział w ścisłym finale konkursu uzyskał prawo wstępu bez

egzaminu na studia w Akademii Ignatianum w Krakowie. Natomiast Małgorzata Junker – uczennica tej samej szkoły, uzyskała tytuł finalisty XXIX Olimpiady Teologii Katolickiej (Góra Świętej Anny, 28–30 marca 2019).

22. Elbląska Szkoła Biblijna

W 2012 r. powstała Elbląska Szkoła Biblijna. Jej spotkania odbywają się raz w miesiącu w auli seminarium duchownego. Szkoła została stworzona z myślą o ludziach świeckich, którzy pragną poznać księgi Pisma Świętego, geografię Ziemi Świętej, historię i zręby teologii biblijnej.

RUCHY, WSPÓLNOTY, STOWARZYSZENIA

23. Akcja Katolicka

Akcja Katolicka jest organizacją kościelną, która istnieje od 1922 roku. Po II wojnie światowej została w Polsce zlikwidowana przez władze komunistyczne. Reaktywowano ją po 1989 roku. Zadaniem Akcji jest formacja religijna i społeczna świeckich, aby aktywnie uczestniczyli w życiu publicznym.

Instytut Akcji Katolickiej funkcjonuje w diecezji elbląskiej poprzez swoje oddziały w kilkunastu parafiach. Jednym z pierwszych działaczy Akcji w Elblągu był Stanisław Leszczyc-Grabianka (+2004).

24. Ruch Światło-Życie

W Elblągu w II poł. lat 70. XX w. istniały wspólnoty młodzieżowe Ruchu Światło-Życie. Działały one również w latach 80. oraz 90. w Iławie, Morągu, Pasłęku i innych miejscowościach.

Obecnie odradzają się stopniowo w diecezji Oazy Dzieci Bożych oraz młodzieżowe Oazy Nowego Życia. Rekolekcje wakacyjne odbywają się w: Mikoszewie, Mątowach Wielkich, Hartowcu. Formację koordynuje moderator diecezjalny.

25. Domowy Kościół

Domowy Kościół jest małżeńsko-rodzinnym ruchem świeckich w Kościele, działającym w ramach Ruchu Światło-Życie. Łączy w sobie charyzmaty tego ruchu oraz międzynarodowego ruchu małżeństw katolickich Equipes Notre-Dame. Założycie-

lem ruchu jest sługa Boży ks. Franciszek Blachnicki (zm. 1987). W rozwoju ruchu ściśle współpracowała z założycielem siostra Jadwiga Skudro RSCJ (zm. 2009).

W diecezji elbląskiej w formacji uczestniczy 130 małżeństw i 3 wdowy w 28 kręgach stałych i dodatkowo w 5 kręgach pilotowanych. Istnieją trzy rejony: Elbląg Południe, Elbląg Północ i Pomezania. Opiekę nad strukturami Domowego Kościoła w diecezji pełnią: ksiądz moderator diecezjalny oraz para diecezjalna, a w rejonach: księża moderatorzy rejonowi oraz pary rejonowe.

26. Neokatechumenat

Od ponad 30 lat w kilku miastach dzisiejszej diecezji elbląskiej istnieją wspólnoty Drogi Neokatechumenalnej. Chodzi tu głównie o Sztum, Malbork i Kwidzyn, a później także Elbląg i Iławę. Prezbiterami wspólnot byli księża: Antoni Kurowski, Wacław Kubecki, Wojciech Kruk i Jan Żołnierkiewicz.

27. Odnowa w Duchu Świętym

W ostatnim trzydziestoleciu w kilkunastu parafiach diecezji elbląskiej zawiązały się wspólnoty Odnowy w Duchu Świętym. W latach 90. powstały wspólnoty w Elblągu: Pascha, Syjon, Siloe, Nowe Jeruzalem, Salvator Mundi, Hosanna, Oblubienica i Duch, Kana Galilejska, Nazaret. W Iławie: Józef, Getsemani; w Kwidzynie: Górne Jeruzalem, Exodus; w Malborku – Dobry Pasterz; w Morągu – Fiat; w Pasłęku – Bartymeusz; w Ryjewie – Królowa Pokoju i w Sztumie – św. Michała Archanioła.

Po roku 2000 zawiązały się kolejne wspólnoty w Elblągu: Betlejem, Mocni Duchem, Emmanuel, Przymierze; w Biskupcu – Jordan; w Dzierzgoniu – Ja Jestem; w Malborku: Semen, św. Faustyna; w Nowym Dworze Gdańskim – Misericordia; w Prabutach – Miriam.

Obecnie w diecezji istnieje 28 wspólnot, za które odpowiedzialni są diecezjalni koordynatorzy: osoba świecka i ksiądz. W 2019 r. wspólnoty otrzymały statut diecezjalny.

28. Ruch na rzecz lepszego świata

Od 2010 r. w czterech parafiach diecezji (św. Urszuli Ledóchowskiej w Malborku, Miłosierdzia Bożego w Malborku, Matki Bożej Królowej Polski w Elblągu, św. Józefa Robotnika w Elblągu) funkcjonuje Ruch dla Lepszego Świata. Realizuje on projekt odnowy duszpasterskiej pt. „Nowy Obraz Parafii" posiadający charakter wieloetapowy i rozłożony na lata. W 2013 r. w parafii św. Urszuli Ledóchowskiej w Malborku odbyło się spotkanie przedstawicieli 20 wspólnot parafialnych z całej Polski.

Inicjatorem Ruchu dla Lepszego Świata był o. Riccardo Lombardi SJ (+1979), a grupa promotorów została zatwierdzona w 1991 r. przez Papieską Radę ds. Świeckich jako prywatne stowarzyszenie wiernych. Pionierem działań ruchu w Polsce jest ks. Mieczysław Nowak, autor książki pt. „Parafia w ciągłej odnowie".

29. Apostolat Margaretka

W diecezji elbląskiej istnieją i wciąż powstają nowe grupy osób modlących się regularnie za konkretnych księży. Obecnie Apostolat Margaretka liczy w diecezji ok. 400 grup (tzw. margaretek) skupiających 1700 osób. Wśród wiernych świeckich wzrasta świadomość potrzeby takiej modlitwy.

30. Katolickie Stowarzyszenie „Civitas Christiana"

„Civitas Christiana" jest organizacją o charakterze formacyjno-edukacyjnym dla katolików świeckich zainteresowanych zwłaszcza katolicką nauką społeczną. W Elblągu działa oddział stowarzyszenia. Włączał się on w organizację Dni Papieskich oraz Ogólnopolskiego Konkursu Wiedzy Biblijnej dla młodzieży.

31. Wspólnoty mężczyzn

W ostatnim czasie zauważyć można w diecezji, podobnie jak w skali ogólnopolskiej, ożywienie wiary chrześcijańskiej mężczyzn. W Elblągu działa wspólnota „Mężczyźni Boga", której misją jest odnowa życia chrześcijańskiego mężczyzn, odkrywanie w kontekście wiary męskiej tożsamości i misji oraz wzajemne wsparcie w osobistym rozwoju i powołaniu.

W kościele św. Bartłomieja w Pasłęku oraz w kościele Miłosierdzia Bożego w Elblągu mężczyźni spotykają się raz w tygodniu na uroczystych nieszporach.

32. Kongresy ruchów i stowarzyszeń katolickich

Od ponad dwudziestu lat przedstawiciele ruchów, wspólnot, stowarzyszeń oraz organizacji katolickich diecezji elbląskiej spotykają się na kongresach. Pierwsze tego typu spotkanie odbyło się w 1998 roku. Połączono je z Mszą św. w katedrze św. Mikołaja, koncertem i ewangelizacją na ulicach Elbląga. Podobny charakter miał drugi kongres w 2002 roku. Trzeci zorganizowano w 2006 r. (parafia Matki Bożej Królowej Polski), łącząc go z Marszem dla Jezusa. W 2012 r. gospodarzem kongresu była ponownie katedra elbląska, natomiast w 2018 r. parafia św. Brata Alberta w Elblągu.

33. Wiara i Światło

Ruch Wiara i Światło (tzw. wspólnoty muminkowe) utworzony został przez Marie-Helene Matieu i Jeana Vaniera w 1971 roku. Służy on formacji religijnej i budowaniu wspólnoty z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie.

W diecezji elbląskiej pierwsze wspólnoty ruchu powstały w latach 90. Obecnie działają w Elblągu oraz Iławie.

34. Żywy Różaniec

„Żywy Różaniec" jest jednym z największych ruchów religijnych, który jest obecny w większości parafii diecezji elbląskiej. Obecnie ten spontaniczny i oddolny ruch przekształca się w stowarzyszenie „Żywy Różaniec" posiadające statut zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski.

W 1998 r. odbył się w Elblągu pierwszy diecezjalny kongres „Żywego Różańca". W ostatnim czasie są podejmowane próby, aby zintegrować wspólnoty „Żywego Różańca" na poziomie diecezji (diecezjalne dni skupienia, pielgrzymki, rekolekcje).

35. Całodzienna adoracja Najświętszego Sakramentu

W Elblągu, w kościele św. Jerzego, siostry klaryski oraz wierni świeccy adorują Najświętszy Sakrament. Podobna adoracja odbywa się w Elblągu przy kościele Matki Bożej Królowej Polski, w kaplicy Miłosierdzia Bożego, a także w Kwidzynie, w kościele św. Ojca Pio. W wielu parafiach praktykowana jest raz w tygodniu adoracja eucharystyczna. W ostatnim czasie w katedrze elbląskiej wprowadzono godzinną adorację Najświętszego Sakramentu raz w tygodniu, w ciszy, po wieczornej Mszy św. (godz. 20).

Od 2002 r. w Elblągu, Malborku oraz Morągu działa Ruch Rodzin Nazaretańskich.

POMOC W DRODZE DO TRZEŹWOŚCI

36. Grupy AA

Grupy Anonimowych Alkoholików działają przy parafiach w Elblągu (św. Wojciecha, Świętej Rodziny, Trójcy Świętej, Matki Bożej Królowej Polski, św. Jerzego, św. Brunona), ponadto w Morągu (parafia św. Józefa, parafia bł. Michała Kozala), w Malborku (św. Jana Chrzciciela), Dzierzgoniu, Kwidzynie (św. Wojciecha, Świętej Trójcy), Nowym Stawie i innych.

37. Katolicki Ruch Antynarkotyczny KARAN

Ruch KARAN powstał w 1987 roku. Jego kontynuacją i rozszerzeniem działań jest Stowarzyszenie Katolicki Ruch Antynarkotyczny KARAN (od 1992 r.). Obie inicjatywy zapoczątkował ks. dr Bronisław Paweł Rosik – pallotyn. KARAN jest pierwszą i największą organizacją pozarządową o profilu katolickim nastawioną na wszechstronną i systemową pomoc osobom uzależnionym od środków psychoaktywnych zmieniających świadomość, a także dzieciom i członkom rodzin w kryzysie, niewydolnym wychowawczo.

W Elblągu w ramach stowarzyszenia działa Młodzieżowy Ośrodek Terapeutyczny KARAN „Dom Zacheusza" (ul. Królewiecka 197) oraz świetlica terapeutyczna przy kościele Bożego Ciała.

MŁODZIEŻ

38. Religijność młodzieży

Religijność młodzieży diecezji elbląskiej trzeba widzieć w perspektywie religijności młodych Polaków w ogólności. Według danych statystycznych CBOS z 2018 r. 63% ludzi młodych uważa się za wierzących. Oznacza to spadek liczby wierzących, gdyż w 2008 r. było ich 81%. Według tych samych badań 35% młodych uczestniczy w niedzielnej Mszy św., a 35% nie uczestniczy w praktykach religijnych. W 2010 r. w lekcjach religii w szkole uczestniczyło 93%, a w 2018 r. 70% (zob. „Idziemy" nr 26, 30 czerwca 2019, s. 12–13).

39. Duszpasterstwo młodzieży i studentów

W pierwszych latach istnienia diecezji centrum duszpasterstwa młodzieży znajdowało się przy kościele Bożego Ciała w Elblągu. W tym samym miejscu, a później przy kościele św. Jerzego w Elblągu funkcjonowało Elbląskie Duszpasterstwo Akademickie (EDA). Wiązało się to z powstaniem w Elblągu Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, Wydziału Zamiejscowego Szkoły Wyższej im. B. Jańskiego oraz Elbląskiej Uczelni Humanistyczno-Ekonomicznej.

Od kilku lat co roku organizowane są w hali sportowo-widowiskowej w Elblągu rekolekcje ewangelizacyjne dla młodzieży z elbląskich szkół średnich. Inną propozycją, skierowaną do ludzi młodych, są rejonowe czuwania, które odbywają się raz w miesiącu w wybranej parafii diecezji.

W Elblągu przy parafii św. Brata Alberta działa Ruch Młodzieży Salwatoriańskiej. Księża salezjanie w Tolkmicku prowadzą oratorium dla młodzieży.

40. Europejskie Spotkania Młodych [Taizé]

Co roku grupa młodzieży z diecezji uczestniczy w Europejskim Spotkaniu Młodych organizowanym przez ekumeniczną wspólnotę z Taizé na przełomie roku kalendarzowego. Dotychczas w spotkaniach takich brała udział młodzież z: Elbląga, Malborka, Sztumu, Kwidzyna, Iławy, Morąga, Pasłęka i innych miejscowości.

41. Światowe Dni Młodzieży

W dniach 15–28 listopada 2015 r. odbyła się w diecezji elbląskiej peregrynacja symboli Światowych Dni Młodzieży. Krzyż oraz ikona Matki Bożej Salus Populi Romani odwiedziły parafie: Morąg (św. Józefa), Miłomłyn, Pasłęk (bł. Jerzego Matulewicza), Młynary, Pasłęk (św. Józefa), Elbląg (św. Jerzego), Elbląg (Matki Bożej Królowej Polski), Elbląg – hala sportowo-widowiskowa, Elbląg (św. Brata Alberta), Tolkmicko, Elbląg (św. Rafała Kalinowskiego), Jantar, Nowy Dwór Gdański (Przemienienia Pańskiego), Nowy Staw, Mątowy Wielkie, Malbork (Matki Boskiej Nieustającej Pomocy), Sztum (św. Anny), Dzierzgoń, Kwidzyn (św. Jana Ewangelisty, Świętej Trójcy, Miłosierdzia Bożego), Prabuty, Iława (Niepokalanego Poczęcia NMP, św. Brata Alberta), Susz (św. Rozalii), Elbląg (św. Mikołaja).

W ramach tzw. dni w diecezjach, poprzedzających Światowe Dni Młodzieży w Krakowie, do Elbląga przyjechała młodzież z Niemiec (diecezja Würzburg), Brazylii, Malezji. Malbork natomiast gościł młodych pielgrzymów z Włoch, związanych z Drogą Neokatechumenalną. W centralnych obchodach Światowych Dni Młodzieży w Krakowie uczestniczyło ok. 300 osób z diecezji elbląskiej.

42. Elbląska Pielgrzymka Piesza na Jasną Górę

W 1993 r. bp Andrzej Śliwiński utworzył Elbląską Pielgrzymkę Pieszą na Jasną Górę (28 lipca – 11 sierpnia). Posiada ona charakter pielgrzymki diecezjalnej. Jest tradycyjną formą pobożności maryjnej i rekolekcjami „w drodze" z licznym udziałem młodzieży. W 2020 r. zorganizowano pielgrzymkę po raz dwudziesty ósmy.

43. Rowerowa Pielgrzymka z Elbląga na Jasną Górę

Stowarzyszenie „Samarytanin" organizuje Rowerową Pielgrzymkę z Elbląga na Jasną Górę (5–11 sierpnia). W 2020 r. odbyła się jedenasta edycja pielgrzymki.

44. Pielgrzymka maturzystów na Jasną Górę

Co roku, w lutym, na Jasną Górę pielgrzymują autokarami maturzyści diecezji elbląskiej. Jest to grupa kilkuset młodych chrześcijan. Większość z nich przybywa do sanktuarium jasnogórskiego po raz pierwszy w życiu.

45. Pielgrzymka do Świętego Gaju

Pielgrzymka Piesza do Świętego Gaju sięga swymi początkami 1986 roku. Jest wyrazem czci dla św. Wojciecha, który jest pierwszym znanym nam apostołem ziemi Prusów. W związku ze wspomnieniem męczeńskiej śmierci św. Wojciecha (23 kwietnia) do sanktuarium zdążają z Elbląga i innych miejscowości pielgrzymki piesze, rowerowe i autobusowe.

46. Żuławska Pielgrzymka Piesza z Mikoszewa do Gietrzwałdu

Od 2015 r. na początku września organizowana jest Żuławska Pielgrzymka Piesza z Mikoszewa do Gietrzwałdu. Organizatorem pielgrzymki jest Dom Formacyjny św. Wojciecha w Mikoszewie.

47. Ruch Lednicki

Dominikanin o. Jan Góra (+2015) dał początek ogólnopolskim spotkaniom młodzieży na Lednicy. W spotkaniach tych uczestniczą także młodzi ludzie z diecezji elbląskiej. Wyjazdy na Lednicę organizowane są z miejscowości: Elbląg, Dzierzgoń, Iława, Malbork, Miłomłyn, Nowy Dwór Gdański, Morąg, Kwidzyn, Sztum, Gardeja.

48. Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży

W diecezji elbląskiej istnieje Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, które posiada oddział w Iławie (przy parafii św. Brata Alberta i Przemienienia Pańskiego).

49. Eucharystyczny Ruch Młodych

Od 2005 r. w diecezji elbląskiej funkcjonuje Eucharystyczny Ruch Młodych. Ruch działa w kilku parafiach diecezji, m.in.: św. Wojciecha w Elblągu, św. Brata Alberta w Elblągu i Czarnym Dolnym.

DUCHOWIEŃSTWO

50. Prezbiterium diecezji elbląskiej

W diecezji pracują kapłani należący do duchowieństwa elbląskiego (diecezjalni) oraz do instytutów życia konsekrowanego. W chwili powstania diecezji pracę podjęli księża wywodzący się z diecezji warmińskiej i diecezji gdańskiej. Obecnie największą grupę stanowią księża absolwenci seminarium duchownego w Elblągu.

księża należący do diecezji elbląskiej	277
ojcowie i księża z instytutów życia konsekrowanego	74
księża z innych diecezji pracujący w duszpasterstwie	5
proboszczowie	158
proboszczowie diecezjalni	138
proboszczowie zakonnicy	20
rektorzy kościołów	3
wikariusze diecezjalni	64
wikariusze zakonnicy	10
profesorowie i wykładowcy	32
emeryci i renciści	36
studenci i doktoranci	9
księża wyświęceni od powstania diecezji	187
księża, którzy odeszli	22
zmarli księża diecezjalni	67

W diecezji elbląskiej średnio jeden ksiądz przypada na 1188 ochrzczonych katolików. Średnia wieku księży diecezjalnych wynosi w 2020 r. 53 lata (pracujący i emeryci).

51. Kapelani i duszpasterze grup społecznych

W szpitalach, hospicjach, domach i ośrodkach pomocy społecznej na terenie diecezji elbląskiej są obecni kapelani. Swoją służbę kapelani pełnią także wśród policjantów, strażaków, w zakładach karnych, a także wśród harcerzy, myśliwych i innych.

52. Stały konfesjonał

W kaplicy Miłosierdzia Bożego przy kościele Ojców Redemptorystów w Elblągu funkcjonuje stały konfesjonał, a więc istnieje możliwość spowiedzi poza godzinami nabożeństw.

53. Egzorcyści

Istnieją dziś poważne zagrożenia duchowe, np. okultyzm, magia, czary. Występuje również duża dezorientacja i niepokoje duchowe wśród osób wierzących. Istnieje potrzeba odróżnienia choroby psychicznej od opętania. Dlatego w diecezji elbląskiej ustanowieni zostali egzorcyści, którzy w swojej posłudze korzystają z kompetencji psychologów i psychiatrów. Obecnie posługę pełni trzech egzorcystów.

54. Duszpasterstwo tradycji łacińskiej

Odrębne duszpasterstwo pielęgnuje liturgię w języku łacińskim sprawowaną przy użyciu Mszału rzymskiego z 1962 r. (tzw. Mszał papieża Jana XXIII). Mszał zawiera teksty, które zostały zatwierdzone przez Sobór Trydencki (II poł. XVI w.).

W 2007 r. papież Benedykt XVI dał możliwość korzystania z tej liturgii osobom zainteresowanym. W diecezji elbląskiej ośrodkami duszpasterstwa tradycji łacińskiej są: kaplica Sióstr Benedyktynek Misjonarek w Kwidzynie; kościół Matki Bożej Królowej Polski w Elblągu oraz kościół św. Antoniego Padewskiego w Kadynach.

55. Seminarium duchowne

Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elbląskiej erygował w dniu 1 października 1992 r. bp Andrzej Śliwiński. Do tej pory uczelnię ukończyło 187 księży.

Seminarium dysponuje własną biblioteką oraz czasopismem naukowym „Studia Elbląskie", które wydawane jest od 1999 roku. Dotychczas ukazało się 18 tomów czasopisma. Każdy z nich zawiera działy: historia, teologia, filozofia oraz dział materiałów, recenzji, sprawozdań i komunikatów. „Studia Elbląskie" są wizytówką elbląskiego środowiska teologicznego oraz miejscem wymiany myśli naukowej z innymi ośrodkami.

Przy seminarium działa od 2016 r. terenowy oddział Polskiego Towarzystwa Teologicznego.

Seminarium współpracuje z elbląskimi uczelniami wyższymi: Państwową Wyższą Szkołą Zawodową oraz Elbląską Uczelnią Humanistyczno-Ekonomiczną, a wcześniej także ze Szkołą Wyższą im. B. Jańskiego. Współpraca przejawia się szczególnie poprzez organizację corocznej konferencji naukowej „Inspiracje Jana Pawła II dla współczesności" (od 2005 r.).

Seminarzyści zakończenie roku akademickiego 2018/19	22
rok I	4
rok II	4
rok III	3
rok IV	2
rok V	3
rok VI	6

Seminarzyści zakończenie roku akademickiego 2019/20	22
rok I	7
rok II	3
rok III	5
rok IV	3
rok V	1
rok VI	3

56. Wykształcenie duchowieństwa i współpraca z Wydziałem Teologii UWM w Olsztynie

Od 1993 r. seminarium duchowne w Elblągu rozpoczęło współpracę z Wydziałem Teologicznym Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Absolwenci seminarium tam przedstawiali i bronili prace magisterskie.

Od 1999 r. istnieje umowa o współpracy między seminarium a Wydziałem Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Na mocy tego porozumienia klerycy seminarium są studentami Wydziału Teologii tej uczelni. Studia kończą obroną pracy magisterskiej.

W latach 2017–2020 młodzi księża diecezji elbląskiej uczestniczyli w trzyletnim studium podyplomowym, którego organizatorem był Wydział Teologii UWM w Olsztynie.

księża z licencjatem kościelnym (po magisterium z teologii)	75
księża z doktoratem	26
księża z habilitacją	4
księża z tytułem profesorskim	3

57. Kapituły i stowarzyszenia kapłańskie

Przy katedrach istnieją co najmniej od VIII w. kolegia księży zwane kapitułami. Ich członkowie (kanonicy) wspierali biskupów w zarządzie diecezją i prowadzili szkołę przykatedralną. Również poza katedrami, przy znaczniejszych kościołach (kolegiatach), biskupi ustanawiali kapituły kolegiackie.

W diecezji elbląskiej istnieją cztery kapituły: przy katedrze św. Mikołaja w Elblągu, przy dawnej katedrze diecezji pomezańskiej w Kwidzynie, przy współkatedrze diecezji elbląskiej w Prabutach oraz przy kolegiacie w Nowym Stawie na Żuławach.

W diecezji elbląskiej działają także stowarzyszenia księży: Unia Apostolska Kleru oraz Unia Kapłanów Chrystusa Sługi (Ruch Światło-Życie).

WSPIERAJĄCY KAPŁANÓW W LITURGII

58. Szafarze nadzwyczajni Komunii Świętej

Pierwszy biskup elbląski ustanowił szafarzy nadzwyczajnych Komunii Świętej w listopadzie 1992 roku. Obecnie 184 mężczyzn pomaga księżom rozdzielać Komunię Świętą podczas Mszy Świętej i zanosić ją do chorych.

Upoważnione siostry rozdzielają Komunię Świętą chorym współsiostrom w klasztorach i domach zgromadzeń.

59. Diakoni stali

Dnia 3 lutego 2017 r. biskup elbląski powołał do istnienia Ośrodek Formacji Diakonów Stałych. Ośrodek przygotowuje w cyklu trzyletnim do posługi diakona stałego absolwentów studiów teologicznych. Do maja 2020 r. kształciło się w nim 11 kandydatów. Dwaj absolwenci ośrodka z archidiecezji warmińskiej otrzymali święcenia diakonatu 24 maja 2020. Natomiast sześciu absolwentów z diecezji elbląskiej otrzymało święcenia 4 lipca 2020.

60. Ministranci

Ministranci wspomagają księży w sprawowaniu Mszy św. i nabożeństw. Co roku gromadzą się oni w katedrze elbląskiej na Mszy Krzyżma. Uczestniczą także w festynie służby liturgicznej organizowanym w seminarium duchownym.

61. Lektorzy

W niektórych parafiach podczas liturgii fragmenty Pisma Świętego czytają odpowiednio przygotowani lektorzy. Są to chłopcy, ale również dziewczęta i osoby dorosłe. Kursy lektorskie, przygotowujące młodzież do funkcji lektora, są organizowane w kilku miejscach diecezji w okresie Wielkiego Postu.

ŻYCIE KONSEKROWANE

62. Domy instytutów życia konsekrowanego

Życie konsekrowane istnieje w wielu formach aprobowanych przez Kościół. Do instytutów życia konsekrowanego należą: zakony, zgromadzenia, stowarzyszenia życia apostolskiego oraz instytuty świeckie.

Na terenie diecezji elbląskiej pracuje 13 męskich zakonów, zgromadzeń oraz instytutów życia apostolskiego. Biskup elbląski powierzył im prowadzenie kilkunastu parafii: redemptoryści – Elbląg (Matki Bożej Królowej Polski); salwatorianie – Elbląg (św. Brata Alberta); franciszkanie konwentualni – Elbląg (św. Pawła) oraz Kwidzyn (Świętej Trójcy); marianie – Elbląg (Wszystkich Świętych); pallotyni – Goryń, Łęgowo, Kisielice; misjonarze oblaci – Iława (Przemienienia Pańskiego); franciszkanie – Kadyny; kapucyni – Krynica Morska; michalici – Krynica Morska-Piaski; salezjanie – Łęcze, Tolkmicko, Pogrodzie; orioniści – Malbork (św. Jana Chrzciciela, Zesłania Ducha Świętego); werbiści – Wilamowo.

Ponadto werbiści w Krynicy Morskiej, a pallotyni w Jeziornej Osadzie k. Malborka prowadzą ośrodki rekolekcyjne.

W diecezji istnieją dwa klasztory sióstr klauzurowych (karmelitanki i klaryski w Elblągu) oraz placówki 10 żeńskich zgromadzeń czynnych: albertynki (Susz), benedyktynki misjonarki (Kwidzyn), elżbietanki (Kwidzyn), franciszkanki rodziny Maryi (Elbląg), Imienia Jezus (Krynica Morska), jadwiżanki (Elbląg), józefitki (Elbląg), katarzynki (Elbląg, Krynica Morska), nazaretanki (Elbląg), wspomożycielki (Krynica Morska).

Siostry pracują w domu pomocy społecznej dla głęboko upośledzonych (albertynki – Susz), prowadzą dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnej (jadwiżanki – Elbląg), dom pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży (franciszkanki rodziny Maryi – Elbląg), pracują też w ośrodku wsparcia i interwencji kryzysowej dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży (nazaretanki – Elbląg).

63. Osoby konsekrowane pochodzące z diecezji

Z diecezji elbląskiej pochodzi grupa kobiet i mężczyzn należących do instytutów życia konsekrowanego:

Benedyktynki Misjonarki: Chrystofora Stępień (Kwidzyn), Dobrawa Ewa Piaścik (Dąbrówka Malborska), Matea Mirecka (Dąbrówka Malborska)

Betanki: Ewa Szymuś (Elbląg)

Boromeuszki: Gabriela Charytoniuk (Elbląg), Jana Gabriel (Elbląg)

Córki Miłości Miłosiernej (Hiszpania): Aleksandra Bortkiewicz (Iława)

Dominikanki: Felicyta Anna Gubiec (Malbork)

Franciszkanki Misjonarki Maryi: Bożena Szalkiewicz (Malbork), Beata Radecka (Ostaszewo)

Franciszkanki od Pokuty i Miłości Chrześcijańskiej: Michalina Karolina Brożyńska (Malbork)

Józefitki: Ezechiela Wolak (Nowy Staw), Doris Kulik (Elbląg), Dominika Kulik (Elbląg)

Karmelitanki bose: Ewa Masalska (Markusy, klasztor w Elblągu), pochodzące z Elbląga: Joanna Drywa (klasztor w Elblągu), Anna Krawenda (klasztor w Szczecinie), Bożena Bilska (klasztor w Tromso w Norwegii), Aldona Ślaska (klasztor w Spręcowie), Grażyna Ślaska (klasztor w Spręcowie), Mariola Heinz (klasztor w Gnieźnie), Marta Krasowska (klasztor w Suchej Hucie), Aleksandra Kępińska (Elbląg), Katarzyna Lewandowska (Zweifel, Niemcy), Lidia Sotel (Morąg, klasztor w Gdyni-Orłowie)

Karmelitanki od Dzieciątka Jezus: Goretti Izdebska (Postolin)

Katarzynki: pochodzące z Elbląga: Jadwiga Janowska, Łucja Jaworska, Kamila Leszczyńska, Anna Olechnowicz, Natalia Śliwa, Alicja Zalewska, Renata Tuńska; pochodzące z Pasłęka: Ewa Kalman, Anita Maszkowska, Faustyna Szlendak; pochodzące z Nebrowa Wielkiego: Aneta Formela, Patrycja Paśko, Małgorzata Pulkowska, Martyna Ujazdowska, Ruth Reinhold (Benowo), Aleksandra Zwolak (Ryjewo); pochodzące z Kwidzyna: Donata Stępień, Wioleta Bieszk, Ublada Gorczykowska; pochodzące z Iławy: Jadwiga Asztemborska, Elżbieta Zakrzewska, Dorota Demek (Sadlinki), Violeta Łabaj (Prabuty), Elwira Bojarowicz (Zalewo), Bogumiła Sułek (Nowakowo)

Klaryski (Włochy): Maria Celina Borecka (Lasy k. Malborka), Maria Grazia Łukasiewicz (Kwidzyn), Chiara Estera Małgorzata Braszkowska (Prabuty), Izabela Klonowska (Morąg)

Małe Siostry Niepokalanego Serca Maryi: Monika Wawer (Morąg)

Misjonarki Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej: Helena Kozak (Dzierzgoń), Monika Hoffman (Ryjewo)

Nazaretanki: Aleksandra Andrukiewicz (Elbląg), Alina Furtega (Morąg)

Misjonarki Świętej Rodziny: Ewa Pieńkos (Strużyna, Markowo), Mateusza Szczygielska (Morąg), Maria Rzymska (Morąg)

Obliczanki: Zuzanna Joanna Skopiak (Szropy)

Opatrzności Bożej: Modesta Telus (Raj, Morąg), Szymona Telus (Raj, Morąg), Tadeusza Telus (Raj, Morąg)

Pallotynki: Zofia Chołubiec (Kamieniec), Joanna Szczepanik (Malbork)

Pasjonistki: Katarzyna Grunwald (Morąg)

Redemptorystki: Magdalena Żerdzińska (Elbląg)

Serafitki: Łucja (Paulina) Opiela (Elbląg)

Siostry od Aniołów: Elżbieta Czajkowska (Morąg)

Służebniczki NMP: Anna Boguszewska (Biskupiec), Benigna Boguszewska (Biskupiec)

Służebniczki wielkopolskie: Rafała Kisiel (Gardeja) – matka generalna zgromadzenia

Terezjanki: Adriana Zawierta (Elbląg)

Urszulanki szare: Mariola Gałka (Malbork)

Zawierzanki: Dorota Woldańska (Morąg)

Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia Bożego (od s. Faustyny): Faustiana Justyna Dąbrowska (Kisielice)

Chrystusowcy: Bogdan Wilkaniec (Morąg)

Dominikanie: Łukasz Wiśniewski (Pasłęk)

Franciszkanie konwentualni: Stanisław Gryń (Kwidzyn), Tomasz Ryłko (Kwidzyn), Michał Nowak (Sztum), Łukasz Śliwiński (Kwidzyn), Daniel Kerner (Kwidzyn), Kamil Piotrowski (Kwidzyn), Mateusz Świętosławski (Kwidzyn), Daniel Pliszka (Malbork), Mariusz Fałkowski (Elbląg), Leszek Łuczkanin (Elbląg), Paweł Kaczmarski (Elbląg), Grzegorz Chmielewski (Elbląg), Krzysztof Robak (Elbląg), Damian Pietrowski (Elbląg), Andrzej Artym (Kwietniewo)

Franciszkaninie (brązowi): Tyberiusz Nitkiewicz (Elbląg)

Jezuici: Witold Sokołowski (Elbląg), Adam Tomaszewski (Malbork), br. Remigiusz Rutecki (Lubnowy, Kamieniec)

Karmelici bosi: Marek Kępiński (Elbląg), Mariusz Gomoliszek (Elbląg), Bogumił Wiergowski (Elbląg), Andrzej Gbur (Morąg)

Karmelici trzewiczkowi: Jerzy Skawroń (Pasłęk)

Klaretyni: Krzysztof Sikora (Dzierzgoń)

Marianie: Stefan Szwajkowski (Kwidzyn, zm. 2010), Artur Radacki (Elbląg), Henryk Kulik (Elbląg), Walerian Poźniak (Elbląg), Andrzej Dziedziul (Elbląg), Mariusz Janiszewski (Pasłęk), br. Łukasz Wierzchowski (Elbląg, obecnie Kamerun), ks. Mariusz Jarząbek (Nowy Dwór Gdański, obecnie USA), Paweł Naumowicz (Elbląg), Rafał Gniazdowski (Elbląg), Grzegorz Belczak (Elbląg), Kacper Pawlak (Elbląg), Robert Maszkowski (Pasłęk), br. Edward Zaborek (Pasłęk)

Misjonarze oblaci: Tomasz Ewertowski (Iława), Marek Okołowski (Iława), Kazimierz Kościński (Iława), Wojciech Kowalewski (Iława), Piotr Stawiarski (Iława), Marek Modrzewski (Iława), Piotr Wiśniewski (Iława, zm. 2005), Roman Krauz (Iława), Krzysztof Trociński (Iława), Józef Przybycki (Iława, zm. 2000), Waldemar Meyka (Iława), Piotr Paśko (Iława), Marek Swat (Iława), Krzysztof Jurewicz (Iława), Tomasz Kościński (Iława), Arkadiusz Ochlak (Rudzienice), Piotr Radlak (Malbork), Rafał Bytner (Iława), Sylwester Maćkiewicz (Iława), Kazimierz Kościniak (Iława), Tomasz Kościniak (Iława), Dominik Ochlak (Iława), Mateusz Pawłowski (Iława), Damian Jeżak (Sztum), Dawid Grabowski (Iława)

Misjonarze Świętej Rodziny: Waldemar Obrębski (Iława)

Ojcowie biali: Dariusz Zieliński (Kwidzyn, zm. 2019)

Orioniści: Bogdan Tomaszewicz (Elbląg), Robert Branicki (Malbork), Paweł Żelichowski (Elbląg)

Pallotyni: Piotr Jankowski (Elbląg), Krzysztof Oleszczak (Malbork), Sławomir Maizner (Malbork), Krzysztof Dudzik (Kisielice), Kamil Szymczak (Kisielice)

Paulini: Robert Kurowidzki (Elbląg)

Redemptoryści: Piotr Andrukiewicz (Elbląg), Zbigniew Małolepszy (Elbląg), Zenon Jankowski (Elbląg), Krzysztof Bieliński (Elbląg), Sławomir Podlach (Elbląg), Wiesław Podlach (Elbląg), Krzysztof Wąsiewicz (Elbląg), Edmund Kowalski (Elbląg), Wojciech Skrobiszewski (Elbląg), Jerzy Wesołowski (Elbląg), Maciej Sadowski (Kwidzyn), Tomasz Sadowski (Kwidzyn), br. Krzysztof Makowski (Elbląg)

Saletyni: Andrzej Wierzba (Zalewo)

Salezjanie: Grzegorz Jaskot (Miłosna k. Pasłęka, zm. 2020), Krzysztof Felka (Morąg), Arkadiusz Grabowski (Elbląg), Michał Wocial (Elbląg), Sylwester Groń (Tolkmicko), Julian Dzierżak (Tolkmicko), Józef Skowron (Elbląg), Tadeusz Pawluk (Kadyny), Wiesław Felka (Kalnik), Tadeusz Niedziela (Kalnik)

Salwatorianie: Hubert Kaliszewski (Elbląg), Leszek Kopiec (Elbląg), Szymon Szepietowski (Elbląg), Jacek Nowak (Elbląg), klerycy WSD w Bagnie: Tomasz Gnat, Dawid Piotrowski, Kacper Gwóźdź

Werbiści: Paweł Wójcik (Elbląg), Krzysztof Bąk (Królewo Malborskie), Marcin Piwnicki (Elbląg), Kazimierz Szałaj (Elbląg), Jerzy Czarnecki (Morąg), Walenty Gryk (Kwidzyn), Tomasz Klawoń (Kwidzyn), Zbigniew Wesołowski (Kwidzyn), Edward Michowski (Kwidzyn), Stanisław Piotrowski (Kwidzyn), Krzysztof Makiłła (Kwidzyn), Adam Oleszczuk (Pasłęk), Tomasz Gwiazda (Pasłęk), Adam Łaskarzewski (Pasłęk), br. Piotr Piedziewicz (Kwidzyn, Susz)

64. Indywidualne formy życia konsekrowanego

W diecezji elbląskiej rozwijają się indywidualne formy życia konsekrowanego. Opiekuje się nimi delegat biskupa. Obecnie w diecezji są dwie pustelnice, 12 dziewic konsekrowanych oraz 9 wdów, które otrzymały błogosławieństwo Kościoła.

DZIAŁALNOŚĆ EWANGELIZACYJNA

65. Misje

Księża diecezji elbląskiej wspomagają Kościoły misyjne. W Ekwadorze i Wenezueli pracował ksiądz Stanisław Gorgol, a w Brazylii ks. Krzysztof Bałbaczyński. W RPA pełnili służbę misyjną ks. Jarosław Kiełb oraz ks. Zbigniew Pieczuro, a w Peru, Urugwaju i na Kubie ks. Tomasz Bielecki. Do dziś w Ekwadorze pracuje ks. Leon Juchniewicz.

W Senegalu i Mauretanii pracowała s. Bożena Szalkiewicz – Franciszkanka Misjonarka Maryi pochodząca z Malborka. W Togo misyjną służbę pełniły: s. Łucja Jaworska i s. Anna Olechnowicz – katarzynki z Elbląga. W Rwandzie pracowała, należąca do Zgromadzenia Sióstr od Aniołów, s. Elżbieta Czajkowska pochodząca z Morąga, natomiast w Brazylii Misjonarka Chrystusa Króla dla Polonii Zagranicznej s. Monika Hoffman z Ryjewa. W Kamerunie pracowała s. Rafała Kisiel – służebniczka wielkopolska (obecnie matka generalna zgromadzenia).

W Argentynie pracuje do dziś s. Mariola Gałka – urszulanka szara pochodząca z Malborka. W Brazylii pracują rodzone siostry: Doris i Dominika Kulik – józefitki pochodzące z Elbląga. W Kamerunie posługuje s. Felicyta Anna Gubiec – dominikanka, która pochodzi z Malborka. W tym samym kraju pracują siostry służebniczki NMP: Anna Boguszewska i Benigna Boguszewska z Biskupca. W Senegalu pracowała jako lekarz s. Gabriela Charytoniuk – boromeuszka z Elbląga.

Na Jamajce pracuje werbista o. Adam Oleszczuk, a na Filipinach marianin ks. Mariusz Janiszewski, obaj pochodzący z Pasłęka. Na Filipinach pracuje także ks. Walerian Poźniak – marianin pochodzący z Elbląga. W Brazylii pracują: o. Tomasz Gwiazda – werbista pochodzący z Pasłęka oraz o. Zbigniew Małolepszy – redemptorysta z Elbląga. Natomiast w Argentynie pełni posługę misyjną o. Zenon Jankowski – redemptorysta z Elbląga.

W Nowej Gwinei posługę misyjną pełni o. Walenty Gryk – werbista pochodzący z parafii Świętej Trójcy w Kwidzynie. Z tej samej wspólnoty parafialnej pochodzą werbiści: o. Tomasz Klawoń (Rosja), o. Zbigniew Wesołowski (obecnie Niemcy), o. Edward Michowski (Ghana, USA, Kenia, obecnie Górna Grupa), o. Stanisław Piotrowski (wykładowca prawa kanonicznego w seminarium w Pieniężnie), Krzysztof Makiłła (Argentyna), br. Piotr Piedziewicz (Warszawa). Z parafii kwidzyńskiej Świętej Trójcy pochodził marianin ks. Stefan Szwajkowski (zm. 2010), który pracował w Brazylii. Natomiast z parafii Miłosierdzia Bożego w Kwidzynie o. Dariusz Zieliński – ojciec biały Afryki (zm. 2019), który pracował w Algierii, Mali oraz Burkina Faso.

Swój wkład w działalność misyjną Kościoła wnieśli także Misjonarze Oblaci Maryi Niepokalanej pochodzący zwłaszcza z Iławy i okolic. W Kamerunie posługiwali: o. Marek Okołowski, o. Kazimierz Kościński, o. Wojciech Kowalewski oraz o. Piotr Stawiarski. Część z nich, ze względu na usamodzielnienie się tamtejszego Kościoła, jak też pogorszenie stanu zdrowia, wróciła do Polski lub posługuje obecnie na terenie Francji. Natomiast na Madagaskarze posługiwali lub nadal posługują: o. Marek Modrzewski i o. Piotr Wiśniewski (zm. 2005 na Madagaskarze), o. Roman Krauz (po powrocie z misji pracował przez lata w Iławie), o. Krzysztof Trociński (po powrocie z misji przełożony wspólnoty w Iławie), a o. Józef Przybycki (zm. 2000) przez wiele lat posługiwał wśród Polonii we Francji. Dodatkowo pochodzący z Iławy zakonnicy posługują obecnie w Niemczech – o. Piotr Paśko i o. Waldemar Obrębski (misjonarz Świętej Rodziny) oraz o. Tomasz Kościński w Kanadzie.

Prezbiterzy seminariów Redemptoris Mater: Grzegorz Wójcik (Kwidzyn – USA), Michał Orlicki (Kwidzyn – Łotwa).

Misjonarze świeccy: pielęgniarka dyplomowana Bożena Rogowska z Kwidzyna pracowała w Kamerunie (1988–2005), Beata Szramka z Iławy pracowała w Papui

Nowej Gwinei; Krystian Oberland z Kwidzyna pracował w Argentynie; Paulina Szramowska z Ryjewa pracowała w Manili na Filipinach (2015–2016).

Misjonarze świeccy ze wspólnoty neokatechumenalnej w Kwidzynie: Barbara i Mieczysław Wolf (Kazachstan), Barbara Hajdamowicz (Rosja, Kazachstan), Teresa Dybała (Niemcy), Halina Guziewicz (seminarium Redemptoris Mater w Warszawie).

Misjonarze świeccy z Elbląga: Lidia i Andrzej Jurczykowie (Kazachstan).

W ramach wolontariatu misyjnego pracowali: Paweł Jacewicz w Peru oraz Marta Forc w Albanii, oboje z parafii św. Jerzego w Elblągu.

W krajach misyjnych pracują siostry, bracia i księża ze zgromadzeń, którzy wywodzą się z terenu diecezji elbląskiej. Nie posiadamy dotąd pełnego katalogu ich nazwisk.

66. Pomoc Kościołowi na Wschodzie

W ramach pomocy personalnej do pracy duszpasterskiej w Obwodzie Kaliningradzkim wyjechał ks. Stanisław Gorgol. W Kaliningradzie, a później na Uralu (Rosja) pracowała obliczanka s. Maksymiliana Tadajewska pochodząca ze Sztumu.

Na Ukrainie pracowali: ks. Ireneusz Kuc oraz ks. Jarosław Kiełb. W diecezji charkowsko-zaporowskiej pracuje ks. Zbigniew Kozłowski pochodzący z Malborka. Na Ukrainie pracuje również werbista o. Jerzy Czarnecki z Morąga, a także ks. Michał Wocial – salezjanin z Elbląga.

Na Ukrainie przez wiele lat pracowali Misjonarze Oblaci Maryi Niepokalanej: o. Waldemar Meyka, który obecnie powrócił do Polski, a także pochodzący z Rudzienic o. Arkadiusz Ochlak. W Rosji posługę duszpasterską prowadzi ks. Arkadiusz Grabowski – salezjanin pochodzący z Elbląga.

NOWE FORMY EWANGELIZACJI

67. Rekolekcje

W ostatnich dziesięcioleciach, obok tradycyjnych rekolekcji parafialnych, popularne stały się rekolekcje organizowane w halach sportowych i na stadionach. W Elblągu kilkakrotnie odbyły się rekolekcje, które prowadził charyzmatyk o. John Bashobora z Ugandy. Rekolekcje w Elblągu prowadził także o. James Manjackal z Indii oraz świecki ewangelizator Jude Antoine z Malezji. Gromadziły one duże grupy uczestników.

Przy parafiach organizowane są od wielu lat seminaria ewangelizacyjne Odnowy w Duchu Świętym, a także katechezy wspólnot neokatechumenalnych. W seminarium duchownym, od kilku lat w okresie wakacji, są prowadzone rekolekcje w formie Lectio Divina służące lepszemu rozumieniu Pisma Świętego.

68. Orszak Trzech Króli

Od kilku lat organizowane są w Polsce największe jasełka uliczne w skali Europy, zwane Orszakiem Trzech Króli. W Elblągu orszak zorganizowano po raz pierwszy w roku 2015. To samo wydarzenie organizują miejscowości: Morąg, Pasłęk, Małdyty, Iława, Kwidzyn, Sztum, Malbork, Susz, Nowy Staw, Nowy Dwór Gdański, Gardeja.

69. Procesje, czuwania i bale ku czci świętych

Halloween jest współczesnym zwyczajem wywodzącym się z tradycji celtyckiej, anglosaskiej, amerykańskiej. Należy do tzw. kultury masowej. Jest obchodzony przede wszystkim w wigilię uroczystości Wszystkich Świętych. W Polsce rozpowszechnił się po 1989 roku. Spotkał się z dużym wsparciem stacji telewizyjnych, a także wielu środowisk nauczycieli i animatorów kultury. Zaczęto promować go w bardzo wielu szkołach wśród dzieci i młodzieży.

W odpowiedzi na ten obcy chrześcijaństwu zwyczaj zaczęto organizować w niektórych miejscowościach: bale, czuwania, a także procesje z relikwiami oraz wizerunkami świętych. Są one organizowane dla dzieci i młodzieży w pobliżu uroczystości Wszystkich Świętych – 1 listopada (Elbląg, Iława, Malbork, Sztum).

70. Ekstremalna Droga Krzyżowa

W 2015 r. odbyła się po raz pierwszy w diecezji elbląskiej Ekstremalna Droga Krzyżowa. Uczestnicy wyruszyli nocą z kościoła św. Brata Alberta w Elblągu w kierunku Fromborka, pokonując trasę ok. 40 km. Taka forma nabożeństwa jest organizowana także w Morągu, Małdytach, Malborku, Iławie oraz innych miejscowościach.

71. Centrum Nowej Ewangelizacji w Elblągu

Centrum Nowej Ewangelizacji w Elblągu istnieje od 2016 roku. Jest ono „laboratorium", do którego zadań należy poszukiwanie, inspirowanie oraz wdrażanie nowych rozwiązań duszpasterskich. Siedzibą centrum jest kościół Bożego Ciała w Elblągu. Działa ono w wymiarze ponadparafialnym (rekolekcje dla młodzieży i dorosłych

w hali sportowej, kursy kerygmatyczne i formacyjne), a także w wymiarze parafialnym (wakacyjna ewangelizacja parafii wiejskich oraz projekt ewangelizacji parafii pod nazwą Domownicy Boga). **Wspólnoty Domowników Boga** działają w diecezji od 2017 r. w ośmiu parafiach: św. Józefa, św. Floriana i Trójcy Świętej w Elblągu, w Lichnowach, Kwietniewie, Suszu (par. św. Antoniego), Małdytach i Jegłowniku. Cechą wspólnot jest „parafialność", to znaczy przeżywanie wspólnoty parafialnej jako swojego domu.

DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNA I OPIEKUŃCZA

72. Caritas Diecezji Elbląskiej

Caritas jest organizacją pomocową diecezji elbląskiej (od 26 października 1992 r.). Caritas prowadziła dla osób niezamożnych dystrybucję żywności pochodzącej z nadwyżek Unii Europejskiej. Obecnie prowadzi okresowo stołówkę dla ubogich w Elblągu, ośrodek wakacyjny w Mikoszewie, poradnię psychologiczną dla rodziców po utracie dziecka i inne.

Od kilku lat stopniowo powstają szkolne koła Caritas.

Pierwszym dyrektorem Caritas Diecezji Elbląskiej był śp. ks. Bronisław Trzciński.

73. Parafialne zespoły Caritas

W niektórych parafiach diecezji działają parafialne zespoły Caritas lub zespoły charytatywne. Wypełniają ważne zadanie bezpośredniego kontaktu z osobami w potrzebie: ubogimi, chorymi, samotnymi, starszymi. Udzielają żywnościowej lub rzeczowej pomocy, najczęściej przy okazji świąt.

74. Hospicjum Elbląskie im. Aleksandry Gabrysiak

Od 1987 r. przy parafii św. Jerzego w Elblągu funkcjonowało hospicjum domowe działające na zasadzie wolontariatu. W 1992 r. bp Andrzej Śliwiński powołał do istnienia diecezjalne Hospicjum Stacjonarne w Elblągu przy ul. Kopernika. Stanowisko dyrektora placówki piastowali księża, a od 1995 r. osoba świecka. W 2007 r. diecezja przekazała placówkę Stowarzyszeniu na Rzecz Hospicjum Elbląskiego. W 2010 r. hospicjum zyskało nowoczesną, większą siedzibę przy ul. Toruńskiej.

Hospicjum posiada kaplicę, w której celebrowana jest codzienna Msza Święta. Opiekę nad chorymi sprawuje kapelan oraz wolontariat ludzi świeckich im. bł. Chiary Badani.

EKUMENIZM

75. Wyznawcy judaizmu

Obecnie nie ma w granicach diecezji elbląskiej żydowskich wspólnot wyznaniowych i kultu synagogalnego. Mamy wiedzę, że dawniej istniały synagogi lub domy modlitwy np. w Elblągu, Pasłęku, Gardei, Kwidzynie, Malborku, Iławie, Sztumie, Dzierzgoniu, Nowym Stawie, Prabutach, Nowym Dworze Gdańskim, Zalewie, Tolkmicku, Suszu, Morągu, Młynarach, Kisielicach, Biskupcu. W kilku miejscowościach pozostały ślady cmentarzy żydowskich (kirkuty).

76. Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie

W Elblągu i w Mikołajkach Pomorskich mają swoje parafie luteranie należący do Kościoła ewangelicko-augsburskiego. W Elblągu i Tolkmicku istnieją parafie Kościoła polskokatolickiego. W Elblągu i Pasłęku funkcjonują parafie Kościoła prawosławnego. W Iławie i w Siemianach znajdują się parafie Kościoła metodystycznego. W Elblągu swoje parafie posiadają: baptyści, zielonoświątkowcy oraz inne wspólnoty. W Kwidzynie i Suszu na modlitwie gromadzą się wierni Kościoła zielonoświątkowego.

W styczniu, w ramach Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan, odbywają się w Elblągu, Mikołajkach Pomorskich oraz w Szymonowie nabożeństwa ekumeniczne. W roku 500-lecia reformacji biskup elbląski uczestniczył w nabożeństwie, które zorganizowały w Elblągu wspólnie trzy Kościoły: ewangelicko-augsburski, baptystyczny i zielonoświątkowy.

W Elblągu duchowni różnych wyznań utworzyli tzw. Forum ekumeniczne, które jest płaszczyzną kontaktów i współpracy.

Od poł. XVI w. na Żuławy przybywali mennonici (holenderscy anabaptyści). Zachowały się ich kościoły, np. w Elblągu dawny zbór w kamienicy przy ul. Garbary 12 oraz zbór nad rzeką Elbląg – obecnie własność Kościoła polskokatolickiego, kościół w Jeziorze (w złym stanie technicznym). Zachowały się też cmentarze mennonickie np. w Stogach, Barcicach, Okrągłej Łące, Marezie, Markusach, Rozgarcie i w okolicy Nowego Dworu Gdańskiego.

77. Świadkowie Jehowy

W niektórych miastach, znajdujących się w obszarze diecezji elbląskiej, spotykamy świadków Jehowy, którzy na ulicach miast zajmują się kolportażem prasy i książek. Posiadają oni swoje miejsca modlitwy i edukacji, tzw. sale królestwa, np. w Elblągu, Malborku, Kwidzynie i innych miejscowościach.

Świadkowie Jehowy są grupą wyznaniową, która nawiązuje do tradycji judaistycznej oraz chrześcijańskiej. Różnią się od większości chrześcijan tym, że nie uznają bóstwa Syna Bożego. Są społecznościami zamkniętymi, nieotwartymi dotąd na dialog religijny.

W Elblągu w latach 80. minionego wieku Zofia Klimowska dała początek Zgromadzeniu Sióstr Służebnic Słowa Bożego (AVD). Jego celem było pozyskanie świadków Jehowy i ich konwersja do Kościoła katolickiego. Zgromadzenie to zatwierdził na prawie diecezjalnym biskup warmiński Jan Obłąk. Po pewnym czasie siostry wyjechały jednak z Elbląga.

POBOŻNOŚĆ LUDOWA

78. Sanktuaria

Kult chrześcijański wobec Jezusa, Maryi i świętych ogniskuje się w sanktuariach. Diecezja posiada sanktuarium Krzyża Świętego w katedrze elbląskiej oraz sanktuarium Jezusa Miłosiernego w Zielonce Pasłęckiej.

W wiekach średnich Najświętsza Maryja Panna była czczona w kościele św. Jana Chrzciciela przy zamku krzyżackim w Malborku. Innymi miejscami szczególnej czci maryjnej są: Dzierzgoń (sanktuarium Matki Bożej Różańcowej) oraz Lubieszewo (sanktuarium Matki Bożej Szkaplerznej).

Niedawno status sanktuarium maryjnego zyskały: kościół Ojców Redemptorystów w Elblągu (sanktuarium Matki Bożej Nieustającej Pomocy), kościół w Łęgowie (sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej), w Stagniewie (sanktuarium Matki Bożej Fatimskiej i św. Jana Pawła II) oraz Lubieszewo.

Św. Wojciech odbiera cześć w sanktuarium w Świętym Gaju. Bł. Dorota czczona jest w miejscu swych narodzin – w Mątowach Wielkich i w miejscu śmierci – w katedrze kwidzyńskiej. Św. Antoni z Padwy znalazł miejsce kultu w sanktuarium w Suszu, a sanktuarium Świętej Rodziny znajduje się w Ryjewie.

Wierni diecezji elbląskiej pielgrzymują od pokoleń do sanktuarium maryjnego w Gietrzwałdzie na Warmii. Po wybudowaniu mostu przez Wisłę pielgrzymują również

pieszo z Kwidzyna do sanktuarium maryjnego w Piasecznie (diecezja pelplińska). Pielgrzymi z Żuław odwiedzają sanktuarium Matki Bożej w Matemblewie (archidiecezja gdańska). Mieszkańcy Iławy i okolic wędrują do sanktuarium Matki Bożej w Lipach (diecezja toruńska).

79. Pielgrzymki parafialne

Parafia Trójcy Przenajświętszej w Morągu organizuje pieszą pielgrzymkę do Gietrzwałdu. Parafia św. Urszuli Ledóchowskiej organizuje pielgrzymkę z Malborka do Mątów Wielkich (w 2019 r. odbyła się czwarta pielgrzymka).

80. Kult świętych – relikwie

W ostatnim ćwierćwieczu obserwujemy wzmożone zainteresowanie świętymi i kult ich relikwii. Chodzi tu najczęściej o nowych polskich świętych i błogosławionych (brat Albert Chmielowski, s. Faustyna Kowalska, ks. Jerzy Popiełuszko, Jan Paweł II), a także z innych krajów (ojciec Pio, Szarbel i inni). Parafie zdobywają relikwie, fundują relikwiarze, wprowadzają cykliczne nabożeństwa.

81. Obchody dnia św. Piotra Apostoła – patrona rybaków

W miejscowościach położonych na Mierzei Wiślanej organizowane są obchody dnia św. Piotra Apostoła – patrona rybaków. W Kątach Rybackich są one związane z błogosławieniem łodzi rybackich, wypłynięciem na wody Zalewu Wiślanego, Mszą św. w kościele parafialnym oraz agapą, podczas której uczestnicy otrzymują pobłogosławione świeżo uwędzone ryby. **Z okazji święta rybacy ozdabiają swoje łodzie barwnymi kompozycjami kwiatów, a grupa mężczyzn lub chłopców przebiera się w stroje apostołów.**

82. Droga krzyżowa ulicami miast

Na zakończenie Wielkiego Postu, w Wielkim Tygodniu, a nawet w Wielki Piątek, na ulicach miast i wsi w wielu parafiach diecezji elbląskiej odbywa się nabożeństwo drogi krzyżowej. Nabożeństwa te cieszą się dużą frekwencją wiernych.

83. Peregrynacja kopii obrazu jasnogórskiego

Zgodnie z kalendarium Kościoła w Polsce, w tzw. „nowych diecezjach" powołanych do życia w 1992 r., odbywało się nawiedzenie kopii obrazu jasnogórskiego. W die-

cezji elbląskiej peregrynacja rozpoczęła się w dniu 3 marca 2012 r. w kościele św. Brata Alberta w Iławie. Towarzyszyło jej hasło: „Maryjo, która uwierzyłaś, prowadź nas do Jezusa". Wizerunek odwiedził wszystkie parafie diecezji. Przygotowaniem do peregrynacji były misje parafialne. Zakończenie nawiedzenia miało miejsce w Elblągu 24 sierpnia 2012 roku.

84. Peregrynacja relikwii św. Wojciecha

W 1993 r. diecezja elbląska otrzymała w Gnieźnie relikwie św. Wojciecha. W latach 1995–1996, w ramach przygotowań obchodów milenium męczeńskiej śmierci pierwszego apostoła Prusów (997–1997), jego relikwie nawiedziły wszystkie parafie diecezji elbląskiej. Po zakończeniu peregrynacji relikwiarz został na stałe przeniesiony do kościoła w Świętym Gaju.

85. Peregrynacja obrazu Miłosierdzia Bożego w rodzinach

W 2007 r. bp Jan Styrna zainicjował w rodzinach diecezji elbląskiej peregrynację niedużych kopii obrazu Miłosierdzia Bożego.

86. Kult św. Michała Archanioła

W początkowych latach istnienia diecezji bp Andrzej Śliwiński zalecił odmawianie na zakończenie każdej Mszy św. modlitwy do św. Michała Archanioła. W ostatnim czasie w niektórych parafiach diecezji kult św. Michała Archanioła promowali księża michalici. Prowadzili oni misje, rekolekcje lub dni skupienia m.in. w Elblągu (parafia Matki Bożej Królowej Polski, bł. Doroty z Mątów, Trójcy Świętej), w Lichnowach.

ŻYCIE MUZYCZNE DIECEZJI

87. Organiści

W każdej parafii potrzebny jest organista. Do jego zadań należy towarzyszenie śpiewowi ludu poprzez akompaniament, a także wykonywanie solowo utworów organowych. Organista jest też najczęściej pierwszym kantorem w parafii. Tylko większe parafie w diecezji elbląskiej posiadają na stałe organistę. Diecezja warmińska prowadziła, a pelplińska prowadzi dotychczas ośrodek kształcenia, z którego korzystali lub korzystają organiści diecezji elbląskiej. Piękno liturgii zależy w dużym stopniu od odpowiedniego przygotowania zawodowego organisty.

88. Chóry kościelne

W większych parafiach istnieją chóry kościelne (parafialne). Najstarsze z nich powstały tuż po II wojnie światowej np. przy kościele św. Mikołaja w Elblągu (dyrygent i organista Czesław Kowalczyk), Nowym Stawie (dyrygent i organista Tadeusz Cymański), Pasłęku (dyrygent i organista Marian Romanowski).

Obecnie największym kościelnym zespołem śpiewaczym w diecezji jest chór „Redemptoris" działający przy kościele Matki Bożej Królowej Polski w Elblągu.

W parafiach diecezji funkcjonują także schole dziecięce oraz młodzieżowe zespoły wokalno-instrumentalne.

89. Capella Sancti Nicolai

Od 1999 r. działa przy katedrze w Elblągu zespół instrumentalny Capella Sancti Nicolai. W jego skład wchodzą, w zależności od potrzeb, instrumenty: skrzypce, altówki, wiolonczele, flet, obój, fagot, klarnet, trąbka. Zespół przygotowuje oprawę muzyczną ważniejszych uroczystości w ciągu roku np. Triduum Paschalne oraz święcenia.

90. Warsztaty Muzyki Liturgicznej

Warsztaty Muzyki Liturgicznej w Pasłęku organizowane są cyklicznie jesienią od 2009 roku. Uczestniczą w nich chórzyści, członkowie scholi i muzycznych zespołów parafialnych, a także instrumentaliści zespołu Capella Sancti Nicolai w powiększonym składzie (ponad 20 osób).

W 2015 r. w ramach warsztatów odbyła się premiera „Missa in honorem sancti Hyacinthi". Czterogłosowa msza przeznaczona na chór mieszany i orkiestrę jest dziełem zadedykowanym bp. Jackowi Jezierskiemu przez kompozytora Pawła Bębenka z Krakowa.

91. Dni Cecyliańskie

Od 2006 r. muzycy diecezji spotykają się w listopadzie w Elblągu, aby uczcić patronkę muzyki, św. Cecylię, w ramach tzw. Dnia Cecyliańskiego. Ponadto, w 2008 r. zorganizowano w Elblągu pierwszy Diecezjalny Kongres Muzyki Kościelnej. Od tego roku rozpoczęła swoją działalność Elbląska Szkoła Kantorów, którą do 2016 r. ukończyło blisko 200 śpiewaków.

92. Festiwale i konkursy pieśni religijnej

W diecezji elbląskiej organizowane są również konkursy i festiwale pieśni religijnej. Np. Festiwal Pieśni Maryjnej w Starym Polu, który organizowano w latach 1993–2011 i ponownie od 2019 roku jako Festiwal Pieśni Maryjnej i Religijnej. W Kmiecinie odbył się w 2019 r. XII Festiwal Pieśni Religijnej dla mieszkańców Żuław i Mierzei Wiślanej (organizator: parafia pw. św. Jadwigi Królowej w Kmiecinie). W Nowym Stawie w 2019 r. odbył się III Żuławski Konkurs Pieśni i Piosenki Religijnej (organizator: Nowostawskie Centrum Kultury i Biblioteki).

93. Organy

Tradycyjnym instrumentem na wyposażeniu kościoła w chrześcijaństwie zachodnim są organy. W przeszłości budowano organy piszczałkowe z napędem mechanicznym, pneumatycznym, a wreszcie elektrycznym. Współcześnie w wielu kościołach używa się organów elektronicznych, ponieważ dawne organy są nieczynne lub zdewastowane.

Najcenniejsze organy w diecezji elbląskiej to: barkowe organy kościoła św. Bartłomieja w Pasłęku (Andreas Hildebrandt, 1717–1719); organy kościoła św. Piotra i Pawła w Morągu (Mathias Obuch, 1705); organy kościoła św. Piotra w Młynarach (Adam Gottlob Casparini, 1742); organy kościoła w Stegnie (Schlag und Söhne Schweidnitz, 1907; prospekt z 1681); organy współkatedry kwidzyńskiej (Wilhelm Sauer, 1864).

ŚRODKI SPOŁECZNEGO KOMUNIKOWANIA

94. Radio

W latach 1995–1999 funkcjonowało w Elblągu Katolickie Radio Bis (od 1998 r. jako Radio Plus Elbląg) prowadzone przez diecezję elbląską. W latach 1993–2007 istniało w Pasłęku parafialne Radio „Qvo vadis", którym kierował śp. ks. dr Wiesław Rodzewicz.

95. Prasa katolicka

W latach 1997–2002 w diecezji elbląskiej ukazywał się miesięcznik „Wspólnota. Aby byli jedno", którego redaktorem naczelnym był bp Józef Wysocki. W sumie wydano 114 numerów gazety. Od dnia 24 maja 2015 r. w diecezji elbląskiej ukazuje się tygodnik katolicki „Gość Niedzielny" z dodatkiem „Gość Elbląski".

W wielu parafiach diecezji ukazują się co tydzień biuletyny parafialne.

96. Strony internetowe

W diecezji postępuje proces odkrywania znaczenia współczesnych środków społecznego komunikowania. Diecezja posiada oficjalną stronę internetową. Podobnie parafie posługują się stronami internetowymi, na których zamieszczane są ogłoszenia duszpasterskie, grafik nabożeństw, zaproszenia na okolicznościowe spotkania. Diecezja i niektóre parafie posiadają też profile na portalu Facebook. Dostępna dla zainteresowanych jest również strona internetowa „Gościa Elbląskiego".

ŚWIĄTYNIE DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

97. Kościoły średniowieczne

Większość kościołów w diecezji elbląskiej to świątynie gotyckie lub kościoły gotyckie wielokrotnie przebudowywane. Spotykamy tu również świątynie barokowe np. Matki Boskiej Nieustającej Pomocy w Malborku, kościół w Stegnie oraz inne. W wielu z nich pozostał wystrój protestancki (ołtarze, ambony, chrzcielnice, empory chóralne, ławki, organy), dostosowany do kultu katolickiego (np. ołtarz i ambona w kościele św. Bartłomieja w Pasłęku – dzieło Izaaka Rigi).

98. Kościoły budowane przez ewangelików

Od XVII do XX w. ewangelicy wznosili na terenie dzisiejszej diecezji elbląskiej nowe kościoły w miejsce dawnych, które nie nadawały się już do użytku. Niekiedy budowano je w zupełnie nowym miejscu. Do tej grupy należą kościoły w Kalniku, Kwitajnach, czy nieistniejący tzw. cesarski kościół w Kadynach.

99. Kościoły katolickiej diaspory budowane w środowisku ewangelickim

Odradzanie się wspólnot katolickich w protestanckich Prusach stało się widoczne w II poł. XIX i na początku XX wieku. Wówczas to, również dzięki pomocy katolików z Niemiec, wybudowano kościoły: św. Wojciecha w Elblągu, Świętej Trójcy w Kwidzynie, Niepokalanego Poczęcia NMP w Iławie i Młynarach, św. Jana Nepomucena w Biskupcu, św. Józefa w Morągu (nieistniejący) i Pasłęku, św. Rozalii w Suszu, kaplicę Świętej Rodziny w Zalewie i kościół w Ryjewie o tym samym tytule.

100. Współczesne budownictwo sakralne

W ostatnim ćwierćwieczu XX w. i na początku XXI w. powstało na terenie diecezji elbląskiej 35 nowych świątyń. Część z nich zaczęto wznosić jeszcze przed powstaniem diecezji. Kościoły i parafie powstawały wraz z rozwojem nowych dzielnic w miastach, a czasami w wyniku braku kościoła w danej miejscowości.

W Elblągu są to kościoły: Matki Bożej Królowej Polski, Miłosierdzia Bożego, Wszystkich Świętych, Świętej Rodziny (projekt: Szczepan Baum), św. Brunona, św. Floriana, św. Józefa Robotnika, bł. Franciszki Siedliskiej, św. Rafała Kalinowskiego, św. Brata Alberta.

W Iławie: św. Brata Alberta, Chrystusa Króla, św. Andrzeja Boboli. W Kwidzynie: kościół Miłosierdzia Bożego, św. Brata Alberta, św. Wojciecha (projekt: Szczepan Baum). W Malborku: Zesłania Ducha Świętego, Miłosierdzia Bożego, bł. 108 Męczenników Polskich, św. Urszuli Ledóchowskiej. W Sztumie: św. Andrzeja Boboli. W Pasłęku: bł. Jerzego Matulewicza. W Morągu: bł. Michała Kozala, Trójcy Przenajświętszej (projekt: Józef Żołądkowicz). W Nowym Dworze Gdańskim: kościół Niepokalanego Serca Maryi.

Kościoły w Jantarze, Kątach Rybackich (projekt: Szczepan Baum), Mikoszewie, Krynicy Morskiej-Piaskach, Małdytach, Dobrocinie, Rogajnach, Nowym Dworze k. Kwidzyna, Okrągłej Łące, Nowej Wsi (parafia Postolin), Łącznie (parafia bł. Michała Kozala w Morągu), Stagniewie.

101. Współczesna sztuka sakralna

W kościołach diecezji elbląskiej znajdujemy współczesne dzieła sztuki sakralnej: rzeźby, obrazy, witraże. Niektóre z nich prezentują wysoki poziom artystyczny.

Przykładowo w kościele dojazdowym w Przezmarku, należącym do parafii Stary Dzierzgoń, znajduje się obraz św. Marii Magdaleny autorstwa Wlastimila Hofmana (zm. 1970).

W kościele parafialnym w Liwie znajduje się chrzcielnica, dzieło autorstwa znanego rzeźbiarza prof. Bronisława Chromego (zm. 2017) z Krakowa. Ten sam twórca ozdobił figurkami czterech ewangelistów dawną kamienną misę chrzcielną pełniącą rolę chrzcielnicy w kościele parafialnym w Borecznie.

Przed kościołem w Sztutowie znajduje się pomnik przedstawiający głowę Chrystusa ustawioną na bloku z kamienia polnego. W nawiązaniu do pierwszej encykliki papieża Jana Pawła II, nadano mu nazwę „Redemptor Hominis". Monument ustawiono w 1979 r. dla przypomnienia 40. rocznicy powstania niemieckiego hitlerowskiego obozu koncentracyjnego Stutthof. Autorem pomnika jest gdański artysta E. Pyrchel.

W południowo-zachodniej części katedry elbląskiej, pod chórem, urządzona została kaplica dedykowana bł. Karolinie Kózkównie, którą poświęcono w dniu 23 października 2010 roku. W centralnym miejscu zainstalowano współczesny witraż autorstwa Macieja Kauczyńskiego z Krakowa. Pod witrażem znajduje się nastawa ołtarzowa albo rodzaj współczesnego tryptyku ludowego. W centrum umieszczono wizerunek bł. Karoliny.

Witraże wg projektu Macieja Kauczyńskiego znajdują się też w kościele Trójcy Świętej w Elblągu. Zostały wykonane w 2012 r. w krakowskiej pracowni Zbigniewa Gustawa.

102. Cmentarze

Parafie diecezji elbląskiej posiadają własne cmentarze lub korzystają z cmentarzy komunalnych. W miejscowościach, gdzie znajduje się tylko cmentarz kościelny, prawo do pochówku na nim mają również osoby innego wyznania, religii oraz bezwyznaniowi.

W ostatnich latach coraz częściej odbywają się pogrzeby szczątków ludzkich po kremacji, w urnach. W ten sposób rodzi się nowy zwyczaj, który zrywa z wielowiekową tradycją grzebania ciała ludzkiego.

103. Ziemia parafialna

Po II wojnie światowej na tzw. Ziemiach Odzyskanych północnych i zachodnich) ziemię należącą do Kościoła uznano za dobra poniemieckie i upaństwowiono. W 1970 r., w ramach tzw. normalizacji, Kościół otrzymał na własność tę ziemię, którą administrował. Po 1989 r. państwo polskie przyznało parafiom prawo do posiadania do 15 hektarów ziemi z zasobów Skarbu Państwa. Nie wszystkie parafie posiadają aktualnie ziemię. W przypadku, gdy ją posiadają, są to najczęściej grunty wydzierżawione. Uzyskane środki finansowe służą funkcjonowaniu parafii, co ma duże znaczenie zwłaszcza w mniejszych ośrodkach. Dlatego też sprzedaż ziemi parafialnej jest ostatecznością. Do ważności takiej decyzji potrzebna jest pisemna zgoda rady parafialnej oraz zgoda biskupa diecezjalnego.

MARTYRIA

104. Błogosławiony ksiądz Władysław Demski

Władysław Demski pochodził ze Straszewa na Powiślu. Po plebiscycie 1920 r. musiał opuścić ojczyste strony. Przyjęty do archidiecezji gnieźnieńskiej, pracował jako prefekt w szkole średniej w Inowrocławiu.

Aresztowany w początkach II wojny światowej, trafił najpierw do niemieckiego obozu koncentracyjnego Stutthof, a potem w Sachsenhausen. Maltretowany, dlatego że nie chciał podeptać różańca. Zmarł 28 maja 1940 roku. Nie posiadamy szczątków jego ciała. Jest patronem księży diecezji elbląskiej, a także Szkoły Podstawowej w Straszewie oraz Zespołu Szkół Katolickich w Inowrocławiu.

105. Dawny niemiecki obóz koncentracyjny Stutthof w Sztutowie

Obóz koncentracyjny Stutthof utworzono na Mierzei Wiślanej. Funkcjonował od 2 września 1939 do 9 maja 1945 roku. Więźniowie obozu należeli do kilkunastu narodowości. Największą grupę stanowili Polacy i Żydzi. W obozie znalazło się także wielu księży, np. ks. Ernest Karbaum, proboszcz z Niedźwiedzicy, zamordowany w 1940 roku. Niektórych z nich Kościół ogłosił błogosławionymi.

Obecnie dawny obóz znajduje się jako muzeum pod zarządem państwa. Jest to miejsce martyrologii. W rocznicę powstania i wyzwolenia obozu odbywają się na jego terenie spotkania byłych więźniów oraz młodzieży, przedstawicieli służb mundurowych i władz. Towarzyszy im modlitwa chrześcijan, żydów i wyznawców islamu. Świadectwo męczenników XX w. nie powinno zostać zapomniane (Jan Paweł II, List apostolski *Tertio millenio adveniente* 1994, nr 37).

BISKUPI DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

Biskup jest następcą apostołów i odpowiedzialnym za nauczanie, uświęcenie i zarządzanie powierzonym mu Kościołem lokalnym, a także za działalność charytatywną. Biskupa diecezjalnego i pomocniczego ustanawia Stolica Apostolska. Biskupi są nauczycielami wiary i pasterzami Kościoła partykularnego.

106. Bp Andrzej Śliwiński (1992–2003)

Bp dr Andrzej Śliwiński był pierwszym biskupem diecezji elbląskiej i jej organizatorem. Przypadło mu w udziale tworzyć podstawy i struktury diecezji. Dokonał scalenia tradycji dwóch Kościołów lokalnych: warmińskiego i gdańskiego.

Posługa bp. Śliwińskiego przypadła na czas przemian ustrojowych w Polsce. W okresie tym została podpisana umowa Rządu RP ze Stolicą Apostolską, tzw. konkordat. Lekcje religii wróciły do szkół (1990). Kościół bez przeszkód zaczął funkcjonować w obszarze życia publicznego.

Przejście do pełnej demokracji nie okazało się bezbolesne. W diecezji, zdominowanej przez obszary wiejskie i małomiasteczkowe, wystąpił kryzys ekonomiczny związany z bezrobociem. Poupadały Państwowe Gospodarstwa Rolne, wiele zakładów produkcyjnych zostało zlikwidowanych lub uległo dzikiej reprywatyzacji. Rozpoczęła się fala emigracji zarobkowej, a także fala migracji do wielkich aglomeracji miejskich. W małych miejscowościach kościół i parafia zostały często jedynym miejscem integrującym środowisko, gdyż zlikwidowano szkoły, urzędy pocztowe, posterunki policji, przystanki autobusowe.

Za czasów bp. Śliwińskiego zwiększyła się sieć parafii. Gdy obejmował diecezję, było ich 133. Obecnie jest ich 158. Do tego trzeba dodać 93 kościoły i kaplice filialne oraz 3 kościoły rektorskie. W pierwszych latach istnienia diecezji objawił się entuzjazm duchowieństwa i wiernych przy tworzeniu nowych struktur organizmu diecezjalnego.

Bp Andrzej Śliwiński złożył rezygnację z urzędu biskupa diecezjalnego, która 2 sierpnia 2003 r. została przyjęta przez Jana Pawła II. Ksiądz Biskup zmarł 9 września 2009 roku.

107. Bp Jan Styrna (2003–2014)

W dniu 2 sierpnia 2003 r. papież Jan Paweł II ustanowił bp. dr. Jana Styrnę, dotychczasowego biskupa pomocniczego diecezji tarnowskiej, drugim biskupem diecezjalnym elbląskim.

Bp Jan Styrna skoncentrował się na pracy duszpasterskiej. Podzielił diecezję na okręgi duszpasterskie i wprowadził coroczne duszpasterskie spotkania dla kapłanów. Wyznaczył punkty udzielania sakramentu bierzmowania osobom dorosłym w kilku miejscach diecezji (Elbląg, Kwidzyn, Prabuty, Malbork, Morąg). Sprowadził do diecezji nowe zgromadzenia: sióstr józefitek i ojców pijarów. Ustanowił nowe sanktuaria diecezjalne: w Łęgowie, Dzierzgoniu i Elblągu. Był promotorem kultu bł. Karoliny Kózkówny i bł. Władysława Demskiego. Zaszczepił w parafiach Eucharystyczny

Ruch Młodych. Bp Styrna przygotował w diecezji peregrynację kopii obrazu Matki Bożej Częstochowskiej (2012). Zorganizował Dom Księży Emerytów i ustanowił fundusz samopomocy finansowej kapłanów „Caritas Sacerdotalis". W nauczaniu pasterskim akcentował duchowy wymiar życia chrześcijańskiego.

Dnia 23 listopada 2013 r. bp Styrna złożył rezygnację z urzędu biskupa diecezjalnego. Jako administrator zarządzał diecezją do 28 maja 2014 roku.

108. Bp Józef Wysocki – biskup pomocniczy

Od początku istnienia diecezji do 2015 r. biskupów elbląskich wspierał swoją pracą bp dr Józef Wysocki. Był animatorem duszpasterstwa i budowania świadomości religijnej i eklezjalnej. Zaangażował się w prace II Polskiego Synodu Plenarnego, który odbywał się w latach 1991–1999. Ksiądz Biskup spotykał się z zainteresowanymi synodem w dekanatach i parafiach. Inicjował cykle katechez dla dorosłych. Wkładał w to wiele energii i sił. Prowadził również pracę formacyjną wśród małżeństw i rodzin. Wdrażał tu charyzmat Ruchu Światło-Życie, zwłaszcza jego gałąź, którą stanowi Domowy Kościół. Centrum tej działalności stał się ośrodek duszpasterski w Elblągu-Stagniewie i organizowane w nim rekolekcje dla młodzieży, rodzin oraz księży. Z tym miejscem wiąże się również powstanie Wspólnoty „Betania".

Bp Wysocki jest budowniczym kościoła w Stagniewie. Powstał on w latach 2005–2015 według koncepcji Księdza Biskupa i jego wizji kształtowania przestrzeni sakralnej. Jest to kościół dostosowany do prowadzenia rekolekcji, rytów inicjacji chrześcijańskiej, celebracji liturgii godzin i adoracji Najświętszego Sakramentu.

Od 17 października 2015 r. bp Józef Wysocki przeszedł na emeryturę. Przysługuje mu tytuł biskupa seniora albo biskupa pomocniczego seniora.

109. Bp Jacek Jezierski (2014–)

W dniu 28 maja 2014 r. zarząd diecezją elbląską przejął kanonicznie bp dr Jacek Jezierski (nominacja papieska 10 maja 2014). Do tego momentu bp Jezierski pracował przez 20 lat jako biskup pomocniczy w archidiecezji warmińskiej.

Na mocy decyzji bp. Jezierskiego, w dniu 17 września 2016 r., rozpoczął prace I synod diecezji elbląskiej.

W porozumieniu z Wydziałem Teologii UWM w Olsztynie, Ksiądz Biskup zorganizował w Elblągu studium licencjackie dla księży i świeckich (2017–2020). Powołał także do istnienia ośrodek formacji przygotowujący kandydatów do diakonatu stałego (2017). W 2015 r. wprowadził do diecezji katolicki tygodnik ogólnopolski

„Gość Niedzielny". Podjął też starania o wznowienie w Kwidzynie naukowych spotkań poświęconych bł. Dorocie z Mątów i jej czasom.

Bp Jezierski uzupełnił skład kapituł: elbląskiej, kwidzyńskiej oraz prabuckiej, a nieobsadzoną dotąd kapitułę żuławską w Nowym Stawie obsadził kanonikami rzeczywistymi i honorowymi. Stara się podtrzymywać dobre kontakty ekumeniczne z Kościołami i wspólnotami chrześcijańskimi.

110. Bp Wojciech Skibicki (2019–)

Bp Wojciech Skibicki urodził się w 1970 r. w Skrwilnie (ziemia dobrzyńska, diecezja płocka), natomiast dzieciństwo i młodość przeżył w Malborku, który od 1992 r. wszedł w granice diecezji elbląskiej. Bp Skibicki jest doktorem teologii (liturgika), wykładowcą w seminarium elbląskim, dyrektorem wydziału nauki katolickiej kurii diecezjalnej. Sprawuje opiekę nad indywidualnymi formami życia konsekrowanego oraz studium formacji diakonów stałych w diecezji. Bp Skibicki jest pierwszym biskupem, który wywodzi się z miejscowego duchowieństwa diecezjalnego. Biskupem pomocniczym diecezji elbląskiej został ustanowiony przez papieża Franciszka 14 lutego 2019 roku.

DIECEZJA ELBLĄSKA JUTRO

DIECEZJA ELBLĄSKA JUTRO:
PROJEKT KOŚCIELNEJ ODNOWY

SYTUACJA SPOŁECZNA DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

1–2. Diecezja elbląska posiada pod wieloma względami **inną charakterystykę** od tzw. tradycyjnych diecezji w Polsce np. od usytuowanej na Podlasiu diecezji siedleckiej, czy też diecezji tarnowskiej w Małopolsce. Są to diecezje o długich, ukształtowanych tradycjach. Kościół elbląski jest młody, istnieje dopiero 28 lat. Jego fundamenty personalne sięgają 1945 r., czyli czasu wielkiej **migracji po II wojnie światowej** (prawie stuprocentowa wymiana ludności). Elementem ciągłości tradycji zakorzenionym we wcześniejszych stuleciach jest katolicka enklawa na Powiślu (Sztum i okolice).

W latach 1989–2014 część dzisiejszej diecezji elbląskiej związana administracyjnie z województwem warmińsko-mazurskim (wcześniej elbląskim) była dotknięta tzw. **bezrobociem strukturalnym** (ponad 30%). Bezrobocie generowało biedę i związane z nią negatywne następstwa.

Brak pracy powodował falę **emigracji zarobkowej** sezonowej, ale też i wieloletniej oraz stałej. Dlatego w wielu miejscowościach jest zauważalny brak części średniego i młodego pokolenia.

Negatywny wpływ na atmosferę życia religijnego i wiarygodności duchownych mają ujawnione przypadki **przestępstwa pedofilii**, którego księża dopuścili się wobec nieletnich. Skandale obyczajowe i przestępstwa duchownych sprzyjają budowaniu negatywnego obrazu Kościoła w mediach. Jego skutkiem jest **odchodzenie z Kościoła** (tzw. apostazja), a przynajmniej dystans wobec niego i krytyczność wobec duchownych.

Z wielu powodów wzrasta w ostatnich latach tendencja rezygnowania z nauki religii przez młodzież. Zagrożeniem dla życia moralnego młodego pokolenia chrześcijan stała się promocja obcej chrześcijaństwu **ideologii gender.**

SPUŚCIZNA DUCHOWA JANA PAWŁA II

3. Będziemy troszczyli się o **spuściznę duchową**, którą pozostawił nam **papież Jan Paweł II**, zawartą zwłaszcza w przemówieniu z dnia 6 czerwca 1999 r. w Elblągu [Pielgrzymka Apostolska do Polski]. Synod zaleca edycję kazania Ojca Świętego w „Studiach Elbląskich", jak również w formie dostępnej dla większego grona osób broszury. Synod przypomina też, że istnieje potrzeba przygotowania komentarzy dotyczących przemówienia papieskiego w Elblągu.

WSPÓŁPRACA Z KATOLICKIM KOŚCIOŁEM WSCHODNIM

4. Będziemy podtrzymywali **dialog wewnątrzkościelny** z katolikami **Kościołów wschodnich**, szczególnie zaś z **grekokatolikami** ze względu na ich obecność w tych samych miastach i wioskach. Naszą troską będzie również **polsko-ukraińskie pojednanie** oparte na historycznej prawdzie i chrześcijańskim przebaczeniu (zob. *Stanowisko Przewodniczącego Konferencji Episkopatu Polski i Zwierzchnika Ukraińskiego Kościoła Greckokatolickiego zatytułowane „W miłości i w prawdzie"*, 27 sierpnia 2019 r. Jasna Góra).

CHRZEŚCIJANIE ŚWIECCY

5. Nigdy dotąd tak wielu **chrześcijan świeckich** nie angażowało się czynnie w życie parafii, diecezji i Kościoła powszechnego. Np. wyjeżdżają oni za granicę do pracy misyjnej wśród nieochrzczonych (w ramach wolontariatu misyjnego). Prowadzą szkoły katolickie i zakłady opiekuńcze. Pracują w organizacjach charytatywnych, a także biorą czynny udział w życiu publicznym jako działacze samorządowi oraz członkowie partii politycznych. Działalność polityczną prowadzą na własną odpowiedzialność, nie angażując tu autorytetu Kościoła. Jednak bardzo świadomie korzystają z inspiracji katolickiej nauki społecznej i starają się o wprowadzanie jej zasad w życie wspólnot lokalnych oraz całego społeczeństwa. Tego typu zaangażowanie wydaje się niezbędne i świadczy o chrześcijańskiej odpowiedzialności za losy świata, poczynając od własnej małej ojczyzny. Duże tempo zmian zachodzących we współczesnym świecie wymaga nieustannej **formacji laikatu katolickiego**. Formację taką powinna prowadzić Akcja Katolicka oraz stowarzyszenia. Synod postuluje

uruchomienie **Diecezjalnej Szkoły Katolickiej Nauki Społecznej,** analogicznie do działającej już Elbląskiej Szkoły Biblijnej.

WARTOŚĆ TRADYCJI, Z KTÓRYCH WYRASTAMY

6. Trzeba dostrzegać **wielorakość tradycji duchowych**, z których wyrastają należący do Kościoła elbląskiego. Dziedziczą oni duchową spuściznę Kościoła na **Wołyniu i Podolu**, na **Ziemi Wileńskiej**, w **Polsce centralnej**, ale także na Pomorzu, Kaszubach i Powiślu. Dlatego należy odwoływać się do wileńskiego obrazu „Jezu, ufam Tobie", wizerunku Chrystusa Miłosiernego z Tarnorudy, obrazu Matki Bożej z Ostrej Bramy w Wilnie, Matki Bożej z Kazimierki i Ołyki, do osoby św. Teresy od Dzieciątka Jezus, bł. księdza Władysława Bukowińskiego, sióstr męczenniczek nazaretanek z Nowogródka i innych. W ostatnim czasie obserwujemy bowiem na terenie diecezji elbląskiej ożywienie zainteresowania nie tylko Kresami Wschodnimi dawnej Rzeczypospolitej, ale również śladami wiary na tamtym terenie.

Synod zachęca, aby w większych skupiskach potomków „repatriantów" z Wileńszczyzny obchodzić uroczyściej **wspomnienie Matki Bożej Miłosierdzia** (16 listopada). Podobnie w większych skupiskach Wołyniaków warto akcentować wspomnienie św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Warto także promować osobę bł. księdza Władysława Bukowińskiego – kapłana diecezji łuckiej, który po II wojnie światowej pozostał na Wołyniu, przeszedł przez więzienia stalinowskie i ostatecznie osiadł w Kazachstanie, gdzie pracował wśród katolików narodowości niemieckiej, ukraińskiej, litewskiej i polskiej.

TROSKA O MAŁŻEŃSTWO I RODZINĘ

7–12. Priorytetem duszpasterstwa parafialnego są małżeństwa i rodziny: udane i szczęśliwe, ale także te, które przeżywają kryzysy lub znalazły się w stanie rozpadu. Według ostatnich statystyk, województwo warmińsko-mazurskie zajmuje pierwsze miejsce, a miasto Elbląg trzecią pozycję na liście powiatów pod względem liczby rozwodów w Polsce. Sytuacja ta wymaga poważnej analizy pastoralnej.

Synod postuluje, aby cierpliwie głosić naukę Kościoła o **małżeństwie jako trwałym związku kobiety i mężczyzny** otwartym na nowe życie. Spotykamy się bowiem z niezrozumieniem charakteru małżeństwa chrześcijańskiego, z aprobatą rozwodów, negatywnym podejściem do posiadania potomstwa, a także z kwestionowaniem

zawierania małżeństwa w kościele, jak również w urzędzie stanu cywilnego. Zamiast tradycyjnych małżeństw upowszechniają się **nieformalne związki**. Istnieje też tendencja odkładania zawarcia sakramentalnego związku małżeńskiego np. do pierwszej komunii dziecka.

Promowana dziś szeroko **ideologia gender** jest błędna i sprzeczna z chrześcijańską nauką o człowieku, jego płciowości, niszczy tradycyjne rozumienie oraz funkcjonowanie małżeństwa i rodziny.

Coraz bardziej odkrywamy, jak ważne jest przygotowanie do sakramentu małżeństwa. Zobowiązują nas do tego słowa papieża Franciszka: „Zachęcam wspólnoty chrześcijańskie, by uznały, że **towarzyszenie narzeczonym** na drodze ich miłości jest dobrem dla nich samych… Istnieje wiele uprawnionych sposobów organizowania **bezpośredniego przygotowania do małżeństwa**… Ważniejsza jest jakość niż ilość, a priorytetowo należy potraktować – wraz z odnowionym przepowiadaniem *kerygmy* – te treści, które przekazywane w sposób atrakcyjny i przyjazny pomogą im [narzeczonym] zaangażować się w proces trwający całe życie…" (Franciszek, Adhortacja apostolska *Amoris laetitia* 19 marca 2016, nr 207).

Synod postuluje, żeby w każdym dekanacie powołać **poradnię rodzinną**, w której narzeczeni poznają **naturalne metody rozpoznawania płodności**, a małżonkowie przeżywający **kryzys** uzyskają wsparcie.

PROMOCJA CYWILIZACJI ŻYCIA I OCHRONA DZIEŁA STWORZENIA

13–17. Ponieważ w wielu środowiskach istnieje **mentalność aborcyjna**, dlatego również w diecezji elbląskiej należy **promować cywilizację życia**. Przede wszystkim poprzez działania pozytywne np. dzieło duchowej adopcji, Marsze dla życia i rodziny, czy też Forum Rodziny (ad. pkt. 11).

Synod postuluje dogłębną recepcję encykliki papieża Franciszka *Laudato si* (24 maja 2015), zwłaszcza kwestii dotyczącej ludzkiej **ekologii życia codziennego**, ekologicznej duchowości i takiego stylu życia oraz nawrócenia ekologicznego. **Ochrona dzieła stworzenia** dotyczy ziemi, wody, dbałości o czyste powietrze, szacunku dla zwierząt i roślin, a także uwrażliwienia na zagrożenie, jakim jest dla świata ocieplenie klimatu.

Synod zachęca do podtrzymania nabożeństw błogosławienia zwierząt (4 października – św. Franciszek, 18 sierpnia – św. Roch), pól, zasiewów, ziarna na zasiew, kwiatów i ziół (15 sierpnia), święta plonów w parafii, gminie, powiecie. W nauczaniu

niedzielnym oraz w wezwaniach modlitwy wiernych powinny być bardziej obecne tematy odpowiedzialności za dzieło stworzenia (1 września = Światowy Dzień Modlitwy o Ochronę Stworzenia).

NAUCZANIE I WYCHOWANIE

18–22. Synod zaleca prowadzić **diecezjalny wykaz katechetów**, którzy przeszli na emeryturę, zarówno osób świeckich, jak też konsekrowanych. Wielu nauczycieli religii ze względu na swoją długoletnią i ofiarną pracę zasługuje na kościelne wyróżnienia i odznaczenia.

W związku z reformą systemu szkolnego Konferencja Episkopatu Polski przygotowała nową podstawę programową **nauczania religii w szkole** (379. zebranie plenarne KEP, 8 czerwca 2018 r.). Klasy I–IV podejmują tematykę spowiedzi i pierwszej komunii świętej. Klasy V–VIII – sakramentu bierzmowania. Uczniowie szkoły średniej zagadnienia wychowania do dorosłości chrześcijańskiej.

Ponieważ systematyczne nauczanie religii w szkole nie zastępuje katechezy parafialnej, dlatego należy ją organizować dla różnych grup wiekowych i środowisk w zależności od lokalnych potrzeb i możliwości. **Katecheza parafialna** przygotowuje do sakramentów: chrztu, pokuty, komunii św., bierzmowania, małżeństwa. Synod postuluje organizowanie, przynajmniej w większych parafiach, **sprofilowanej katechezy** dla dorosłych w formie: kręgów biblijnych, szkoły biblijnej, a także z zakresu katolickiej nauki społecznej.

Synod przypomina również, że **przygotowanie do pierwszej komunii św.** odbywa się **w cyklu dwuletnim**. Obejmuje krótkie spotkania dla zapoznania się i nawiązania kontaktu z rodzicami i dziećmi już **w klasie drugiej**. Formuła 6 spotkań: wrzesień, październik, listopad, grudzień, kwiecień, maj; nauka modlitwy, śpiewu, poruszania się w kościele, sprawy administracyjne m.in. odnalezienie metryki chrztu dziecka. Pierwsza komunia powinna odbywać się **pod koniec klasy trzeciej**.

Przygotowanie do bierzmowania w diecezji elbląskiej **trwa dwa lata**. Rozpoczyna się po zakończeniu szkoły podstawowej. Organizujemy co najmniej 8 spotkań w ciągu roku. Bierzmowanie nie jest zakończeniem formacji religijnej ani nie jest maturą z religii. Otwiera ono drogi życia chrześcijańskiego, pomaga uczestniczyć we wspólnotach i ruchach religijnych.

Synod kładzie na serce duszpasterzom dobre przygotowanie **Niedzieli Biblijnej** (III niedziela wielkanocna). Natomiast **Niedziela Słowa Bożego**, z woli papieża Franciszka, będzie obchodzona w III niedzielę zwykłą w ciągu roku liturgicznego.

Synod zachęca także do podjęcia **stałej promocji Pisma Świętego** i rozprowadzania go wśród różnych grup i kategorii wiekowych.

RUCHY I STOWARZYSZENIA

23–32. Ruchy, wspólnoty, stowarzyszenia, organizacje katolickie, grupy modlitewne są wyrazem żywotności Kościoła. Każdy z nich posiada swój własny charyzmat, historię, duchowość oraz cele. Do biskupa diecezjalnego należy ostatecznie osąd o autentyczności charyzmatu i eklezjalności danej wspólnoty. Chyba że posiada ona statuty zatwierdzone przez Stolicę Apostolską lub Konferencję Episkopatu Polski. Jednak kwestia obecności wspólnoty w diecezji i ocena jej działania należy do biskupa elbląskiego.

Synod zaleca duszpasterzom **troskę o promowanie**, zarówno dawnych, jak i nowych ruchów, wspólnot, stowarzyszeń, organizacji katolickich i grup modlitewnych.

33. Niepełnosprawni. Do naszych wspólnot kościelnych należą osoby z **niepełnosprawnością ruchową**, które poruszają się na wózkach inwalidzkich, czy też za pomocą kul. Natrafiają one na poważne bariery w podejściu do kościoła oraz przy wejściu do jego wnętrza.

Dlatego synod zobowiązuje administratorów kościołów oraz rady parafialne do **usunięcia istniejących barier architektonicznych** w celu stworzenia niepełnosprawnym możliwości bezpiecznego i łatwego dostępu nie tylko do kościoła, ale także do kancelarii i sali parafialnej. W przypadku kościołów zabytkowych działania te należy uzgodnić ze służbą ochrony zabytków.

Należy umożliwić stowarzyszeniom osób niepełnosprawnych korzystanie z pomieszczeń w domach parafialnych, o ile nie posiadają one własnych siedzib w danej miejscowości.

Dzieci i dorośli mający **problemy z komunikacją słowną**, a także **niepełnosprawni intelektualnie** mają prawo do częstej komunii św., spowiedzi oraz sakramentu namaszczenia. W takiej sytuacji o udzielenie sakramentu proszą prawni opiekunowie tych osób.

Synod przypomina, że brak komunikacji słownej lub choroba psychiczna nie stanowią podstawy np. do odmówienia sakramentu bierzmowania, pokuty i pojednania, Eucharystii, czy też namaszczenia.

„Ważne jest, aby parafie zapewniły osobom z niepełnosprawnością intelektualną możliwość przyjęcia wszystkich sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego

we właściwym wieku oraz wzięcia udziału w normalnym programie przygotowań. Większość dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną mogłaby je przyjąć w wieku, w jakim zazwyczaj dzieje się to w danej parafii lub diecezji. Decyzja o przełożeniu na późniejszy czas przyjęcia jakiegoś sakramentu może być podjęta za zgodą rodziców (opiekunów prawnych). Kryterium przyjęcia sakramentów nie jest rozwój intelektualny, lecz wiara osób z niepełnosprawnością intelektualną bądź – w przypadku niemożności komunikacji werbalnej – wiara ich rodziców lub wspólnoty, która im towarzyszy (*Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, s. 162–163, SC 58)".

Synod wzywa do odbudowania duszpasterstwa osób głuchych oraz z wadą słuchu, ponieważ zanikło ono w następnych latach.

MODLITWA RÓŻAŃCOWA

34. Synod zobowiązuje do zaszczepienia modlitwy różańcowej w średnim i młodym pokoleniu, zwłaszcza poprzez **promowanie Stowarzyszenia Żywy Różaniec**.

EUCHARYSTIA

35. Ogniskiem, wokół którego rozwija się życie chrześcijańskie, jest **Eucharystia**. Dlatego też synod wzywa wszystkich ochrzczonych w diecezji elbląskiej do systematycznego udziału w **niedzielnej Mszy świętej**. Bowiem odejście od Kościoła rozpoczyna się wraz z rezygnacją z udziału w Eucharystii. Synod poleca także **dostosowanie godzin odprawiania niedzielnych Mszy świętych** do realiów społecznych, szczególnie w okresie wakacyjnym.

Oprócz Mszy świętej ważnym katolickim zwyczajem jest też **modlitwa adoracyjna przed Najświętszym Sakramentem**. Każda parafia powinna określić czas stałej adoracji eucharystycznej w tygodniu i w miesiącu. Powinna ona w większej części odbywać się w milczeniu i w ciszy.

Świętem Eucharystii jest **uroczystość Bożego Ciała**, która wiąże się z tradycyjną procesją drogami i ulicami wsi oraz miast. Synod akcentuje konieczność podtrzymania tego pięknego zwyczaju, a równocześnie zaleca **unowocześnienie** sztandarów, chorągwi, feretronów eucharystycznych. Chodzi o użycie współczesnych znaków i symboli, które przemówią bardziej do średniego i młodego pokolenia wierzących (zob. zakończenie pkt. **97–101**).

Synod widzi potrzebę zorganizowania w przyszłości **diecezjalnego kongresu eucharystycznego**.

OBOWIĄZEK TRZEŹWOŚCI

36–37. Współcześnie istnieje łatwy dostęp do **środków odurzających**, takich jak **narkotyki, dopalacze, e-papierosy** i inne. Zadaniem rodzin i wspólnot chrześcijańskich jest takie wychowanie młodego pokolenia, aby młodzi wyznawcy Chrystusa pozostali wolni od wskazanych wyżej uzależnień.

Ważne jest również **wychowanie do trzeźwości** wobec łatwego dostępu do różnych rodzajów alkoholu. Zakładać ono powinno nie tylko przekaz wiedzy o zagrożeniach związanych z ich nadużywaniem, ale także ćwiczenie siły woli i charakteru dla całkowitej lub częściowej rezygnacji. Trzeźwość jest ważną i pozytywną cechą każdego człowieka, a zwłaszcza chrześcijanina.

Synod prosi, aby matki w stanie błogosławionym ze względu na dobro dziecka zrezygnowały ze spożywania alkoholu. Synod zaleca również, aby przyjęcia pierwszokomunijne i prymicje odbywały się bez alkoholu. Ponadto parafie powinny, w miarę swoich możliwości, udostępniać pomieszczenia grupom Anonimowych Alkoholików na ich spotkania.

Należy zachęcać wiernych, aby w Wielkim Poście ograniczyli spożycie albo też całkowicie zrezygnowali w tym czasie z napojów alkoholowych. Należy podtrzymać wśród młodzieży promocję Krucjaty Wyzwolenia Człowieka związanej z charyzmatem Ruchu–Światło–Życie.

Synod wzywa wszystkich do nieustannej trzeźwości, ale też zaleca pełną abstynencję.

DZIECI I MŁODZIEŻ

38–49. Synod zaleca organizowanie, tam gdzie jest to możliwe, **niedzielnych Mszy św. dla rodziców i dzieci** z wykorzystaniem przygotowanych w tym celu formularzy Modlitw Eucharystycznych (zob. *Mszał rzymski: Modlitwy Eucharystyczne w Mszy z udziałem dzieci*; *Dyrektorium o Mszach z udziałem dzieci*, 1973).

Synod zaleca odpowiednie (cierpliwe i życzliwe) przygotowanie liturgiczne **uroczystości pierwszej Komunii** oraz **rocznicy pierwszej Komunii świętej**, a także czynnego udziału dzieci w procesji Bożego Ciała. Synod zaleca wprowadzanie dzieci

w **praktykę pokuty sakramentalnej** poprzez stworzenie możliwości **spowiedzi w pierwsze piątki miesiąca**, w związku z Mszą św. na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego oraz podczas rekolekcji adwentowych i wielkopostnych.

Synod zachęca do udziału dzieci w **jasełkach, koncertach i śpiewie kolęd** (zob. Franciszek, *List apostolski o znaczeniu i wartości żłóbka*, 2019). Postuluje też podtrzymanie zwyczaju udziału dzieci wraz z rodzicami w **nabożeństwie Drogi krzyżowej** oraz nabożeństwach maryjnych (**majowe i październikowe**).

Jan Paweł II przypominał wielokrotnie, że **młodzież jest nadzieją i przyszłością Kościoła** oraz całej społeczności ludzkiej. Ważne wskazania dotyczące młodzieży i pracy z młodzieżą w Kościele znajdują się w adhortacji apostolskiej papieża Franciszka *Christus vivit. Do młodych i całego ludu Bożego* (25 marca 2019). W dokumencie tym Ojciec Święty przypomina, że to sami **młodzi ludzie są twórcami duszpasterstwa młodzieżowego**, wspierani towarzyszeniem i kierownictwem kapłanów (nr 203). W duszpasterstwie młodych nie można kierować się schematami oraz ścisłą regularnością. Powinno się ono odznaczać elastycznością. Chodzi o zapraszanie młodzieży „na wydarzenia", w czasie których otrzymują formację, gdzie ma miejsce dzielenie się życiem, świętowanie, wspólny śpiew, słuchanie świadectw, doświadczanie wspólnotowego spotkania z Bogiem (por. nr 204).

Dobrze rozumiane duszpasterstwo młodzieży charakteryzują **dwie główne linie oddziaływania**. Pierwsza to **poszukiwanie** i zapraszanie, które przyciągałoby młodych ludzi do doświadczenia obecności Jezusa Chrystusa. Druga linia to **wzrost** oraz rozwój procesu dojrzewania tych, którzy przeżyli doświadczenie duchowe (por. nr 209).

Synod zaleca prowadzenie różnych **form aktywności duszpasterstwa dzieci i młodzieży**. Chodzi tu o pracę formacyjną, zarówno w wakacje (pielgrzymki, rekolekcje, kolonie, obozy), jak też w ciągu roku szkolnego (spotkania, kręgi, grupy modlitewne, schole i zespoły muzyczne w parafii, także zespoły sportowe). Przykładem może być tutaj program i praktyka formacji, które zostały wypracowane przez Ruch Światło-Życie.

Wszystkich pracujących z dziećmi i młodzieżą obowiązują **zasady prewencji i ochrony osób małoletnich** przed wykorzystaniem przyjęte w diecezji elbląskiej.

DUCHOWIEŃSTWO

50–57. Obecnie wszystkie parafie diecezji elbląskiej posiadają **duszpasterzy** (**proboszczów** lub **administratorów**). W kilkudziesięciu parafiach brakuje jednak odpowiedniej liczby wikariuszy. Dlatego w obecnym stanie rzeczy niemożliwe jest obniżenie wieku emerytalnego księży proboszczów.

Duchowni, podobnie jak osoby należące do innych zawodów, są zobowiązani do **ustawicznego dokształcania się**. Chodzi tu o wszechstronną formację intelektualną o profilu humanistycznym, przede wszystkim jednak o dalszą i coraz pełniejszą formację teologiczną. Zobowiązują do niej dokumenty ostatnich papieży i Stolicy Apostolskiej. Dlatego synod zachęca księży do udziału w **studiach podyplomowych i specjalistycznych**, które prowadzą do uzyskania stopnia licencjata rzymskiego i doktora w zakresie nauk kościelnych.

Zgodnie z tradycją wiary, która mówi, że to **Pan Bóg wybiera i powołuje** proroków, kapłanów i pasterzy ludu Bożego, synod usilnie prosi wszystkich o modlitwę w intencji nowych powołań. Synod zaleca również prowadzenie pracy wychowawczej na rzecz nowych powołań kapłańskich. Polega ona na **pomocy w rozeznawaniu powołania** młodzieży oraz właściwym towarzyszeniu ich rozwojowi. Naturalnym środowiskiem rozwoju powołania do kapłaństwa są grupy ministrantów w parafii, w okresie szkoły średniej ruchy i wspólnoty religijne, a później duszpasterstwo akademickie. Należy podtrzymywać też zwyczaj organizowania rekolekcji powołaniowych.

Diecezja elbląska posiada od 1992 r. **własne seminarium duchowne**. Jest ono ważną instytucją w Kościele lokalnym nie tylko ze względu na kształcenie teologiczne, ale także promocję kultury chrześcijańskiej. Seminarium jest miejscem i szkołą modlitwy, jak również spotkań przedstawicieli wielu środowisk np. nauczycieli religii, wspólnot i ruchów religijnych, stowarzyszeń i organizacji katolickich. W seminarium spotykają się też cyklicznie dzieci i młodzież np. przy okazji konkursów wiedzy religijnej, czy festynów służby liturgicznej. Seminarium stanowi **wspólne dobro Kościoła partykularnego**. Należy jednak pamiętać, że zostało ono powołane przede wszystkim dla kształcenia i formacji przyszłych kapłanów. Synod dostrzega wartość tej instytucji, także w sytuacji zmniejszenia liczby kandydatów do kapłaństwa.

Naturalnym partnerem dla seminarium duchownego jako uczelni jest **kościelny wydział teologii** w państwowym uniwersytecie w Olsztynie. Seminarium jest związane z wydziałem umową o współpracę. W czasach dynamicznego rozwoju nauk posiadanie seminarium i dostęp do wydziału teologii są niezbędne. Należy pamiętać, że wydział teologii kształci także kadrę przyszłych profesorów dla seminariów oraz pracowników instytucji diecezjalnych.

WSPIERAJĄCY KAPŁANÓW W LITURGII

58–61. Podczas Mszy świętej posługę liturgiczną pełnią: **diakoni** oraz ustanowieni przez biskupa na stałe **akolici** i **lektorzy.**

Swoją funkcję pełnią także: **szafarze nadzwyczajni Komunii świętej**, **lektorzy** oraz **ministranci**.

Synod przypomina zasadę, że podczas Mszy św. nie należy łączyć funkcji i posług. Np. lektor nie powinien rozdzielać Komunii świętej, a akolita wypełniać zadań lektora.

Synod zaleca, aby do czytania Pisma Świętego podczas Mszy **zapraszać osoby dorosłe (kobiety i mężczyzn)** cieszące się dobrą opinią, radzące sobie z tekstem natchnionym oraz z wystąpieniami publicznymi. Należy jednak pamiętać, że kilka osób nie może na lata zmonopolizować lektur we wspólnocie. Dlatego potrzebna jest **cykliczna zmiana czytających**, a nawet **powstanie grupy osób dorosłych**, które będą czytały Słowo Boże. W odróżnieniu od lektorów ustanowionych na stałe, osoby te nie używają stroju liturgicznego.

Konieczne jest **odpowiednie przygotowanie** wykonujących funkcje i posługi liturgiczne. Dotyczy to zarówno dzieci (ministrantów), jak i osób dorosłych. Służą do tego specjalne programy formacyjne. Synod postuluje cykliczne organizowanie szkół i kursów dla nowych lektorów.

Synod wiąże też nadzieję w związku z grupą mężczyzn, którzy przyjęli **święcenia diakonatu stałego** oraz tymi, którzy przygotowują się do tej posługi. Będą oni wspomagać kapłanów w liturgii, nauczaniu, przewodniczeniu nabożeństwom, rozdzielaniu Komunii świętej i zanoszeniu jej do chorych.

OSOBY ŻYCIA KONSEKROWANEGO

62–64. W diecezji elbląskiej jest mniej **klasztorów i domów zakonnych** niż w diecezjach centralnej i południowej Polski. Wiąże się to z faktem, że przez cztery stulecia życie religijne na terenie Pomezanii było zdominowane przez protestantyzm, który zrezygnował z życia zakonnego. Większe grupy zakonników zaczęły osiedlać tutaj po II wojnie światowej. Niemniej **z obszaru diecezji elbląskiej pochodzi ponad 20 sióstr i blisko 50 zakonników**, którzy należą do różnych instytutów życia konsekrowanego w Polsce oraz poza jej granicami. Nasza statystyka nie jest kompletna, ponieważ nie prowadzono dotychczas badań w tym zakresie. Niemniej istniejące informacje uprawniają do wyrażenia przekonania, że parafie należące do diecezji elbląskiej w ciągu minionych dziesięcioleci zaowocowały powołaniami do życia konsekrowanego. Jest to swoisty wkład, także Kościoła elbląskiego, w życie Kościoła w Polsce i Kościoła powszechnego.

Synod zaleca, aby duchowieństwo diecezjalne zgodnie i solidarnie współpracowało z przedstawicielami instytutów życia konsekrowanego. Natomiast zakony oraz

zgromadzenia żeńskie i męskie synod prosi, aby nie rezygnowały z pracy w diecezji elbląskiej.

W ostatnim dziesięcioleciu rozwijają się dynamicznie **indywidualne formy życia konsekrowanego**. Chodzi tu o odradzanie się stanu dziewic konsekrowanych, stanu wdów, a także życia pustelniczego.

Synod zaleca promocję wszystkich form życia konsekrowanego, dawnych i nowych. Są one odpowiedzią na wezwanie Boże do świętości, a także przyjęciem charyzmatów danych założycielom tych wspólnot. Synod wyraża też podziękowanie osobom konsekrowanym oraz ich wspólnotom za obecność w Kościele elbląskim, za pracę ewangelizacyjną, wychowawczą, charytatywną i opiekuńczą, a także za świadectwo życia chrześcijańskiego oraz za wzór wytrwałej modlitwy.

MISJE I POMOC KOŚCIOŁOWI NA WSCHODZIE

65–66. Działalność misyjna Kościoła opierała się przez wiele stuleci na księżach diecezjalnych i osobach konsekrowanych. Dzisiaj w tej działalności uczestniczą osoby świeckie oraz całe rodziny. Kościół partykularny elbląski jest zobowiązany do **modlitwy za misje** oraz do ożywiania ducha misyjnego poprzez **animację misyjną**. Nie może również zrezygnować z **formacji misyjnej** kleryków w seminarium (konieczny jest tutaj systematyczny wykład teologii misji). Ponadto dla wsparcia misjonarzy i dzieła misyjnego konieczne jest podtrzymanie i pielęgnowanie zwyczaju zbierania środków materialnych na ten cel (ofiary na rzecz misji).

Dlatego synod zobowiązuje do starannego przygotowania w parafiach **niedzieli misyjnej** (Światowy Dzień Misyjny). Ofiary zebrane w kościołach tego dnia są przeznaczone w całości do dyspozycji papieża, który wspomaga dzieła misyjne na różnych kontynentach poprzez Kongregację Ewangelizacji Narodów. Synod zaleca także, aby w diecezji elbląskiej rozwijać zwłaszcza **Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci**.

Synod proponuje w perspektywie kilku najbliższych lat zorganizowanie **diecezjalnego kongresu misyjnego**.

NOWE FORMY EWANGELIZACJI

67–71. W diecezji elbląskiej koordynatorem poszukiwań i wdrażania nowych form pracy apostolskiej jest **Centrum Nowej Ewangelizacji**. Działa ono na płaszczyźnie ponadparafialnej i parafialnej.

Synod widzi potrzebę podejmowania **nowych form kontaktu duszpasterskiego**. Chodzi tu zarówno o **nowy język przekazu Ewangelii**, jak też o zainteresowanie, zwłaszcza osób obojętnych, nowym podejściem do praktyki wiary. Wiąże się to z odejściem od form dzisiaj już anachronicznych, nieskutecznych i niezrozumiałych na rzecz języka dialogu duszpasterskiego, czy też prostych, aczkolwiek poprawnych polonistycznie, wypowiedzi. Chodzi o zwrócenie uwagi na nowe nurty i szkoły duchowości katolickiej, promowanie ducha braterstwa i wspólnoty wiary. Takiego podejścia duszpasterskiego oczekuje dziś nowe pokolenie chrześcijan. Zgodnie z zapisem Ewangelii: *…młode wino należy wlewać do nowych bukłaków* (Mk 2,22). Synod zachęca do większego otwarcia się na nowe formy duszpasterstwa parafialnego, międzyparafialnego, czy też w małych grupach, wspólnotach, ruchach oraz stowarzyszeniach katolickich.

DZIAŁALNOŚĆ CHARYTATYWNA I OPIEKUŃCZA

72–74. Do istoty życia chrześcijańskiego, oprócz świadectwa dawanego Ewangelii i kultu religijnego, należy również **posłannictwo charytatywne**. Wyraża się ono w pomocy udzielanej różnym kategoriom osób: ubogim, bezdomnym, bezrobotnym, uchodźcom, emigrantom, więźniom, ofiarom wypadów i katastrof, chorym i innym.

Synod zobowiązuje administratorów parafii do tworzenia **parafialnych zespołów charytatywnych** lub parafialnej Caritas.

Synod nalega, aby w diecezji powstawały także **szkolne koła Caritas**, które budzą wrażliwość charytatywną dzieci i młodzieży. Ponadto synod poddaje pod rozwagę tworzenie **bractw penitencjarnych** przy zakładach karnych.

Synod widzi również potrzebę podjęcia starań o **tworzenie i kształcenie grup wolontariatu**, przynajmniej w większych środowiskach. Synod apeluje o objęcie wszechstronną opieką duszpasterską osób starszych, przebywających w domach pomocy społecznej, domach opieki oraz w hospicjach. Ponadto Caritas diecezjalna nie powinna rezygnować z organizacji wypoczynku wakacyjnego dla dzieci i młodzieży z rodzin ubogich, a także z kształcenia wychowawców dla tej formy działalności.

Synod przypomina, że pracowników Caritas oraz jej wolontariuszy obowiązują zasady prewencji i postępowania z osobami małoletnimi przyjęte w diecezji.

EKUMENIZM

75. Podczas Soboru Watykańskiego II Kościół uświadomił sobie **obowiązek dialogu**, braterskich postaw, modlitwy i **współpracy ekumenicznej**. Chrześcijaństwo wyrasta z korzeni i tradycji biblijnej oraz liturgii świątynnej i synagogalnej. Dlatego też chrześcijanie są zobowiązani do **szacunku wobec narodu wybranego**, zabytków żydowskiej sztuki sakralnej (synagoga, po staropolsku: bożnica), cmentarzy żydowskich (kirkut). Miejsca po nich nie powinny być przeznaczane pod zabudowę mieszkaniową, czy przemysłową. Chrześcijanie odwołują się do tradycji patriarchy Abrahama, prawodawstwa Mojżesza i do nauczania proroków. Wierzą też, że Syn Boży stał się człowiekiem dzięki macierzyństwu Maryi, która należy do narodu wybranego. Kościół odrzuca dziś oskarżenie kierowane niegdyś do narodu wybranego, że ponosi on odpowiedzialność za śmierć Jezusa na krzyżu. Odcina się też od wszelkich form **antyjudaizmu**, które miały miejsce w historii. **Holokaust**, czyli dążenie do wyniszczenia narodu żydowskiego podczas II wojny światowej, był pogwałceniem wszelkich godziwych praw ludzkich oraz Dekalogu. Kościół pragnie dobrych relacji i dialogu z wyznawcami judaizmu.

W miejscowościach diecezji elbląskiej nie ma obecnie żydowskich wspólnot wyznaniowych. Synod zaleca jednak pielęgnowanie w wychowaniu rodzinnym i szkolnym właściwych postaw wobec narodu wybranego i jego dziejów opartych na historycznej prawdzie, szacunku i miłości do ludu, z którego „co do ciała" wywodzą się Maryja i Jezus.

76. Syntezę stanowiska Kościoła katolickiego w kwestii ekumenicznej zawiera **encyklika Jana Pawła II „Ut unum sint"**. Papież podkreśla w niej, że dążenie do pojednania i jedności chrześcijan jest obowiązkiem wszystkich. **Ekumenizm** nie może mieć charakteru politycznego (dyplomacji Kościołów), ale jest poszukiwaniem i dążeniem do jedności przy poszanowaniu zasady prawdy i miłości. Dążenie to dokonuje się na kilku płaszczyznach: **dialogu teologów** i Kościołów, **modlitwy o jedność** i **ewangelicznej odnowy własnej wspólnoty**, **współdziałania z chrześcijanami innych wyznań** na rzecz dobra (w zakresie pomocy humanitarnej, edukacji, obrony podstawowych praw człowieka i jego godności), a także na płaszczyźnie codziennego życia (ekumenizm życia: dobre relacje sąsiedzkie, przyjaźnie ludzkie, braterstwo). Dlatego z języka katechezy, kazań i języka codzienności muszą zostać wyeliminowane słowa obraźliwe raniące wrażliwość chrześcijan innych wyznań.

Zdarza się, że chrześcijanie różnych wyznań pragną zawrzeć sakramentalny związek małżeński, tzw. **małżeństwo mieszane**. Jest to możliwe przy poszanowaniu prawa, które obowiązuje w obu wspólnotach wyznaniowych. Stronę katolicką wiążą prze-

pisy Kodeksu prawa kanonicznego oraz Dyrektorium ekumenicznego. W sytuacjach skomplikowanych duszpasterz strony katolickiej powinien zawsze odnieść się do biskupa diecezjalnego po wskazania.

Synod zachęca, aby co roku w większych parafiach diecezji odbywał się **„Tydzień powszechnej modlitwy o jedność chrześcijan"**. W mniejszych parafiach modlitwę taką należy zorganizować przynajmniej w niedzielę. Należy przy tym skorzystać z materiałów przygotowanych przez Konferencję Episkopatu Polski.

77. Niepublikowane są oficjalnie statystyki dotyczące liczebności wspólnot świadków Jehowy. Wydaje się, że jest ich więcej niż prawosławnych w granicach Polski. **Świadkowie Jehowy** rekrutują nowych wyznawców w tych miejscach, gdzie słabnie lub jest zaniedbane duszpasterstwo Kościoła. Dość łatwo pozyskują oni osoby osamotnione i nieposiadające oparcia we wspólnocie rodzinnej, koleżeńskiej lub parafialnej. Aby zapobiec odejściom katolików ze wspólnoty Kościoła, synod zaleca tworzenie nowych wspólnot, grup modlitewnych i stowarzyszeń, poprzez które katolicy zakorzenią się bardziej w Kościele. Synod przypomina, że wobec świadków Jehowy należy **zachować szacunek**, delikatność w słowach oraz życzliwość.

POBOŻNOŚĆ LUDOWA (SANKTUARIA, RELIKWIE ŚWIĘTYCH)

78–79. Ważna dla pobożności chrześcijańskiej jest **cześć oddawana Maryi i świętym** w ośrodkach zwanych **sanktuariami**.

Synod postuluje, aby liturgia w tych miejscach była sprawowana bardzo starannie i poprawnie. Pielgrzymi przybywający do sanktuarium powinni mieć też możliwość przystąpienia do sakramentu pokuty. Każde sanktuarium powinno posiadać **własną broszurę** zawierającą podstawowe informacje historyczne oraz dotyczące specyfiki tego miejsca.

80–86. Zainteresowanie świętymi i błogosławionymi jest przejawem religijności katolickiej. **Gromadzenie ich relikwii** w kościołach parafialnych wymaga jednak przyjęcia pewnych reguł. W wielu przypadkach dokonuje się to bowiem w sposób spontaniczny, bez głębszego uzasadnienia. Relikwie powinny posiadać **stosowny certyfikat** tego (osoby lub instytucji), który je ofiarował. Przyjęcie relikwii do parafii wiąże się nie tylko z obowiązkiem stałej modlitwy przy nich, ale również z cykliczną katechezą o świętych i błogosławionych.

Cześć dla Najświętszej Maryi Panny, aniołów i świętych zgodnie z wiarą katolicką jest podporządkowana czci oddawanej Bogu Ojcu, Jezusowi Chrystusowi i Duchowi Świętemu. Cześć ta nie może być jednak kultem autonomicznym. Winna opierać się na podstawach biblijnych i nauce Kościoła, a nie na apokryfach i legendach.

ŻYCIE MUZYCZNE DIECEZJI

87–92. Ważne zadanie w rozwoju kultury muzycznej w parafii wypełnia **organista**. Dlatego też jest on jednym z najbliższych współpracowników proboszcza. Piękno śpiewu i muzyki kościelnej skłania do udziału w liturgii, ułatwia modlitwę w jej wymiarze wspólnotowym. Biorąc pod uwagę liczne wakaty na stanowisku organisty w parafiach, synod zwraca uwagę na potrzebę edukacji i przygotowania do pracy **nowego pokolenia muzyków kościelnych**.

Życie muzyczne w diecezji elbląskiej rozwija się w wielu przypadkach w sposób spontaniczny. Wokół wykształconych muzyków, ale także osób uzdolnionych muzycznie, tworzą się grupy śpiewacze oraz zespoły instrumentalne. Włączają się one w liturgię parafialną i często ją animują.

Synod poleca, aby w Trzy Święte Dni (Triduum Paschalne) oraz w uroczystość Bożego Ciała w większych kościołach (szczególnie w katedrze, współkatedrach, kolegiacie) wykonywać **śpiew części stałych, Mszy św. w języku łacińskim** (*Kyrie, Sanctus, Agnus Dei*), a także *Pater noster* według zasad **chorału gregoriańskiego**. Dziedziczymy bowiem tradycję łacińską Kościoła, którą należy pielęgnować (por. *Instrukcja KEP o muzyce kościelnej 13–15 października 2017*, zakończenie). Najprostszą do nauki i wykonania formę melodyczną posiada gregoriańska *Missa „primitiva"* (zob. ks. Jan Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, wyd. XLI (41), Kraków 2015, s. 1093–1097).

93. W wielu kościołach diecezji elbląskiej dawne **organy piszczałkowe** są nieczynne. Bardzo często są to tylko pozostałości instrumentu, jego destrukty, czasami same prospekty organowe, w niektórych przypadkach zdekompletowane piszczałki lub uszkodzona mechanika organowa. Wiele z tych instrumentów posiada rangę zabytku. Do administratorów kościołów należy ich **zabezpieczenie przed** dalszą **dewastacją**. Nadejdzie bowiem czas, kiedy pozostałości te posłużą do odtworzenia, odbudowy i uruchomienia organów. Trzeba przypomnieć, że w 2015 r. rozpoczęty został proces inwentaryzacji organów na terenie diecezji elbląskiej.

Niektóre parafie weszły w posiadanie dobrej jakości **organów elektronicznych** z kilkoma manuałami i pedałem np. takich firm jak Ahlborn, Viscount i inne. Posiadają one wysoką jakość brzmieniową (głosy wygenerowane komputerowo).

KULTURA I ŚRODKI SPOŁECZNEGO KOMUNIKOWANIA

94–96. W parafiach diecezji elbląskiej potrzebna jest dalsza i bardziej efektywna **promocja „Gościa Niedzielnego"**, a także „Małego Gościa" przeznaczonego dla

dzieci. Synod zachęca też do propagowania **książek o tematyce religijnej**, jak również dotyczących historii, kultury, myśli społecznej, literatury pięknej, które są inspirowane Ewangelią. Podobnej promocji wymagają wartościowe filmy i spektakle teatralne. Synod zachęca do korzystania z programów katolickich w radiu i telewizji, a także z katolickich portali internetowych. Synod przypomina, że **biuletyn parafialny**, czy też **strona internetowa parafii**, w tym profil na portalu społecznościowym (np. Facebook), mają współcześnie duże znaczenie informacyjne, formacyjne oraz integrujące. Warunkiem jest tutaj kompetencja oraz nieustanna aktualizacja informacji w celu uzyskania świeżości przekazu.

ŚWIĄTYNIE DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

97–101. Troska o obiekty sakralne należy przede wszystkim do ich prawnego właściciela, czyli do parafii. W wielu przypadkach są to duże i **zabytkowe świątynie**. Ich **remonty i konserwacja** przekraczają możliwości finansowe parafii. Dlatego należy poszukiwać środków na powyższe cele z zewnątrz (Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundusz Kościelny, Unia Europejska, gmina, starostwo, urząd marszałkowski).

Należy zachować i uszanować historyczne **wyposażenie świątyń**. Wszelkie przebudowy wnętrza wymagają akceptacji służb konserwatorskich oraz kurii diecezjalnej.

Budownictwo sakralne towarzyszy rozwojowi miast i miejscowości, budowie nowych dzielnic i osiedli. W dużych skupiskach ludzkich powinny powstać nowe parafie i świątynie. **Nowe obiekty sakralne** powinny być współczesnymi dziełami sztuki. Nie może być to prosta adaptacja dokonana na potrzeby kultu religijnego np. hal przemysłowych, sklepów wielkopowierzchniowych, sal gimnastycznych. Współczesne kościoły powinny wyróżniać się w swojej architekturze i wyglądzie zewnętrzną prostotą. Nie mogą wywoływać szoku, który jest np. efektem eksperymentu architektonicznego.

Projektując **wystrój kościoła** należy brać pod uwagę specyfikę i tradycję regionu. Chodzi o posłużenie się materiałem stosowanym od wieków na danym obszarze.

Naturalnym materiałem dla wystroju kościoła są kamień, cegła lub drewno, a nie płyta pilśniowa lub paździerzowa, gips bądź plastik. Warto pamiętać, że nie jest ideałem, aby wszystkie kościoły posiadały ołtarz i posadzkę np. z marmuru. Istnieje inny kamień, np. piaskowiec, który jest również wartościowy artystycznie. Drewno natomiast stwarza w kościele wrażenie ciepła.

Gdy chodzi o zaplanowanie wystroju prezbiterium, synod zaleca zachowanie **tabernakulum na głównej osi kościoła**. Wiąże się to z wielowiekową tradycją i pobożno-

ścią ludową oraz przeznaczeniem kościoła nie tylko do liturgii, ale także do adoracji. W diecezji elbląskiej dziedziczymy głównie kościoły gotyckie i barokowe z ołtarzem usytuowanym w centrum przy ścianie wschodniej świątyni, gdzie ulokowane jest tabernakulum. Planując wystrój nowych kościołów, należy o powyższym pamiętać.

Synod przypomina, że w **centrum każdego kościoła** powinno znaleźć się przedstawienie Chrystusa: krzyż lub obraz (ukazujący którąś z tajemnic Jego ziemskiego życia). Może to być również ikona przedstawiająca Syna Bożego i Jego Matkę. Wizerunki świętych powinny znajdować się na drugim planie albo w tzw. bocznych ołtarzach.

Synod zaleca, aby w każdym kościele parafialnym znajdował się przynajmniej jeden **konfesjonał** stwarzający możliwość spowiedzi osobom z wadą słuchu oraz starszym.

Dla udogodnienia uczestnictwa wiernych w nabożeństwach i liturgii trzeba także poszukiwać, adekwatnego dla wnętrza kościoła, sposobu jego **ogrzewania** lub pewnej jego strefy, a przynajmniej **ocieplenia ławek**. W pobliżu kościoła, w pomieszczeniach parafialnych, powinna znajdować się **toaleta** lub przenośna kabina WC dostępna dla uczestników nabożeństwa. Należy również zadbać o **odpowiednią liczbę miejsc parkingowych** przy kościele. Jeśli brakuje gruntu kościelnego, trzeba dokupić lub przynajmniej wydzierżawić plac z przeznaczeniem na parking.

Synod apeluje także, aby **szaty liturgiczne** (stuła, ornat, kapa) wyróżniały się prostotą i pięknem. Powinny być one uszyte z dobrego materiału (np. wełny, lnu). W ich wzornictwie należy **unikać świeckich emblematów**, haftów bądź reprodukcji postaci Chrystusa, Maryi, świętych, znaku krzyża z wizerunkiem Ukrzyżowanego, gdyż te przedstawienia znajdują się w wystroju świątyni.

Używane w procesjach **chorągwie kościelne** powinny być dziś lżejsze oraz łatwiejsze do udźwignięcia. Trzeba też korzystać ze **współczesnych rozwiązań i wzorców**, zwłaszcza w procesjach z udziałem młodzieży (lekkie przenośne proporce, flagi reklamowe typu winder beach, banery).

CMENTARZE I POGRZEB

102. W wielu miejscowościach diecezji elbląskiej parafia jest właścicielem **cmentarza grzebalnego**, a proboszcz parafii nazywany jest w prawie świeckim jego administratorem. On też powinien opracować regulamin korzystania z cmentarza, który zostaje podany do publicznej wiadomości. Z utrzymaniem cmentarza wiążą się koszty. Powinny one kształtować się na podobnym poziomie jak na pobliskim cmentarzu komunalnym. W przypadku pogrzebu osób ubogich, bezdomnych oraz tych, których tożsamości nie ustalono, należy odstąpić od egzekwowania opłat określonych regulaminem.

Chociaż Kościół, zgodnie z odwiecznym zwyczajem, preferuje pogrzeb ciała ludzkiego w trumnie, to jednak nie należy radykalnie przeciwstawiać się Mszy żałobnej i obrzędom pogrzebu szczątków ciała **po kremacji**, złożonych do urny.

Kościół nie uznaje rozsiewania prochów ludzkich nad lasami, zbiornikami wodnymi czy pasmami górskimi, co jest często podyktowane niewiarą w życie wieczne i pragnieniem rozpłynięcia się w anonimowości.

Należy uznać zasadę, że **prawo do chrześcijańskiego pogrzebu** posiada każdy ochrzczony, także grzesznik. Chyba że wyraźnie wykluczył taką ewentualność. Uroczystość pogrzebowa jest okazją do modlitwy za zmarłego, ale także możliwością do ewangelizacji jego rodziny i znajomych, nawet jeśli na co dzień są oni obojętni religijnie. **Pogrzeb jest szansą dla nowej ewangelizacji**.

Synod przypomina, że **dzieci** rodzące się jako martwe lub zmarłe krótko po narodzeniu, posiadają **prawo do pełnego pogrzebu**. Niedopuszczalna jest praktyka skróconej wersji pogrzebu do tzw. „pokropku". Duszpasterze nie mają podstawy, aby odmawiać pogrzebu w powyższych sytuacjach.

Prawo kanoniczne przewiduje także **pogrzeb dziecka nieochrzczonego** [Kodeks prawa kanonicznego, kan. 1183 § 2]. Wieczny los dziecka Kościół wraz z rodzicami powierza z ufnością Bogu, dobremu Stwórcy i miłosiernemu Zbawcy. Modlitwa Kościoła jest pełna nadziei, gdyż Stwórca nie chce utracić żadnego ze swych stworzeń i pragnie, aby wszyscy byli zbawieni [1 Tm 2,4].

ZIEMIA PARAFIALNA

103. Część parafii w diecezji elbląskiej posiada do 15 hektarów ziemi rolnej. Synod stoi na stanowisku, że **sprzedaż ziemi parafialnej** jest ostatecznością. Do ważności takiego aktu potrzebna jest pisemna zgoda rady parafialnej oraz zgoda biskupa diecezjalnego.

MARTYRIA (MĘCZEŃSTWO)

104–105. Szczególnym **znakiem dla diecezji elbląskiej** jest fakt, że Stolica Apostolska ustanowiła jej patronami **męczenników: św. Wojciecha** oraz **św. Maksymiliana Kolbe**, a także **wdowę i pustelnicę: bł. Dorotę z Mątów**. Wojciech (zamordowany w 997 r. w Świętym Gaju) biskup Pragi czeskiej był pierwszym znanym nam misjonarzem kraju Prusów. Maksymilian Kolbe (zagłodzony w 1941 r. w Auschwitz)

franciszkanin, był czcicielem Maryi Niepokalanej, misjonarzem w Japonii, założycielem klasztoru w Niepokalanowie oraz promotorem środków społecznego przekazu w ewangelizacji, wydawcą wielonakładowej prasy katolickiej. Tym co łączy obydwu świętych, jest zaangażowanie w apostolstwo i śmierć dla Chrystusa. Nie możemy zapominać, że ze Straszewa na Powiślu wywodzi się **bł. ks. Władysław Demski** – męczennik czasu II wojny światowej.

W pamięci Kościoła partykularnego winno być zachowane również wspomnienie kandydatów na ołtarze: **s. Teodory Witkowskiej** – elżbietanki (pracującej w Dzierzgoniu) oraz **ks. Albina Pakalskiego** (pochodzącego z Ryjewa), a także innych (por. *Męczennicy Kościoła warmińskiego*, red. J. Guzowski, Olsztyn 2004).

Świadectwo życia męczenników jest również wezwaniem dla nas dzisiaj do pielęgnowania życia chrześcijańskiego: odpowiedzialnego i dojrzałego, zdolnego do podjęcia trudu i ofiary dla wspólnego dobra oraz Ewangelii.

Dawny niemiecki **obóz koncentracyjny w Stutthofie** pozostaje dla nas wszystkich znakiem przestrogi przed bezbożnymi ideologiami, które nie respektują prawa moralnego obowiązującego wszystkich. To miejsce wzywa do modlitwy w intencji **pokoju i pojednania między narodami**.

ZAKOŃCZENIE

106–110. Diecezja elbląska wchodzi w skład metropolii warmińskiej, a **biskup elbląski** oraz **biskup pomocniczy** należą do Konferencji Episkopatu Polski. Swoją duszpasterską tożsamość Kościół elbląski buduje samodzielnie oraz we wspólnocie z innymi Kościołami partykularnymi i Kościołem Powszechnym.

Cel istnienia i działalności Kościoła elbląskiego znajduje się poza nim i przed nim. Kościół żyje po to, aby Bóg w Trójcy Osób był poznany i zaakceptowany. Bóg miłosierny Ojciec. Jego Syn Jezus Chrystus Odkupiciel każdego człowieka. Duch Święty, który prowadzi do odkrycia prawdy o zbawieniu i uświęca. Kościół elbląski istnieje po to, aby budować wspólnoty sióstr i braci w drodze ku wieczności.

FOTOGALERIA

1. OTWARCIE SYNODU ELBLĄG [**17 IX 2016**] – foto M. Jaworski (s. 469–471).

2. II SESJA PLENARNA KWIDZYN [24 VI 2017] – foto Gość Elbląski (s. 472–474).

3. III SESJA PLENARNA ELBLĄG [21 X 2017] (s. 475–477)

I SYNOD
DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

4. IV SESJA PLENARNA IŁAWA [16 VI 2018] (s. 478–480)

5. V SESJA PLENARNA ELBLĄG [27 X 2018] (s. 481–483)

I SYNOD
DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

6. VI SESJA PLENARNA PASŁĘK [22 VI 2019] (s. 484–485)

7. VII SESJA PLENARNA ELBLĄG [26 X 2019] (s. 486–488)

DIECEZJI ELBLĄSKIEJ

SPIS TREŚCI

Dekret Biskupa Elbląskiego o zamknięciu pierwszego Synodu Diecezji Elbląskiej i ogłoszeniu dokumentów synodalnych 5

DIECEZJA ELBLĄSKA WCZORAJ

Diecezja Elbląska wczoraj: perspektywa historyczna, fundamenty i duchowe dziedzictwo 9

DIECEZJA ELBLĄSKA DZIŚ

Diecezja Elbląska dziś: opis życia i sytuacji kościoła elbląskiego, znaki czasu 33

DIECEZJA ELBLĄSKA JUTRO

Diecezja Elbląska jutro: projekt kościelnej odnowy 85

FOTOGALERIA 105

Wydawnictwo
bernardinum
ISBN 978-83-8127-601-6
9 788381 276016